RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1922. Första kammaren. Nr 39.

Måndagen den 29 maj f. m.

Kammaren sammanträdde kl. 2 e. m.

Anmäldes och godkändes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 188, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av mark från kronoparken Åsen och Uppsala slottsjord för utvidgning av akademiska sjukhuset i Uppsala;

nr 189, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av Älvsborgs regementes förutvarande mötesplats Fristads hed;

nr 190, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrade villkor för lån från täckdikningslånefonden; samt

nr 191, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utbyte av mark mellan kronan och ägarna av Rotsunda gård i Sollentuna socken av Stockholms län.

Anmäldes och godkändes sammansatta bevillnings- och första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 205, till Konungen, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående fortsatt tillämpning av förordningen den 22 juni 1921 angående rusdryckers förverkande i vissa fall m. m.

Anmäldes och godkändes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 206, till Konungen, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 17 § 2, 3 och 5 mom., 18 § samt 45 § 3 mom. i förordningen den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker, ävensom en i ämnet väckt motion.

Föredrogos, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran konstitutionsutskottets memorial nr 26 och 27 samt statsutskottets utlåtanden nr 100—115.

Föredrogs och företogs punktvis till avgörande bevillningsutskottets memorial nr 50, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut rörande utskottets betänkande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av § 5, § 8 mom. 4 och § 9 mom. 2 i förordningen med tulltaxa för inkommande varor den 9 juni 1911 ävensom i ämnet väckta motioner.

Punkten 1.

Lades till handlingarna.

Punkten 2.

Den föreslagna voteringspropositionen godkändes.

Föredrogos, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran bevillningsutskottets memorial nr 51, bankoutskottets utlåtanden nr 63—68 och första särskilda utskottets utlåtande nr 1.

Vid föredragning av andra särskilda utskottets memorial nr 6, angående arvode åt dess sekreterare m. fl., bifölls vad utskottet i detta memorial hemställt.

Föredrogs, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 13.

Föredrogs ånyo bankoutskottets memorial nr 61, angående avskrivning av osäkra fordringar vid riksbankens avdelningskontor i Göteborg.

Vad utskottet i detta memorial hemställt bifölls.

Ang. befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa sedlar med guld.

Föredrogs ånyo bankoutskottets utlåtande nr 62, rörande tre motioner, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse för riksbanken under viss tid från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld.

Till bankoutskottet hade för förberedande behandling hänvisats tre inom riksdagen väckta motioner i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 253 angående befrielse för riksbanken under viss tid från skyldig-

heten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld, nämligen motionerna inom första kammaren nr 169, av herr *Björnsson*, och 170, av herr *Enhörning*, samt inom andra kammaren nr 310, av herr *Sköld*.

Ang. befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa sedlar med guld. (Forts.)

Herr *Björnsson* hade i sin motion hemställt, att riksdagen vid bifall till Kungl. Maj:ts proposition nr 253 måtte besluta: att riksbanken fr. o. m. den 1 juli 1922 skulle vara skyldig att inlösa sina sedlar med guld till ett belopp, som med högst 5 % avveke från det, som föreskreves i lagen om rikets mynt den 30 maj 1873.

Herr *Enhörning* hade i sin motion förklarat sig anse, "att valutafrågans lösning lämpligen måste uppskjutas till en tidpunkt längre fram än som såväl herr statsrådet och chefen för finansdepartementet som herrar deputerade i riksbanken tänkt sig bliva möjligt och att denna för vårt land och näringsliv så viktiga fråga bör — så vitt ej något nu omöjligt att förutse inträffar — tagas under övervägande av nästa års riksdag — om ens då tiden för återställandet av guldmyntfoten är inne".

Herr *Sköld* hade i sin motion hemställt, att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 253.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet yttrat följande:

"Samtliga ifrågavarande motioner hava överlämnats till utskottet, efter det utskottet den 6 innevarande maj avgivit utlåtande över Kungl. Maj:ts proposition, vilken också blivit av riksdagen bifallen. De av herrar Enhörning och Sköld väckta motionerna torde vid sådant förhållande redan få anses vara av riksdagen besvarade.

Vad angår herr Björnssons motion, vilken avser att vid bifall till Kungl. Maj:ts proposition riksbanken från och med den 1 juli 1922 skall vara skyldig att inlösa sina sedlar med guld till ett belopp, som med högst 5 % avviker från det, som föreskrives i lagen om rikets mynt den 30 maj 1873, har utskottet, då motionen innehåller åtskilliga nya synpunkter i förevarande ämne, ansett det vara av intresse att erhålla fullmäktiges i riksbanken yttrande över motionen; och hava på därom framställd begäran fullmäktige den 18 innevarande månad inkommit med dylikt yttrande, så lydande:

'Motionären föreslår, att riksbanken från och med den 1 juli 1922 skall vara skyldig att inlösa sina sedlar med guld till ett belopp, som med högst 5 % avviker från det, som föreskrives i lagen om rikets mynt den 30 maj 1873.

Om detta förslag godkändes, skulle riksbanken vara skyldig att från och med nämnda dag sälja guld i obegränsade kvantiteter till ett pris av högst 5 % över pari, oberoende av guldets internationella värde. Guldpriset och dollarkursen följa för närvarande varandra på det närmaste. En dollarkurs av 5 % över pari motsvarar 392 öre per dollar; dagens kurs är 391. Dollarkursen står således nu mycket nära 5 % över pari. Samma är förhållandet med guldpriset i London. Om nu dollarkursen den 1 juli står vid 400 öre och guldpriset stigit i proportion, vilket icke

Ang. befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa sedlar med guld. (Forts.)

får anses helt uteslutet, bleve följden av motionärens förslag, att riksbanken nödgades sälja antingen guld eller utländska valutor till pris, som avsevärt understege på den internationella marknaden gällande pris. Hur det då skulle gå med riksbankens behållningar av utländska valutor är lätt att inse. Dessa äro för närvarande tillräckliga för våra egna behov, men ingalunda så stora, att vi ha råd att genom noteringar av valutakurser under det verkliga värdet direkt inbjuda all världen till lukrativa arbitrageaffärer i Stockholm, en inbjudning som otvivelaktigt skulle omedelbart mottagas med tacksamhet från alla håll.

Att riksbanken, oaktat den stabilitet den svenska kronans värde visat under den senaste tiden, icke utsatts för några av arbitrageaffärer framkallade påfrestningar, har sin enkla förklaring däri, att riksbanken noterat de utländska växelkurserna så nära som möjligt till det verkliga värdet.

Om riksbanken från och med den 1 juli fastlåstes vid en viss maximikurs på dollar, vilket bleve följden av motionärens förslag, får det icke anses uteslutet, att riksbanken nödgades att försöka om möjligt skydda sig mot följderna genom diskontoförhöjning.

Ett tillkännagivande från riksbankens sida, att den inlöste sina sedlar med guld till 95 % av det i sedlarna utfästa beloppet, skulle på många håll fattas såsom början till en myntrealisation. En sak är, att riksbanken i likhet med samtliga Europas centralbanker inställt sedlarnas inlösen med guld i avsikt att, så snart ske kan, återupptaga inlösningen till det i sedlarna föreskrivna beloppet; en helt annan sak vore, om riksbanken ensam bland Europas centralbanker förklarade sig inlösa sedlarna med ett belopp lägre än det utlovade. Detta skulle utåt väcka ett så mycket större uppseende, som vi stå närmare än flertalet andra länder till möjligheten att återgå till den gamla guldmyntfoten.

Att nu bestämma vad som skall göras den 1 juli, vore enligt fullmäktiges mening synnerligen oklokt, så utomordentligt ovissa och oberäkneliga som förhållandena fortfarande äro.'

Under åberopande av vad utskottet förut i detta ärende anfört samt med hänvisning jämväl till innehållet i fullmäktiges här ovan intagna yttrande har utskottet funnit sig böra avstyrka bifall till den av herr Björnsson i ämnet väckta motionen.

Utskottet får alltså hemställa,

1 : o) att förevarande motion I : 169 icke må av riksdagen bifallas, samt

2 : o) att motionerna

a) I : 170 och

b) II : 310

må anses vara av riksdagen besvarade."

Herr Enhörning: Herr greve och talman, mina herrar! Jag har icke hyst någon som helst förhoppning om att genom min motion få fram ett utskottsutlåtande i annan riktning, och knappast har väl

min ärade kollega på Älvsborgsbänken gjort det. Ändamålet har varit att få fram synpunkter, som jag för min del ansett böra uttalas i denna kammare, ty en sådan synpunkt, som jag hävdar, i detta för vårt land så viktiga spörsmål, bör väl uttalas i denna kammare, synnerligast om man ansett, att riksbankens valutapolitik, som i denna fråga stödes av riksgäldskontoret, icke i allo gått eller går i den riktning, som man själv anser vara den lyckligaste för vårt land.

Ang. befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa sedlar med guld. (Forts.)

Åsikterna inom kammaren divergera också mycket och gå till och med i diametralt motsatt riktning, därför böra också dessa olika åsikter inom kammaren brytas mot varandra, för att riksbanken därav må få en uppfattning av riksdagens ståndpunkt. Tvenne motioner hava samtidigt avlämnats i denna kammare, den ena av lektor Björnsson och den andra av mig angående fortsatt befrielse för riksbanken under viss tid från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld. Dessa söka lösa problemet på fullt motsatta vägar. Lektor Björnsson gör i sin motion bland andra uttalanden även följande: "Om det nu i vårt land infördes guldmyntfot, är det sannolikt, att detta skulle få till omedelbar följd en tendens hos guldet att strömma till Sverige, som då skulle bli den enda eller nästan den enda fria guldmarknaden i Europa. Enda sättet för riksbanken att hindra detta blir då en sänkning av räntefoten. Guldmyntsfotens återinförande skulle m. a. o. automatiskt framtvinga en räntesänkning. En på sådana grunder vunnen diskontosänkning måste naturligtvis av alla intresserade parter hälsas med tillfredsställelse." Om jag kunde övertygas att resultatet i detta stycke skulle bliva enligt hans förmodan, kunde jag gärna gå med på hans förslag, men enligt min mening kommer det att gå i alldeles motsatt riktning. Våra utländska valutor och en del av vår skuld skulle strömma ut ur landet, innan denna trafik kunde stoppas, emedan guldet i vårt land är mera värt än våra sedlar, och riksbanken skulle därigenom tvingas att höja i stället för, såsom herr Björnsson tror, sänka räntan för bevarandet av guldet. De stora svängningarna i valutakurserna omöjliggöra en återgång, därför måste vi vänta, tills stabilare förhållanden inträffa. Riksbanken har föreslagit Kungl. Maj:t att begära riksdagens prolongation till den 1 augusti i år i fråga om fortsatt befrielse från skyldigheten att inlösa utgivna sedlar med guld, men Kungl. Maj:t limiterade tiden t. o. m. den 30 juni, men emot detta beslut reserverade sig tvenne av statsråden, tydligen i den avsikten att återgången till guldmyntfot kan verkställas tidigare än finansministern föreslår, vilkens åsikt då skulle sammanfalla med herr Skölds i andra kammaren avgivna motion, vari han yrkar avslag å den kungl. propositionen. När man ser dylika divergenser i uppfattningen t. o. m. inom regeringen, får herr talmannen icke förvåna sig över, att jag vill föra mina åsikter till torgs, i hopp om att de kunna bliva till gagn för vår handel, industri och export.

Såsom jag förlidet år anförde, har jag för min del kommit till det resultat, att jag finner tillståndet i vårt land vara i mycket hög grad beroende av det höga värde, vår krona fått. Förlidet år kunde man förmärka riksbankens benägenhet att orientera sig mot Amerika, ett av

Ang. befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa sedlar med guld. (Forts.)

de två länder, varest guldmyntfot varit gällande under krisåren. Jag framhöll då i denna kammare, huru mycket lyckligare för vårt land, om riksbanken i stället ville orientera sig mot England med sin lägre valuta, vilket skulle upphjälpa vår export och alltså vår produktion. Jag är verkligen glad över att riksbanken nu söker denna orientering, men jag kan ingalunda vara med på, att riksbanken skulle övergå till guldmyntfot på samma gång som enbart England, utan att vissa andra länder i Europa följde exemplet. En ärad ledamot av andra kammaren, som står riksbanksledningen nära, har sagt mig, att riksbanken är färdig att på samma gång som England övergå till guldmyntfot, och det är detta, som jag — och jag hoppas även denna kammare — ville reagera emot, emedan det vore enligt min mening en verklig olycka för vårt land, om icke vissa andra länder även gjorde det samtidigt. Jag medger gärna, och det har jag framhållit i kammaren förut i år, att bäst vore, om vi kunde återgå till guldmyntfot, men så länge icke andra länder förutom England göra det, är det totalt omöjligt för oss — vi skulle bli helt och hållet kringskurna och förlora våra utländska tillgodohavanden och vårt guld. Om de vägar följas, som jag önskar skola beträdas, är jag övertygad om, att produktionen och exporten åter skulle ökas, och vi snarare förhjälpas ur vårt bekymmersamma läge, och då behövde man icke offra penningar på improduktiva nödhjälpsarbeten och understöd. Nu måste man inrikta sig på att få all produktion i gång och öppna större möjligheter för exporten. Detta skall hjälpa oss framåt; om icke, gå vi sorgliga öden till mötes. I Manchester guardian commercial av den 20 april 1922 yttrar mr Keynes i en artikel med titel: reconstruction in Europe: "Kurvorna för Sverige äro icke allenast unika bland Europas länder, i det att kursen är över i stället för under köpkraftens paritet, men äro också oregelbundna i andra avseenden, huvudsakligen beroende på dess geografiska läge till Ryssland och Tyskland och dessa länders i synnerhet Rysslands depositioner i vårt land." Vad Mr. Keynes här säger torde nog äga sin riktighet. Man vet att såväl ryssar som tyskar placerat, enligt vad som uppgivits, inemot en halv miljard kronor i våra banker — särskilt talas det om en tysk storbank — och med den kursskillnad som kan uppstå mellan svensk och amerikansk guldmyntfot, enligt nu gällande svängande kurser varierande mellan 4 och 5 %, oss till nackdel, så skulle förtjänsten bliva för varje 25 miljoner kronor, innestående här i landet, minst en miljon kronor, alltså för en halv miljard 20 miljoner kronor. Jag vill då fråga, om herrarne tro att, med dessa utsikter i perspektiv, dessa placeringar fortfarande skulle bli kvarstående här i landet. Säkerligen icke! Dessa placeringar skulle draga bort tillika med alla våra utländska tillgodohavanden ävensom inemot halva vårt guldförråd. Om därför ej sattes stopp, medförde det givetvis en återgång till pappersmyntfot, vilket vore föga hedrande för oss, och denna utsugning av valutor från vårt land skulle försätta våra finanser uti de största svårigheter, varav vår industri skulle komma att lida en större påverkan än den, som den redan nu undergått.

Innan jag förlidet år höll mitt anförande i denna fråga, ringde jag

Ang. befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa sedlar med guld. (Forts.)

upp en nationalekonom — den som jag ansåg stod mina åsikter närmast — men tyvärr fann jag ej det stöd jag hade påräknat hos honom. (Munterhet.) Ja, skrattar bäst, som skrattar sist! Nu har han emellertid utgivit en bok, "Penningväsendet efter 1914", och i den har jag funnit vad jag då sökte. Jag skall därför tillåta mig draga några brottstycken därur: "Såsom jag utvecklat i mitt andra memorandum, är det knappast möjligt för ett litet europeiskt land att ensamt upptaga sedlarnas inlösning med guld. Med nuvarande enorma kastningar i växelkurserna skulle påfrestningarna lätt bli alltför stora. Återupptagandet av guldinlösen torde därför böra ske samtidigt för ett flertal länder. — Ett effektivt uppehållande av guldmyntfot i ett land förutsätter för övrigt icke blott att guld utlämnas mot landets valuta, utan också att landet är berett att utan inskränkning mottaga guld till ett fast pris. Endast om guld på detta sätt ständigt mottages i en rad av länder, kan tillräcklig trygghet vinnas mot ett häftigt fall i guldets värde. Samtliga länder med guldmyntfot äro solidariskt ansvariga för att guldets värde hålles uppe genom att på detta sätt en fri marknad alltid är tillförsäkrad guldet. När man förklarar, att man vill återgå till guldmyntfot, så får man icke på förhand undandraga sig denna förpliktelse. Men det var just vad Sveriges riksbank sökte göra, när banken i februari 1922 under trycket av en tillfällig nedgång i dollarkursen begärde fortsatt möjlighet till befrielse från sin skyldighet att köpa guld till fastställt pris. Denna politik var ur nu angivna synpunkt förkastlig, men den var också i övrigt oklok. — Om marknadens läge tillfälligtvis för något europeiskt land gestaltade sig så, att guld strömmar till landet, så bör det under nuvarande förhållanden endast anses som en fördel att på detta sätt få guldreserven stärkt. Det kan mycket lätt komma en tid, då denna extra reserv och mycket mera därtill kan komma att behövas för att landet utan tvekan skall kunna inlösa sina sedlar med guld. För de närmaste åren måste ett land med guldmyntfot utan tvivel vara berett på mycket starkare växlingar i guldreserven än dem som före kriget vore vanliga, och man bör ha klart för sig, att ett ängsligt fasthållande vid gamla guldtäckningsbestämmelser nu alls icke kommer att vara förenligt med en rationell valutapolitik." Vidare yttrar han: "Det gäller alltså att först bringa prisnivån i överensstämmelse med den guldmyntfot man vill införa. Yrkanden ha stundom särskilt här i Sverige framställts på att man utan hänsyn härtill skulle omedelbart återupptaga sedlarnas inlösen med guld. Detta är en orimlighet. Ligger prisnivån verkligen väsenligt högre än den för guldparitetens upprätthållande får göra, så kan ingen guldkassa förslå för att tillgodose det krav på guld som ett dylikt återupptagande av guldutväxlingen skulle framkalla. Om guldutväxlingen verkligen gjordes fullt effektiv, skulle resultatet endast bli, att några få personer tillägnade sig hela guldkassan och därmed gjorde en betydande vinst. Landet skulle härigenom icke ha kommit närmare målet att återställa guldmyntfoten."

Ur de brottstycken, som jag anfört ur denna bok, framgår med all tydlighet, att vad jag uttalat i denna fråga såväl i fjol som tidigare under

Ang. befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa sedlar med guld. (Forts.)

detta år, helt och hållet sammanfaller med de åsikter, som professor Cassel nu har dragit i härnad för.

Måtte därför återgången till guldmyntfot ej ske förrän i förening dels med England och dels med våra grannar och en del andra europeiska stater, såsom t. ex. Holland, Belgien, Schweiz, Spanien och om möjligt även Frankrike och Italien. Ett stort önskemål vore ju att även få med Finland och randstaterna. På tyskarna hava vi ej något att hoppas under de närmaste åren, för så vitt icke något alldeles oförutsett inträffar. Skulle finska marken stiga — endast 25 % av den närvarande kursen — skulle vi bliva nära nog konkurrenskraftiga med detta lands stora standardexportartiklar.

Herr greve och talman! Jag har givetvis icke nu några yrkanden att framställa utan uttalar endast det önskemålet, att vår valutapolitik måtte gå i en för vårt land lycklig riktning.

Herr Björnsson: Liksom den föregående ärade talaren skulle även jag funnit det synnerligen naturligt, om bankoutskottet kort och gott under åberopande av vad riksdagen senast beslutat i denna fråga hemställt, att min motion icke måtte bifallas. Jag skulle icke ens ha begärt ordet, om utskottets betänkande icke hade innehållit något annat än detta. Men i detta betänkande hänvisas därjämte till ett yttrande, som bankofullmäktige avgivit, och detta anser jag icke kunna lämnas oanmärkt. Min motion gick ut på, att man skulle lämna riksbanken rättighet att använda ett disagio på högst 5 procent vid inlösen av sedlar med guld. Det har ju gjorts gällande, med rätt eller orätt, att diskontoskruven icke skulle vara tillräckligt verksam för skötande av vår valutapolitik under nuvarande oberäkneliga förhållanden. Min tankegång har varit den, att om riksbanken i detta disagio finge en grövre och starkare skruv för att möta hårda och plötsliga påfrestningar, och dessutom hade diskontoskruven för finare inställningar på längre sikt, skulle det icke kunna resas samma invändning mot en faktisk återgång till guldmyntfot som hittills.

Mitt förslag innebär också praktiskt detta, att dollarns värde icke kan stiga till mer än kronor 3:92. Nu säga bankofullmäktige, att mitt förslag skulle kunna tolkas som ett förslag till myntrealisation. Denna tankegång kan jag rakt inte förstå. Litet tidigare säga bankofullmäktige nämligen, att det är mycket möjligt, att dollarkursen den 1 juli kan vara 4 kronor. Men då man säger detta, påstår man samtidigt, att om man fastställer som högsta värde på dollarn kronor 3:92, skulle detta vara en myntrealisation. Om dollarkursen däremot är 4 kronor, skulle detta inte vara någon myntrealisation. Detta påminner om ett resonemang av chefen för ett av våra största företag, då en intressent i företaget frågade honom, hur det hängde ihop med dess tillgång i tyska mark. Företaget hade inköpt en större mängd tyska mark till 20 öre per mark, och när marken fallit till 5 öre, bokfördes de alltjämt till oförändrad kurs av 20 öre. Då den intresserade delägaren i företaget frågade vederbörande chef, om det icke vore skäl att skriva

Ang. befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa sedlar med guld. (Forts.)

ned värdet till dagskurs och taga förlusten med detsamma, förklarade chefen: "Det finns ingen förlust, ty förlusten uppstår först, då vi realisera den tyska valutan." Ungefär så förhåller det sig efter mitt tycke med påståendet, att det icke är en myntrealisation, när dollarn kostar 4 kronor, men blir en sådan, om vi bestämma, att den aldrig får kosta mera än kronor 3:92.

Det är emellertid icke så mycket denna något underliga framställning i bankofullmäktiges utlåtande, som jag fäst mig vid, och icke heller är det vid ett sådant litet besynnerligt yttrande, som att "guldpriset och dollarkursen följa för närvarande varandra på det närmaste". Detta senare förefaller ju tämligen självklart, så framt icke bankofullmäktige misstänka, att man i Amerika ämnar övergå till pappersmyntfot. Utan den väsentliga anledningen för mig att här begära ordet är den, att det synes mig, som om bankofullmäktiges utlåtande i övrigt innehåller en del uttalanden, vilka, om riksdagen gör dem till sina, såvitt jag förstår, stå i bestämd strid mot de uttalanden riksdagen tidigare har gjort.

Riksdagen har, såvitt jag vet, gjort väsentligen två uttalanden i vår valutapolitik. Det ena är, att vi skola vänta med att återgå till guldmyntfot, till dess flertalet andra europeiska länder göra det. Men det andra och viktigaste är, att inga åtgärder få vidtagas, som försvåra en återgång till guldmyntfot, då sådant kan ske. Nu säga bankofullmäktige, att det är mycket sannolikt, att dollarn den 1 juli kan kosta 4 kronor. Den kostar nu kronor 3:90. Jag undrar, om icke detta är en utveckling, som avgjort försvårar en återgång till effektiv guldmyntfot.

Vidare säga bankofullmäktige, att ett bifall till motionen skulle kunna få till följd, att "riksbanken nödgades att försöka om möjligt skydda sig mot följderna genom diskontoförhöjning". Däri ligger underförstått, att riksbanken icke vill tillgripa diskontoförhöjning, om en sådan med hänsyn till vår valutas bibehållande vid guldparitet skulle vara nödvändig.

Det är dessa båda uttalanden, vilka, om jag rätt fattat deras innebörd, stå i bestämd strid mot vad riksdagen tidigare uttalat i denna fråga och som föranleda mig att, samtidigt med att jag yrkar bifall till bankoutskottets förslag, dock hemställa, att dess motivering måtte uteslutas.

Jag ber således, herr talman, att få yrka bifall till utskottets utlåtande med uteslutande av motiveringen.

Herr Gustafsson, Karl: Herr greve och talman! Den förste ärade talaren, herr Enhörning, har icke framställt något särskilt yrkande, ehuru han icke varit riktigt belåten med bankoutskottets utlåtande.

Denna vidlyftiga fråga har behandlats av riksdagen förut, och de ifrågavarande motionerna hava blivit väckta i anledning av en kungl. proposition, som redan var besvarad, innan utskottet hann behandla motionerna. På grund av att tiden för riksbankens befrielse från skyldigheten att in-

Ang. befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa sedlar med guld. (Forts.)

lösa sedlarna med guld eljest hade utgått, kunde bankoutskottet icke invänta motionstidens utgång, och man har därför måst taga upp dessa motioner först senare.

Vi hava i utskottet funnit, att motionerna i huvudsak blivit besvarade genom riksdagens förut fattade beslut om förlängning av den tid, varunder riksbanken är befriad från att inlösa sedlarna med guld. Nu säger herr Enhörning, att det icke är möjligt att bestämma tiden, när denna inlösning skall kunna ske, utan han önskar, att det uppskjutes på längre sikt, helst till nästa år, om jag rätt fattat, vad han menar med sin motion. Visserligen har riksdagen beslutat, att denna rättighet skall gälla till den 30 nästkommande juni, men det är att märka, att Kungl. Maj:ts regering och bankofullmäktige enligt regeringsformen hava rättighet att förlänga denna tid, sedan riksdagen blivit upplöst. Således kan Kungl. Maj:t i samråd med bankofullmäktige, om de finna det lämpligt, skjuta på saken ända till nästa år. Därmed tror jag, att herr Enhörning kan känna sig ganska till freds, ty jag tror mig veta, att fullmäktige icke anse, att Sverige ensamt i Europa skall återgå till guldmyntfot, utan endast i gott sällskap.

Vad vidare beträffar herr Björnssons motion, så var den av helt annan läggning. Han har ju ett annat yrkande än herr Enhörning, och för att vi i bankoutskottet skulle hava något att lita oss till, ansågo vi lämpligt att höra fullmäktige i saken. Nu har detta icke passat för herr Björnsson. Han finner nämligen, att fullmäktiges utlåtande, som är inlämnat till bankoutskottet och varpå bankoutskottet delvis byggt sin motivering, icke är ett lämpligt utlåtande. Ja, jag kan ju förstå, att en enskild riksdagsman kan känna sig såråd, då han i ett eller annat fall icke får fram sin mening i riksdagen. Emellertid anse sig varken utskottet, fullmäktige i riksbanken eller riksgäldsfullmäktige icke alltid kunna följa enskilda riksdagsmäns meningar i sådana här vitala frågor.

Då han emellertid yrkade, att utskottets kläm måtte bifallas men dess motivering måtte utgå, får jag, herr greve och talman, i motsats till honom hemställa, att kammaren måtte godtaga utskottets betänkande sådant det föreligger, ty jag anser, att det skulle vara oförsiktigt av kammaren att slopa motiveringen. Jag tror icke, att fullmäktige ämna tolka det så, som herr Björnsson här velat antyda. Då vi förut under den svåra tiden kunnat lita på riksbanksfullmäktiges ledning, kunna vi säkerligen göra det hädanefter också. Då jag som sagt tror, att det är det säkraste att godkänna bankoutskottets förslag i dess helhet, ber jag, herr greve och talman, att få yrka bifall därtill.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag före kl. 2 e. m. utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 8 e. m.

Herr Widell: Jag hade icke tänkt yttra mig under denna debatt och har ej heller förut uttalat mig i valutafrågor, men uppkallades, då den ärade vice ordföranden i bankoutskottet förklarade, att han mycket

väl förstod, att motionären icke kunde känna sig tillfredsställd med bankofullmäktiges yttrande. Jag vill då säga, att även andra än motionären måste ställa sig i hög grad undrande och spörjande inför detta yttrande. Det finnes punkter i detta, som enligt min uppfattning svårligen kunna hålla streck inför en kritisk granskning. Jag skall nu icke upptaga kammarens tid med att gå närmare in på saken, då det icke kan få något praktiskt resultat, men måste med hänsyn till vad detta uttalande innehåller, ansluta mig till det av herr Björnsson framställda yrkandet, att utskottsmotiveringen måtte ogillas.

Ang. befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa sedlar med guld. (Forts.)

Herr Westman: Jag kan för min del icke finna att utskottet gjort bankofullmäktiges uttalande till sitt. I utskottets motivering står, när utskottet yttrar sig om herr Björnssons motion, endast på följande sätt: "under åberopande av vad utskottet förut i detta ärende anfört samt *med hänvisning jämväl* till innehållet i fullmäktiges här ovan intagna yttrande, har utskottet funnit sig böra avstyrka bifall till den ifrågavarande motionen." Denna formulering anger, så vitt jag kan förstå, att utskottet ställer sig jämförelsevis fristående till fullmäktiges uttalande. Jag får därför för min del förklara, att därest kammaren beslutar att godkänna bankoutskottets utlåtande, så finner jag icke detta innebära ett obetingat instämmande i vad fullmäktige anfört, och med denna uppfattning yrkar jag bifall även till motiveringen för utskottets hemställan.

Herr Björnsson: Såsom jag läser utskottets utlåtande i den del det här gäller, där det står: "under åberopande av vad utskottet förut i detta ärende anfört samt med hänvisning *jämväl till innehållet* i fullmäktiges här ovan intagna yttrande o. s. v.", finner jag, att utskottet icke blott underlåtit att taga avstånd från detta yttrande, utan tvärtom genom ordet "jämväl" förklarat sig icke ogilla utan snarare gilla detsamma, och jag får därför vidhålla mitt yrkande.

Herr Enhörning: Herr greve och talman, mina herrar! Jag tackar bankoutskottets ärade vice ordförande för den säkerligen lugnande försäkring han kom med, men jag vill endast nämna, att detta var mig ingalunda obekant. Jag vet mycket väl, att en dylik fullmakt ligger i Kungl. Maj:ts händer. Men då jag sett den redobogenhet, med vilken riksbanken varit färdig då och då, så att säga, att övergå till guldmyntfoten, har jag velat uttala mina betänkligheter och det var därför jag yrkade i motionen avslag å den kungl. propositionen och att med guldinlösen borde kunna anstå till en kommande riksdag. Jag är nämligen övertygad om, att jag har rätt i detta mitt uttalande, som för övrigt icke föregriper Kungl. Maj:ts myndighet i detta avseende. Jag vill alltså säga den ärade vice utskottsordföranden, att det är en fruktan hos många av Sveriges innebyggare, för att icke säga den stora parten av industrimän inom landet, för att Sverige skulle övergå till guldmyntfot ensamt i förening med England. Detta vore för landet ett mycket olycksdigert steg, och därför har jag framställt min motion, och ehuru jag inser,

Ang. befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa sedlar med guld. (Forts.)

att jag icke nu med det nuvarande bankoutskottet skulle kunna få fram min åsikt, har jag dock velat göra ett uttalande till den verkan det hava kan. Jag skall därför, herr talman, förena mig med den ärade ledamoten på Älvsborgsbänken och yrka, att kammaren med ogillande av motiveringen måtte bifalla utskottets hemställan.

Herr Clason: Jag har begärt ordet endast för att erinra, att vid flera tillfällen här i kammaren uttalats den uppfattningen, att om kammaren biträder ett avslagsyrkande av något utskott, det därav visst icke följer, att kammaren ställer sig bakom alla de skäl, som i utskottets motivering kunna anföras för detta avslag. Jag tror det är ganska klokt att vidhålla denna uppfattning, ty om vi slå in på den bogen att de av ett utskott för avstyrkande anförda olika skälen skola vart för sig eller alla tillsammans av oss granskas, så att vi skola taga ståndpunkt till dessa skäl, skulle vi riskera att alltför mycket förlänga debatterna. Man kan naturligtvis avslå ett förslag utan att därför göra sig solidarisk med vad utskottet i förevarande hänseende hemställt. Det synes mig tillräckligt att så göra om man liksom utskottet anser, att ett förslag bör avslås, och för min del får jag förklara att då jag i detta fall röstar för utskottets hemställan, anser jag mig icke alls därmed hava gjort mig solidarisk med utskottets motivering.

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att förutom beträffande motiveringen, till vilken han ville återkomma efteråt, hade i avseende på föreliggande utlåtande annat yrkande ej framkommit, än att utskottets hemställan skulle bifallas.

På därefter gjord proposition bifölls sagda hemställan.

Vidkommande motiveringen, fortsatte herr talmannen, hade yrkats, dels att utskottets uttalanden skulle godkännas, dels ock att motiveringen skulle förkastas.

Vid sedermera enligt dessa yrkanden framställda propositioner förkastades utskottets motivering.

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen.

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 23, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt tillämpning av lagen den 17 juni 1921 med vissa ändrade bestämmelser mot oskälig hyresstegring m. m. ävensom i ämnet väckta motioner, dels ock väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående reformering av gällande hyreslagsbestämmelser.

Genom en den 28 april 1922 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 250, som behandlats av första lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda utdrag av i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga följande förslag till

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

LAG

om fortsatt tillämpning av lagen den 17 juni 1921 (nr 309) med vissa ändrade bestämmelser mot oskälig hyresstegring m. m.

Med ändring av vad andra och tredje styckena i övergångsbestämmelserna till lagen den 17 juni 1921 (nr 309) med vissa ändrade bestämmelser mot oskälig hyresstegring m. m. innehålla angående lagens tillämpning efter den 1 oktober 1921 förordnas som följer:

Nämnda lag skall, i den mån densamma icke upphört att gälla den 1 oktober 1921, äga fortsatt tillämpning till och med den 30 september 1924. Hyresnämnds beslut, varigenom nämnden enligt 6 eller 7 § fastställt hyra för viss tid, skall gälla högst till den 1 oktober 1924. Stadgandena i 8 § skola ej äga tillämpning, där hyresvärd efter den 1 juli 1923 uppsäger hyresavtal att upphöra den 1 oktober 1924 eller senare dag.

Vad i första stycket av övergångsbestämmelserna till ovannämnda lag stadgats om fortsatt giltighet i särskilda avseenden av vissa föreskrifter i äldre lagar skall äga giltighet jämväl efter den 30 september 1924, och skall beträffande sådan i samma lag omförmäld, under tiden för lagens giltighet begången förseelse, varå påföljd i lagen är bestämd, vad därutinnan i lagen är stadgat jämväl gälla efter sistnämnda dag.

Denna lag skall lända till efterrättelse från och med den 1 juli 1922.

I samband med denna proposition hade utskottet till behandling förehaft nedannämnda inom andra kammaren väckta motioner,

n:ris 37 och 312, av herr *Hage*,
nr 113, av herrar *Samuelsson, Molander, Karlsson* i Grängesberg, *Herou, Spångberg, Kilbom* och *Dahlén*, samt
nr 311, av herr *Lovén*.

Utskottet hade i det föreliggande utlåtandet på grund av vad däri anförts hemställt,

1) att ifrågavarande proposition icke måtte av riksdagen bifallas; samt

2) att ifrågakomna motioner, i vad de icke kunde anses genom utskottets hemställan under 1) besvarade, ej måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Vid utlåtandet fanns fogad en reservation av herrar *Jacob Larsson, Klefbeck, Julin, Lindqvist* i Halmstad, *Leo, Billqvist* och *Carlsson* i Mölndal, vilka ansett, att utskottets utlåtande från och med andra stycket å sid. 5 med kantrubrik *"Utskottet"* bort hava viss ändrad lydelse, slutande med hemställan:

1) att ifrågavarande proposition måtte vinna riksdagens bifall; samt
2) = utskottet.

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

Herr statsrådet Åkerman: Då man vid tillkomsten av nu gällande hyresstegringslag uttalade sig för önskvärdheten av denna lagstiftnings snara avveckling, kunde detta givetvis icke innebära något annat än att, så snart det kunde ske utan sociala vådor, skulle lagen avvecklas. Jag kan alltså icke finna, att det skulle innebära något som helst avsteg från den riktlinje, som angavs vid lagens tillkomst, om man nu vid övervägande av skälen för och emot en prolongation finner, att man bör uttala sig för en ytterligare förlängning av denna lagstiftning. Jag anser emellertid det också givet, att då på sin tid man förordade den sista september 1923 såsom sluttermin, gjordes det i den förhoppningen, att bostadstillgången skulle vid denna tid väsentligen ha förbättrats. Denna förhoppning grundade sig, så vitt jag kan se, huvudsakligen på två omständigheter: dels räknade man på en större bostadsproduktion och vidare gissade man, att det skulle bli en större utflyttning från städerna. Men intetdera av detta har inträffat. Bostadsproduktionen är fortfarande knapp, och någon utflyttning, åtminstone i någon som helst nämnvärd omfattning, har ännu icke påbörjats. Det är således antagligt, att bostadsbristen kommer att fortfara rätt länge. Att under sådana förhållanden underlåta att nu prolongera lagen det anser jag för min del — och jag tror att min uppfattning nog delas av många — skulle vara, såsom det heter på ett ställe i det utlåtande, som ligger till grund här, "ett steg ut i det ovissa". Ja, förvisso ett steg ut i det ovissa! Låt oss betänka, att ungefär halva antalet av de myndigheter, som hörts i denna fråga, avstyrkt tagandet av ett sådant steg och uttalat sig för lagens prolongering. Jag anser, att man bör eftersträva att, innan man skrider till något sådant, det åtminstone skall skönjas en mer påtaglig ljusning i hit hörande förhållanden. Det står på ett ställe i socialstyrelsens utlåtande, att utflyttningen från städerna torde taga fart, då uppfattningen om den rådande depressionen klarnat och vunnit utbredning. Jag undrar just vilket mer upplysande material skulle behövas för att uppfattningen om depressionen skall klarna och taga en större utbredning. Skall det behövas flera exempel än de, som föreligga? Det tror jag icke. Jag skall säga, att det sista, som överger en människa, det är väl hoppet, och det är många som nu lida i detta land liksom i andra länder, vilka snart ingenting annat ha att leva på än hoppet, och därför tror jag, att det sista de släppa det är förhoppningen att få bevara sitt hem. Det har under den bistra tid, som varit rådande, varit tusentals familjer, som sett sina hem decimerade på det sättet, att mycket av vad i hemmet behöves, möbler m. m., måst avyttras för att kunna hålla nöden från dörren, men allt var dock ej förlorat, så länge hemmet fanns kvar, där de kunde samlas och se varandra under den bekymmersamma tiden. Skall även detta berövas dem? Nu är det sagt, att man väntar att om prolongation nu icke sker utan en avveckling börjas, skulle det bli omsättning på lägenheterna och därigenom skulle vinnas en förbättring. Ja, det är givet, att det skulle bliva en omsättning, men i vilken riktning tror herrarna att den komme att gå? För min del har jag intet tvivel om att den kommer att gå så, att det blir en starkare pressning nedåt. Var och en

söker sig mindre lägenheter, alltjämt bleve det en pressning nedåt, och det bleve just de små och fattiga hemmen som komme i mellanhand.

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

Vad skulle bliva följden av en sådan pressning nedåt på smålägenheterna? Jo, först och främst en avsevärd hyresförhöjning på dessa lägenheter. Med den höga rang, som bostadsfrågan har i ett land som Sverige med dess klimatförhållanden och med den känsla, som alla människor hava för det hem, där de sitta, är det tydligt och uppenbart, att även fattiga människor underkasta sig ganska väsentliga uppoffringar för att få bo kvar i den bostad, som de hava. Hur man än vill se detta, så blir det en stark ökning i hyrorna på de små fattiga hemmens bostäder, och denna del av lägenheterna utgör mellan 70 à 80 procent av hela bostadsbeståndet. Jag anser vidare, att en dylik nedpressning, som skulle hava till följd en betydlig försämring i den svenska bostadsstandarden, är fullständigt antisocial, och det lider väl intet tvivel om, att en del hyresvärdar skulle begagna en sådan situation just i antisocial riktning och särskilt låta uppsägningarna gå ut över de barnrika familjerna. Här i Stockholm finnes, enligt vad bostadsförmedlingsstatistiken nu giver vid handen, ännu stor brist på smålägenheter. Som bostadssökande finnas ännu antecknade 800 à 900 familjer. Märk vilken mängd människor detta betyder. Av dessa finns det många, som måste dela bostad med andra, många, som önska ingå äktenskap men måste uppskjuta detta i brist på bostad. Att depressionen icke inverkar på bostadsbehovet, framgår av det förhållandet, att sedan motsvarande tid 1921 de bostadssökande blott minskats med cirka 300 familjer, d. v. s. ungefär samma antal, som under mellantiden fått plats i stadens nybyggda hus. Att under sådana förhållanden nu underlåta att prolongera denna lagstiftning anser jag för min del vara samhällsvådligt. Man har visserligen sagt, att det skulle bliva en ström i motsatt riktning också. Det är möjligt, att det blir någon ström, men den blir försvinnande liten i förhållande till den pressning, som kommer att försiggå nedåt. Otvivelaktigt kan man bättre överblicka ställningen, ifall man nu väntar. Vänta och se!

Jag vill tillägga, att i inget annat land, där hyresreglering är gällande, har man vågat taga ett sådant steg som att nu släppa denna lagstiftning. Jag vill icke nämna Finland, ty hur det är ställt där, är icke riktigt klart. Så vitt jag icke är fel underrättad, fungera hyresnämnderna i allt fall i Finland, och jag har hört talas om, att de steg, som där äro tagna i avvecklingsriktning, visat sig allt annat än lyckliga.

Mina herrar! I början av denna riksdag hade vi här före en fråga, som också berörde de fattiga hemmen. Det gällde då att införa större frihet att undantaga från utmätning för utskylder viss egendom. Kammaren fattade då ett beslut i folklig och vänlig anda, som visade, att ni ville hålla hand över de fattiga och hårt prövade. Jag vågar därför uttala den förhoppningen, att samma vänliga anda måtte bliva gällande och taga sig uttryck i kammarens beslut i dag, så att kammaren nu biträder det beslut, som andra kammaren med mycket stor majoritet har fattat.

Herr Hederstierna: Ja, i anledning av herr stasrådets in-

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

lägg nu i början av debatten, varigenom han förde frågan in på känslolivets område och slog på känslosträngarna, så vill jag erinra om, att vi, som hava en annan åsikt än herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet, kunna känna lika varmt för fattiga och medellösa som han, men vi anse oss vara skyldiga, när vi hålla på med en sådan fråga som denna, att se den med det omdöme, som vi hava fått av vår Herre.

Det är ju en ren sakfråga. Frågan gäller: vid vilket tillfälle bör man upphäva denna hyresstegringslag? Skall man låta den upphöra att gälla från den 1 oktober 1923, eller skall man förlänga den ännu ett år? När är det lägligt tillfälle att upphäva lagen? Ty att lagen måste upphävas någon gång, förmodar jag herr statsrådet är ense med mig om. Lagen är nämligen en ren undantagslag. Den kom till under kristiden, och då voro vi alla överens om, att lagen var nödvändig. Bara i denna lags karaktär att vara en undantagslag ligger, att den bör upphävas så snart som det icke är absolut nödvändigt, att den finnes. Det är detta, som herr statsrådet bör påpeka, skall förefinnas för att lagen skall förlängas. Man kan svårligen tydligare lägga i dagen statsmakternas avsikt, att lagen skulle upphöra den 1 oktober 1923 än i det uttalande, som gjordes av vederbörande departementschef vid framläggandet av förra årets proposition, som riksdagen biföll. Herr statsrådet har nu förklarat, att man då tänkte sig, att det skulle bliva ett ljusare förhållande, och det är möjligt, att herr statsrådet kan uppleta något sådant uttalande i motiveringen till föregående års proposition — jag har icke sett efter tillräckligt. Det är dock alldeles tydligt — jag minns det — att departementschefen då sade, att därest icke alldeles särskilda förhållanden inträffa före den 1 oktober 1923, bör lagen upphävas. Att jag icke är alldeles ensam om den uppfattningen, ser jag av ett protokoll från lagrådet, där de tre ledamöter, som utgjorde majoriteten, säga: "Det bör emellertid icke förbises, att vid den senast i ämnet utfärdade lagens tillkomst med stor bestämdhet tillkännagavs såsom de lagstiftande myndigheternas avsikt, att hyresregleringen skulle upphöra den 1 oktober 1923, så vida icke förhållandena utvecklade sig i en icke förutsedd riktning." Om förhållandena skulle vara sådana, som de voro förra året, var det alltså meningen, att lagen skulle upphöra den 1 oktober 1923.

Vad nu själva saken beträffar, så är det alldeles klart, att frågan om bostadslägenheter och behovet av hem vilar på samma grunder som alltid vid sådana förhållanden, nämligen på tillgång och efterfrågan. Det är alldeles klart, att vi nu leva under en depressionstid, som mest drabbar befolkningen i städer och stadsliknande samhällen. Industrien har under kristiden dragit in en hel mängd människor till städerna, men denna industri har nu måst läggas ner. Depressionen tvingar nu befolkningen, som icke genom industrien får sysselsättning i städerna, ut på landet, varifrån de hava kommit. Men nu svarar man med rätta: ännu hava vi icke märkt denna utflyttning till landet. Därpå har socialstyrelsen, som är mest sakkunnig på dessa frågor, svarat, att när man icke ser någon minskning i städernas folkmängd, så beror det därpå,

att detta sista år personer, som förut bott i städerna, mantalskrivit sig där i större utsträckning än förut, emedan mantalsskrivningen varit nödvändig för att uppbära arbetslöshetsunderstöd och erhålla hyresbidrag. Således har det nog icke varit någon inflyttning till städerna. Det har däremot blivit mera officiellt, att folk bor i städerna. Någon utflyttning har icke ägt rum.

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

Man kan i allmänhet säga, att hyresstegringslagen verkat därhän, att några omflyttningar från bostad till bostad icke hava ägt rum. Folk har icke vågat lämna sina bostäder utan har behållit dem, eftersom lagen icke tillåter höjning av hyran annat än inom en viss procent. Man har därför icke vågat kasta sig ut på hyresmarknaden utan har föredragit och ansett vara klokast att bo kvar. Detta har verkat, att personer, som hava fått förändrade familjeförhållanden, icke vågat lämna lägenheten. Det kan hända, att mannen eller hustrun har dött, och har mannen dött, så har hustrun, trots att detta förändrade förhållande borde föranleda henne att flytta, icke vågat lämna sin bostad, ty hon vet icke, om hon kan erhålla en mindre lägenhet.

Lagen har tydligen icke verkat så, att någon produktion i större skala av bostäder ägt rum. Det är otvivelaktigt, att de höga byggnadskostnaderna hava mycket verkat i den riktningen, och i vad mån det nya byggnadsavtalet kan verka uppmuntrande på byggnadsintresset, vågar jag icke yttra mig om. Det säges dock, att folk har börjat spekulera på att bygga, men jag befarar, att så länge hyresstegringslagen finnes, det icke blir någon byggnadsverksamhet. Det är visserligen sant, att dessa nya byggnader äro undantagna från lagen, men så länge denna lag finnes, så hänger den som ett damoklessvärd över dem som bygga, emedan riksdagen kan besluta att draga in dessa nya byggnader under lagen. Denna bestämmelse om nya byggnader avskaffades visserligen för någon tid sedan, men om jag icke missminner mig, väcktes året därpå en motion att återigen draga in dessa byggnader under lagen. Det är detta osäkerhetstillstånd, som gör, att kapitalet icke vågar negociera sig i byggnadsverksamhet. Jag vill dock påpeka, då det säges, att det finnes en sådan förfärlig brist på lägenheter, att det har förekommit en nybyggnadsverksamhet under de senaste åren och en nybyggnadsverksamhet, som kanske, vilket jag tror, kan vara av intresse för dem, som tänka på de mest behövande i samhället. Det är nämligen egnahemsrörelsen, jag åsyftar. Det har byggts betydligt många sådana nya egna hem, och rörelsen har tilltagit för varje år. Av en statistik, som jag har förskaffat mig, framgår, att byggnadsverksamheten av egna hem för hela landet uppgick under åren 1917—1919, d. v. s. under tre år till 13,900 eldstäder och åren 1920—1921 till 20,000 eldstäder. Det är alldeles uppenbart, att byggnadsverksamheten har inriktat sig på byggandet av egna hem. Om jag tänker på Stockholms stad, så hava nybyggnaderna nästan uteslutande avsett egna hem och jag vill nämna, att 1918 i det hänseendet byggdes 561 eldstäder, 1919 644, 1920 880, 1921 1,105, och 1922 kommer säkerligen siffran att bliva ännu större. För varje år,

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

som går, bygges således allt fler och fler egna hem i städerna, och det bör ju i och för sig utgöra en lättnad vid efterfrågan på bostäder. Ett ytterligare bidrag till denna lättnad bör vara, att under kristiden, "blomstringstiden", inrättades en massa bostadslägenheter till kontorslägenheter, vilka kontorslägenheter nu icke användas, varför dessa i stället komma att inredas för bostäder.

Slutligen hava vi också det förhållandet, att de, som fått sina familjer minskade under kristiden, för närvarande icke hava brytt sig om att flytta till en lägenhet med mindre antal rum. Om lagen upphäves, komma de naturligtvis att söka få en lägenhet, som bättre passar dem. Större lägenheter bliva mindre eftersökta, och ägarna av dessa bliva tvungna att uppdela dem. Efter vad som blivit oss upplyst inom utskottet av föredraganden inom socialstyrelsen, äro åtskilliga av de nya större lägenheter, som byggts under senaste år, så inrättade, att det icke vållar vidare svårighet att få dem uppdelade i mindre lägenheter. För så vitt jag således kan förstå, finns en bostadsreserv i allmänhet ute i landet, och det behövs bara lagens upphävande, för att denna reserv skall komma till synes.

Kan det nu vara lämpligt, sedan statsmakterna gjort ett sådant bestämt uttalande vid förra riksdagen, att nu förlänga lagen ännu en gång. Jag ber i det avseendet få åberopa vad lagrådets pluralitet förklarat: "Det lärer icke kunna undvikas, att en ytterligare prolongation av denna lagstiftning skulle komma att framstå såsom ett betänkligt vacklande, ägnat att skapa osäkerhetstillstånd och rubba tilltron till de lagstiftande myndigheterna." Jag kan icke se annat än, att lagrådet har alldeles rätt i ett sådant uttalande. Har man gjort ett sådant uttalande, som man gjorde vid förra årets riksdag, skall det vara mycket tungt vägande skäl, som kunna verka i motsatt riktning. Jag kan icke se, att dylika skäl föreligga.

Slutligen vill jag säga, att när vi alla äro överens om, att lagen skall upphävas och icke längre skall gälla, antingen det blir 1923 eller ett annat år, så bör man passa på att upphäva den i tider av depression, och då folk icke vill eller kan betala något. Det hjälper då icke för hyresvärdarna att pressa upp lägenheternas hyror, ty det finns inga människor, som kunna hyra. Vänta vi, tills vi få ett uppsving i vårt ekonomiska liv, komma hyresvärdarna att passa på att höja hyrorna för att skörta upp hyresgästerna. Det finns ingen lämpligare period att upphäva en sådan lag än i depressionstider.

Ja, herr talman, på grund av vad jag anfört, ber jag att få hemställa om bifall till utskottets förslag.

Herr Larsson, Jacob: Kammaren torde redan vid en jämförelse mellan herr statsrådets och chefens för justitiedepartementet inledningsord och utskottets ärade vice ordförandes anförande hava funnit, att det nog kan råda olika mening om den verkliga innebörden av riksdagens beslut 1921. Nu menar utskottsmajoriteten liksom i viss mån socialstyrelsen, på vars yttrande utskottet stöder sig, att beslutet 1921

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

skulle hava den innebörden, att någonting alldeles oförutsett skulle inträffa, därest man skulle frångå den avvecklingsplan, som innefattas i 1921 års riksdagsbeslut. Jag undrar, om den uppfattningen verkligen är så riktig. Hela utgångspunkten för detta resonemang är ju departementschefens yttrande till statsrådsprotokollet 1921. Det heter där, att om utvecklingen komme att gå i motsatt riktning mot vad man då väntade, möjlighet borde, därest anledning därtill förefunnes, finnas att vid 1922 års riksdag utsträcka lagens giltighetstid. Han intog denna ståndpunkt av den anledningen, att han ansåg, att den största varsamhet borde iakttagas, innan man gick till ett upphävande av hyresstegringslagen. Samma skäl till varsamhet föreligger även nu, och om det kan sägas, att utvecklingen gått i motsatt riktning mot vad 1921 antogs, beror väl i främsta rummet på vilken utveckling, som motsågs av socialstyrelsen och av riksdagen 1921. Man antog då, att förhållandena skulle utvecklas i en riktning, som skulle leda till ökad byggnadsverksamhet och minskat bostadsbehov i stadssamhällena på grund av utflyttning från städerna. Har utvecklingen verkligen gått i den riktning, som man då antog? Jag tror det icke. Byggnadsverksamheten har icke ökats, och någon minskning av bostadsbehovet i städerna har icke inträffat. Utvecklingen har således icke alls gått i den riktning, som man för ett år sedan antog. Nu säger socialstyrelsen och med den utskottet, att vi vänta fortfarande på att byggnadsverksamheten skall tilltaga, och att bostadsbehovet i städerna skall minskas till följd av utflyttningar, som man anser bliva en given följd av den ekonomiska depressionen. Ja, men då hemställer jag: är icke läget sådant, att ett beslut nu 1922 borde ställa sig lika som 1921? Jo, samma skäl, som 1921 talade för att prolongera lagen, tala även nu för att göra det.

Den föregående ärade talaren framhöll med en viss skärpa, att det här gäller en kristidslag, och att vi alla böra vara ense om, att den så fort som möjligt skall upphävas. Ja, visst är det en kristidslag, men ändamålet med denna kristidslag var att förebygga de sociala vådor, som på grund av vissa rådande förhållanden kunde uppstå. Bör man då upphäva denna lag, medan dessa sociala vådor, uppkomna på grund av kristidsförhållanden, äro lika hotande som någonsin förut? Jag tror, att justitieministern har rätt, då han säger, att vad som bör vara den vägande synpunkten är den, huruvida avvecklingen av lagen kan ske efter den av 1921 års riksdag angivna planen *utan sociala vådor*. På den frågan tror jag, att man måste svara ett alldeles bestämt nej. Även den siste ärade talaren hade icke något annat skäl att anföra än detta, att vi hoppas och förutse, vi vänta, att utvecklingen skall gå så och så. Men den hittills vunna erfarenheten giver ingen anledning att antaga, att den ljusning, som man väntar sig, verkligen skall komma att inträffa före den 1 oktober 1923. Man har särskilt lagt vikt vid den väntade utflyttningen från städerna, och både socialstyrelsen och utskottet, liksom nu utskottets ärade vice ordförande synas mena, att när det blott blir klart för de arbetslösa skarorna inom städer och stadsliknande samhällen att de icke kunna i full utsträckning åter tagas i anspråk av industrien i dessa sam-

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

hällen, därav måste bliva en nödvändig följd en stark utflyttning från städerna. Ingen har dock uppställt den frågan: vart skola alla dessa människor taga vägen? Alla synas hava klart för sig, att de måste bort från städerna. Vart skola de taga vägen? Ut på landsbygden, svaras det. Har landsbygden behov av dessa arbetare, eller är det meningen, att de skola ut på landsvägarna? Då man nu säger, att den hittills uteblivna utflyttningen från städerna skulle vara mera skenbar än verklig, är det därför att ett av villkoren för att åtnjuta arbetslöshetsunderstöd är, att man skall vara mantalsskriven i en kommun. Det är alldeles riktigt, men det kommer ett annat skäl till, som är ännu viktigare, vilket socialstyrelsen har påpekat, och som jag anser, i och för sig är synnerligen lovvärt, och det är den arbetslöses strävan att under denna depressionstid åtminstone kunna bibehålla sitt hem. Ja, detta är mera än lovvärt under nu rådande förhållanden, då vi böra hava klart för oss vilka stora uppoffringar, som för de arbetslösa måste vara förenade med att under dessa förhållanden verkligen kunna bibehålla hemmet.

En omständighet, som inom utskottet med mycket stor skärpa framhölls under diskussionen såsom bevis för att hyresstegringslagen måste avvecklas till den 1 oktober 1923, var något, som kallades hyresmarknadens fastfrysning, d. v. s. det hinder, som hyresstegringslagen anses utgöra för en önskvärd omflyttning mellan lägenheterna, för ett utbyte av en lägenhet mot en annan. Ja, denna fastfrysning innebär i viss mån en olägenhet, men denna olägenhet måste vägas mot de stora olägenheterna för att icke säga rena vådor, som skulle bliva en följd av, att denna omflyttningsrätt bleve lössläppt. Man behöver icke vara så synnerligen mycket initierad i de förhållanden, som det här gäller, för att få fullt klart för sig, vilken gången skulle bliva. Utskottet erkänner självt, att den allmänna depressionen har medfört en nedgång i anspråken på bostad. Det säger sig självt, att i samma stund hyresmarknaden blir frigiven, kommer en mängd personer, som nu hava bostäder, men som med sina nuvarande tillgångar anse dem vara för dyra, att söka sig billigare och mindre dyrbara bostäder, och denna förskjutning nedåt kommer att fortsättas ända till botten. Den som nu sitter med en stor eller medelstor lägenhet, söker en mindre, och den som sitter med en mindre och ej har råd att hålla den, måste gå ned till en ännu billigare. Följden blir naturligtvis, att det blir gott om bostäder däruppe i beståndet av rymliga, stora bostäder, men en oerhörd trängsel därnere bland de allra minsta och enklaste bostäderna. Vad denna trängsel betyder är lätt att föreställa sig. Det betyder, att en stor mängd av den stadsbefolkning, som för närvarande lever under de allra svåraste ekonomiska förhållanden, skall få sin ställning ännu mer förbittrad och försämrad, därigenom att den går i mistning av sitt hem. Det är denna utveckling, som herrarna med gott samvete anse sig kunna föreslå. Jag för min del har icke kunnat biträda en sådan uppfattning, och vår sociala ansvarskänsla borde förbjuda oss att medverka till en åtgärd, som inom kort skulle ställa oss inför sociala vådor av en omfattning, som vi nu hava svårt att överblicka. Säkert är, att en stor del av dessa, som nu sitta med de

allra enklaste lägenheter kommer att bliva hänvisad till fattigvården. Det är kommunerna, som få taga hand om dem och sörja för, att de själva och deras familjer få tak över huvudet. Är detta något att eftersträva? Är detta något önskvärt? Nej, såsom läget nu är, förefaller det mig vara en akt av den allra enklaste rättfärdighet, att man utsträcker hyresstegringslagens giltighetstid för ännu ett år. Det finnes nu vissa tecken på, att förhållandena kunna komma att bliva bättre. Den senaste ärade talaren hänvisade till en viss art av byggnadsverksamhet, som tagit ett visst uppsving, egnahemsbyggandet. Ja, det är riktigt! Det har under de två sista åren kommit till stånd en hel del små egna hem. I regel ha de uppförts på det sättet, att några slagit sig tillsammans och utbytt arbete med varandra och på så sätt fått till stånd ett eget hem, men vi få icke glömma, att de, som varit i tillfälle att bygga sådana egna hem, i regel icke äro de, som i ekonomiskt avseende äro sämst ställda, utan de bäst ställda bland arbetsklassen. Vi få icke glömma att för att kunna gå i författning om byggandet av ett eget hem, måste man kunna disponera kapital i viss utsträckning, åtmintone för att kunna förse sig med tomt och byggnadsmaterial och dessutom kunna förskaffa sig kredit, vilket säkerligen icke står till buds för det övervägande antalet av den befolkning, som det här gäller. Det skulle vara mycket mer att säga i denna fråga. Den är av den allra mest vitala betydelse under nu rådande förhållanden, men jag föreställer mig, att var och en har väl sin uppfattning i denna fråga redan på förhand given. Jag vågar ändå uttala den förhoppningen, att den sociala ansvarskänsla, som kommit till uttryck i det beslut, som i lördags fattades av andra kammaren, också skall göra sig gällande i denna kammare, och i den förhoppningen yrkar jag, herr talman, avslag å utskottets hemställan och bifall till den av mig med flera vid betänkandet fogade reservationen.

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

Herr Lindstrand: Herr greve och talman, mina herrar! Trots den ovilja, som är rådande mot kristidslagar, och fastän denna hyresstegringslag också är en sådan, vill jag påyrka bifall till förlängning av densamma ännu ett år. Förhållandena äro nog ännu sådana i de stora städerna, att lagen är fullt berättigad. Det kan visserligen från fastighetsägarnes synpunkt synas, som den tiden borde vara inne, då vi borde befria även dem från det tvång, som kristidslagstiftningen har lagt över en del människor. En rätt stor orsak till deras önskan i den vägen är ju, att de anse, att lagen lägger hinder i vägen för dem att uttaga de ekonomiska fördelar, som de skulle kunna få av sin egendom. Det förefaller som om de mest befogade anspråk skulle vara tillfredsställda i den vägen. Hyresstegringen är ju rätt avsevärd, fastän den kanske icke är sådan, att den tillfredsställer alla önskningar i den vägen. Det är givetvis många hyggliga hyresvärdar, som, om lagen upphäves, säkerligen icke skulle driva upp hyrorna till någon orimlig höjd, men man kan icke frigöra sig från den tanken, att om det släppes loss, finnes det nog en hel del,

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

som kanske inte stanna inom vederbörliga gränser, utan bruka den makt, som de fingo, till att skaffa sig fördelar. Det har ju framhållits här, att det är just de små hemmens, de små lägenheternas innehavare, som komma att lida värst, om lagen upphäves, och det har ju pekats på, huru pressningen kommer att verka nedåt hela vägen. De större lägenheterna vill man byta ut undan för undan och då går det nedåt, till följd av att i genomsnitt hava inkomsterna sjunkit för nästan alla människor. De som då skulle taga emot den största stöten, äro innehavarna av de allra minsta lägenheterna, innehavarne av lägenheter på 1 eller 2 rum och kök. De stå givetvis icke i den ställningen, att de kunna taga emot den stegring, som en sådan sakernas gång skulle medföra, ty det är ju givet, att många räkna på det sätt, att om de få ett rum mindre, även om de få betala relativt mera, än vad de förut betalt, så blir det billigare, än vad det skulle bliva, om de ha rum, som de kunna avstå; och det verkar givetvis, om prisbildningen blir fri, att de minsta lägenheterna eller smålägenheterna ovillkorligen skola stiga i pris. Om det nu hade varit tänkt på, att det hade varit möjligt att få en gräns, där hyresstegringslagen kunnat avkopplas och borttagas i olika omgångar, och om man hade kunnat avkoppla den från lägenheter på fyra rum och kök uppåt, då hade det helt säkert icke varit någon fara, ty där skulle nog inte hyrorna stigit något nämnvärt. Man har åtminstone icke anledning att tro, att det skulle bliva så stor efterfrågan på de stora lägenheterna, men det har icke kommit in ett sådant förslag, och man kan följaktligen icke göra något yrkande i den vägen. Därför tänker jag ej heller göra något förslag i den riktningen, utan jag tänker hålla på Kungl. Maj:ts proposition sådan den är framställd. Då man med hänsyn till de olika intressena, fastighetsägarnes och hyresgästernas, ställer sig i valet om vilket man skulle vilja stödja, står det för mig alldeles klart, att fastighetsägarintresset är dock rätt bra tillgodosett genom den hyresstegring, som redan med hyresstegringslagens medgivande har kunnat ske, men de små hemmen stå rätt olyckligt ställda. Det har förut pekats på, huru till följd av arbetslösheten och minskade inkomster personer ha särdeles svårt att uppehålla hemmen och hava fått göra många reduceringar i bohaget, men de ha ändå haft den möjligheten att, så länge de kunnat betala hyran eller fått något till hyran, åtminstone ha rummen kvar. De kunna icke sägas upp, så länge som de kunna betala hyran. Skulle lagen upphävas, är det alldeles givet, att för stora mängder av dessa små lägenhetsinnehavare, som för övrigt ha det synnerligen tungt och svårt, skulle de svårigheterna komma till, att de bleve utan bostäder, och givetvis bleve det sådana, som ha svårast för att få dem ersatta, som i första hand bleve uppsagda. Nu kan det visserligen vara sant, att vi ändå måste räkna med, att lagen säges upp eller upphör en gång. Det är ju en kristidslag, som kommit till för tillfället, och den kan icke vara beständigt, och då skulle det göra detsamma, när man tager det steget, att man avkopplar den. Men dröjer man ett år, torde det vara möjligt att räkna med, att förhållandena komma att ordna sig något. Man har förut hoppats, att arbetstillgången

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

skulle bliva bättre. Det har man väl anledning att tro, att om icke detta tillstånd skulle vara alltför länge, skulle det komma att bliva så, att under den tid, som lagen föreslagits räcka, skulle en ljusning inträda. Förhållandena skulle i allt fall ordna sig något. Det har talats om, att utflyttning från städerna icke blivit något nämnvärd ännu. Det är ju så, att människor icke äro färdiga att på en gång eller omedelbart göra en omändring, utan de försöka invänta tiden och se, om icke förhållandena snart ändra sig, men man har väl anledning att tro, att om under tiden icke arbetstillfällena i städerna bliva rikligare, så kommer en hel del människor att söka sig ut därifrån, och då skulle ju — man har åtminstone anledning att tro det — det kunna inträffa, att om lagen förlänges ytterligare ett år, skulle det ordna sig med en hel del fall. Kanske bostadsnöden då icke bleve så stor, och följaktligen paniken icke så stor, när uppsägningen börjat ske.

Det har framhållits mot lagens bibehållande, att så länge lagen finnes kvar, kommer ingen byggnadsverksamhet att ske. Det är ju knappast troligt, förrän förhållandena kommit in i normala spår. Allting är ju nu i fallande, och det har visat sig, att arbetslönerna falla och materialprisen falla, kort sagt allt möjligt faller i pris. Då hava vi nog icke att räkna med någon byggnadsverksamhet för uthyrning, ty ännu bliva de byggnader, som uppföras, så dyra, att hyrorna måste ställa sig mycket höga, och om de skulle utgå med samma belopp som under normala förhållanden, skulle det i byggnaden nedlagda kapitalet icke kunna ränta sig. Skulle däremot sänkningen av arbetslönerna och materialerna fortfara och nå botten, så visste människorna, vad de hade att räkna med. Då kunde man hoppas på, att även byggnadsverksamheten skulle taga fart.

Jag skall icke uppehålla tiden. Det är så många talare, att det blir väl rätt mycket sagt ändå, men innan jag slutar, skulle jag vilja vädja till kammarens ledamöter, att när vi taga ställning och avgöra frågan, vi ha de många små hemmen i tanke och tänka på, att om lagen upphäves under den tid, som nu är rådande, komma helt säkert många att förlora det hem, de ha. Hur enkelt det än är, är det dock för dem det värdefullaste.

Jag ber, herr greve och talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr Pers: Herr talman! När det nu är fråga om att häva den sista kristidslagen, så berör den här frågan ett utav livets viktigaste områden, nämligen den bostad, som människorna bo i. Det är därför helt naturligt, att det är en öm sträng, som beröres, och då denna vädjan att taga hänsyn till dessa förhållanden framträder både här i kammaren och eljest, så tror jag mig kunna försäkra, att de, som ändå stanna för ett avslag på Kungl. Maj:ts förslag, icke äro känslolösa för detta förhållande. Jag skulle till och med vilja säga, att den sociala ansvarskänsla, som man vädjar till och framställer uti detta sammanhang, låter sig väl försvaras med att kammaren fasthåller vid det beslut, som fattades för ett år sedan. När jag nu ett ögonblick vill gå in på den frågan, vilka

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

följder som kunna uppstå, vill jag först säga, att man knappast någonsin kan upphäva den här lagen, utan att det blir slitningar för en eller annan enskild. Vi lida här straff, det svenska samhället kommer att lida straff, därför att det egna hemmets betydelse icke blivit uppskattad, utan vi hava här i vår bostadsfråga gått alltför långt på kasernsystem, om jag så får säga. Vi hava under sista årtiondet sett, hur välmågan ökats och huru människor även i den fattigaste ställning kunnat förbruka ganska mycket av detta livets goda, men man har försummat att skaffa sig en egen bostad. Nu har en hel del av dem, som kanske kunnat förskaffa sig en sådan egen bostad, fått erfara en smak av den trygghet och glädje det är att känna sig säker i sin bostad, och man måste lämna allt gehör åt denna känsla, men jag hemställer, huruvida det kan vara lämpligt att lämna denna känsla erkännande så, att man fastlåser detta förhållande. Det är väl dock icke uti en form av tvångshyresförhållanden, som vi hava att se lösningen av bostadsfrågan, ty då komma vi uti förhållanden, som äro mycket mera vidsträckta, än vad vi nu kunna överblicka och se. Det kan ju tänkas, att vi låsa fast saken, så att samhället får övertaga husen och på annat sätt sörja för bostadsbeståndet och även på annat sätt förse människorna med bostäder. Jag undrar, om icke det förhållandet, att man år efter år förlänger hyresstegringslagen, leder oss till ett sådant tillstånd. Jag tror för min del, att samhället med det skulle taga sig vatten över huvudet, och blickar jag efter utväg på något håll, så pekas det på, att vi böra upphäva lagen och att både staten och framför allt de kommuner, som äro närmaste intresserade, få hjälpa de människor, som äro hårdast beträngda, med att bygga sig en egen stuga och få trygghet för sina bostadsförhållanden. Jag vill erinra om, att den saken torde vara alldeles klar, att ett upphävande av denna lag kommer att verka stimulerande på bostadsproduktionen. Jag hade tillfälle att för några dagar sedan övervara ett sammanträde i nationalekonomiska föreningen, då denna fråga där diskuterades, och där var man fullständigt överens om, att någon byggnadsverksamhet i spekulationssyfte icke kunde komma i gång, så länge som hyreslagen stod kvar. Alla partier voro eniga om det, utom en högerman, som var hyresgäst här i Stockholm och som med tillhjälp av hyresnämnden hade fått sin hyra nedsatt med ett par hundra kronor. Det var sålunda ett speciellt fall, som icke influerade på det hela. Är det så med den spekulativa byggnadsverksamheten, är det alldeles samma sak med den byggnadsverksamhet, som jag helst skulle vilja se blomstra, nämligen byggandet av egna hem.

Det är min erfarenhet, och jag föreställer mig, att andra kunna hava haft den, att i dessa hårda tider söker sig städernas och stadsliknande samhällens befolkning ut till backarna för att där bygga en stuga, då de hava gott om tid, men ont om arbete. Man har kanske under de goda tiderna gjort sig en liten besparing och har kanske en möjlighet att nu kunna uppföra en bostad. Under de goda tiderna fingo de stå på arbetsplatserna och förtjäna pengar. Nu hava vi dåliga tider, och ha tid att ordna för en stuga men på många håll i städerna saknar man denna byggnadsverksamhet, helt enkelt därför att man känner sig trygg i sin

bostad. Man har skydd av hyreslagen, man kan icke bliva uppsagd. Det är tryggheten för den egna bostaden, som man icke vill släppa, och det kan vara mödosamt både för den enskilde och samhället att återgå och kanske gruvsamt därför, att man fått klart för sig, att denna spekulation i bostäder, detta kasernsystem är något, som vi måste lämna. Vi måste i högre grad skaffa oss egna bostäder och även för de fattiga. Jag medgiver, att det är en betänklig sak, när man hör, att det skulle tendera till, att de små bostadsinnehavarne skulle bliva beträngda av dem, som få lov att söka sig enklare bostäder. Därvidlag vill jag fästa kammarens uppmärksamhet på en omständighet, som bör hava något inflytande på detta. Det förmäles, att här i Stockholm är en livlig byggnadsverksamhet i utkanterna just genom detta egnahemsbyggande, som jag sätter så högt värde på, men man säger, att dessa egnahemsbyggen icke äro av sådan typ, att de komma att inverka lättande för tillgången på de minsta lägenheterna, utan de äro av en bättre standard. Men vad betyder detta? Jo, det betyder, att var och en, som bygger sig en bostad på, låt oss säga, 3, 4 eller 5 rum, kommer icke att konkurrera om de små bostäderna, och därför måste det lätta även för dem, som vilja hava de enklaste bostäderna, om de, som stå något över dem, icke repliera på att utträngа dem, som bo i de små bostäderna, utan söka skaffa sig en egen bostad.

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

Jag tror, att den fara, som man här söker måla ut om uppdrivning av hyrorna, skall befinnas vara en villfarelse. Åtminstone har jag hört av personer, som äro väl förfarna på dessa områden, att uppfattningen i vida kretsar är den, att hyresvärdarna få vara tacksamma, om de få behålla de hyror, som nu finnas. Jag har den känslan, att denna uppdrivning knappast kan äga berättigande.

Jag vill också erinra om, att det dock icke nu står för dörren detta. Det är 15 månader, två somrar för dem som det gäller, att ordna denna fråga. Vad kommunerna beträffar så är det Stockholm och Göteborg i första hand. Om man jämför den ekonomi, som dessa båda samhällen ha, så är den i det skick, att de kunna — med statens biträde möjligen — göra väsentliga ting, och dessa städer äro nog långt bättre ställda än de medelstora städerna eller småstäderna. Vad Göteborg beträffar har man där den stora utställningen nästa sommar, och det kan ju mycket väl tänkas, att staden vore tacksam att få lagen förlängd för att komma undan vissa olägenheter, som vanligen hopa sig inför så stora företag, som denna stort tänka och stort planlagda utställning, men jag hemställer, om riksdagen har skyldighet taga alltför stor hänsyn därtill.

Jag är livligt övertygad, som jag sade förut, att det är förenat med social ansvarskänsla att häva lagen. Jag gör det framför allt därför, att jag är övertygad, att lagens upphävande skulle bereda arbetstillfällen åt en mängd personer, som nu sakna sådana. Reparationer och ändringar i bostäderna ha fått anstå praktiskt taget under den tid, som hyreslagen varit i kraft. Det kommer att krävas, att det sker sådana reparationer och sådana ändringar. Man känner sig vara tvungen att engagera sig för sina bostäder. Man måste se om sina fastigheter. Den livliga egna-

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

hemsverksamhet, som finnes i Stockholm, är ju en sak, som påskyndats till följd därav, att man trott, att hyreslagen skulle upphävas om någon tid, och man måste se sig om efter bostad, men denna känsla kommer naturligtvis att förstärkas, om vi nu fasthålla vid fjolårets beslut. Jag anhåller därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Winberg: Jag skall först tillåta mig säga några ord i anledning av den siste ärade talarens anförande. Det vill förefalla mig, som om han gjorde gällande, att ett upphävande av lagen var en nödvändig åtgärd för att hjälpa de ekonomiskt sämre ställda. Han framhöll nämligen, att vi för närvarande lida under följderna av de synder vi begått tidigare, då vi slagit in på det s. k. kasernsystemet, och han menade nu, att den egentliga frälsningen från dessa svårigheter skulle bestå företrädesvis i att upphäva den gällande lagen om hyresregleringen. Det där uttalandet står i full paritet med ett uttalande, som samme ärade talare hade gjort i en tidning, som jag läste i går. Han framhöll därvid, att det var nödvändigt att få lagen upphävd för att tvinga folket ut att bygga hus i backarna. Ja, jag vet inte, hur lätt det är att till exempel i Västerås ge sig ut utan vidare i backarna och bygga hus, men nog har jag klart för mig, att saken är betydligt mer invecklad för Stockholms vidkommande. Det skulle nog herr Pers få kännas vid, om han begav sig ut i backarna här och började bygga. Jag får säga, att det där uttalandet knappast står i överensstämmelse med samme talares betonande av hur varmt ansvarskännande han och övriga, som nu påyrka lagens upphävande, verkligen äro mot de befolkningslager det här nu närmast gäller.

För övrigt är det rätt intressant att iakttaga, hurusom herr Hederstiernas uttalande i viss mån slår ihjäl vad herr Pers här framhöll. Herr Hederstierna kom nämligen, som vi hörde här, med statistik över hur egnahemsbyggandet tilltagit i synnerligen hög grad under de senare tiderna. Herr Pers återigen hade den uppfattningen, att det blir ingen fart på egnahemsbyggandet, förrän vi få hyresregleringslagen upphävd. Nu skulle jag vänligen vilja hemställa till de båda herrarna att justera sina uppfattningar, så att man får klart för sig vilken som är den riktiga, ty det skulle kunna vara av betydelse, innan vi gå att fatta ett beslut i denna fråga.

Beträffande nu frågan i dess helhet har man, om jag nu tills vidare alldeles bortser från det allmänna fastighetsägarintresset, som man i debatten inte gärna vill föra fram, men som i alla fall finnes där bakom, i övrigt som argument för ett upphävande av lagen anfört bl. a. vad jag skulle vilja kalla den mera instinktiva känslan av att allt vad kristidslagar heter skall så fort som möjligt försvinna, och i detta avseende synes man vilja gå så långt, att man försöker inbilla sig, att få vi bara bort kristidslagarna, försvinner också kristiden. Herr Hederstierna ställde den frågan: när skola vi upphäva denna sista rest av kristidslagstiftningen? Och han ansåg det allra riktigast, att den skulle försvinna från och med hösten 1923.

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

För min del skulle jag vilja ställa spörsmålet något annorlunda och först fråga: varför ha vi över huvud taget stiftat särskilda lagbestämmelser under kristiden? Jo, vi ha gjort det för att råda bot på en hel del missförhållanden, som skulle uppstå, för den händelse icke någon reglering i form av lagbestämmelser förekomme. Men om så är, är det då riktigt att upphäva dessa lagbestämmelser, förrän kristidens verkningar också upphört att göra sig gällande? I detta avseende vill man nu framhålla, att man tror, man hoppas, man beräknar, att förhållandena 1 oktober 1923 skola vara sådana, att denna lag inte längre behöves. Ja, jag sätter ett stort värde både på tron och på hoppet, men när det är fråga om att röra sig med realiteter, bruka dessa i alla fall icke anses vara sådana fakta, som man egentligen kan bygga på, och det är ju en gammal bekant sats, att man i tvivelaktiga fall icke skall handla. Att handla i här föreliggande fall är detsamma som att nu icke prolongera lagen, ty då inträder ett helt annat sakförhållande än det, som hittills rått, då lagens bestämmelser ha förefunnits. Och om det är något tillfälle, då man har anledning att betänka sig mer än en gång inför alla dessa svävande uttalanden om vad man tror och vad man hoppas skall kunna komma att inträffa, så är det nu, och det förefaller mig verkligen, som om denna kammare påtar sig ett synnerligen stort ansvar, om den nu, i motsats till vad andra kammaren har beslutat, ginge att avslå förslaget om prolongering av hyreslagen. Man har också såsom verkligt realskäl för nödvändigheten att nu inte längre ha kvar dessa lagbestämmelser anfört dels att lagens upphävande skulle komma att verka i hög grad stimulerande på byggnadsverksamheten, dels också att lagens upphävande skulle möjliggöra ett bättre utnyttjande av det nuvarande bostadsbeståndet. Beträffande talet om att ett upphävande av lagen skulle verka stimulerande på byggnadsverksamheten, var verkligen den siste ärade talaren inne på det kapitlet också. Annars har man märkvärdigt nog under senare tiden hört rätt litet av det där argumentet, och det är väl av den anledningen, att argumentet som sådant är fullkomligt ohållbart, eftersom alla nybyggda hus icke falla inom området för lagens bestämmelser.

Jag skulle vilja med några ord uppehålla mig vid det där argumentet, som man under senare år begagnat, nämligen den större möjligheten att utnyttja det nuvarande bostadsbeståndet, som lagens upphävande skulle komma att ge oss. Jag såg, att en mera temperamentsfull än kanske sakligt stark tjänsteman här i Stockholm för några månader sedan till och med i pressen visade fram i kalkyler, att vi egentligen hade överflöd på bostäder här i Stockholm. Det var bara fråga om att de icke utnyttjades på fullkomligt rationellt sätt, och det skulle kunna åstadkommas genom en uppdelning av de större lägenheterna. Nu vill jag säga, att detta är ett av de argument, som te sig så ofantligt tilltalande teoretiskt och vid en hastig beräkning, men även där rör man sig på fullkomligt osäker mark. Och det är endast antaganden man har att bygga på, då man gör gällande, att så fort lagen blir upphävd, komma de husägare, som ha en massa stora lägenheter, vilka äro

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

svåra att hyra ut, att uppdela dessa lägenheter, och så blir bostadsbeståndet bättre utnyttjat.

För min del har jag nu den bestämda uppfattningen, att även om en sådan procedur kan gå för sig i enstaka fall, kommer den icke till stånd i sådan utsträckning, att den får någon betydelse för bostadsbeståndet i större samhällen, och det av flera skäl, som jag inte vill gå närmare in på för att inte taga kammarens tid i anspråk. Men däremot är det alldeles riktigt, som framhållits här förut, att följderna av en uraktlåtenhet att prolongera lagen komme att gå ut över de ekonomiskt och socialt svagare elementen inom samhället, och det synes mig, som om det skulle vara i full strid med den tanke, som framgick delvis av herr Pers' uttalande här, då han framhöll, att vi lida under synderna av att vi infört kasernsystemet. Jag tror, att det skulle vara ett dåligt sätt att reparera dessa synder att fatta sådana beslut, som icke skulle befria arbetareklassen från det där kasernsystemet men däremot många från varje möjlighet att erhålla bostad i våra större samhällen, ty det är inte tu tal om att i och med lagens upphävande — det är en psykologisk företeelse, som inte är så svår att förstå — komma husägarna, som nu varit bundna av denna lags bestämmelser i åtskilliga år — bestämmelser, som naturligtvis för dem medfört ett intrång i deras rörelsefrihet — om inte av andra skäl så på grund av en ganska förklarlig känsla av att det egentligen nu är de, som äro herrar på täppan, att sätta i gång massuppsägningar, och till följd av att en hel del av de mellanklasser i samhället, som tidigare kunnat tillåta sig en högre bostadsstandard, nu komma att söka sig mindre bostäder, så är det klart, att trycket nedåt blir ofantligt stort. Å den sida, som motsätter sig en prolongering av lagen, kan man ju icke ge några som helst hållbara bevis för att sådana omständigheter ha inträffat eller komma att föreligga nästa års höst, då lagen skulle träda ur tillämpning, att man därpå kan bygga några som helst bestämda slutsatser. Att i en sådan situation utan vidare avskriva denna kristidslag, som dock alltid har haft och allt fortfarande har en ofantligt stor social betydelse och social uppgift därför att man rent principiellt vill ha bort all kristidslagstiftning så fort som möjligt och därför att, vilket jag medger, det är en bekvämlighetsfråga för vissa mellanlager i vårt samhälle att kunna flytta och skaffa sig mindre lägenheter, att bara för att åstadkomma detta taga på sig ansvaret för de vådor, som komma att inträffa för de lägre befolkningslagren, det synes mig i alla fall icke överensstämma med den ansvarskänsla, som riksdagen i en sådan fråga ändå borde känna.

Ja, jag skulle till sist vilja säga några ord — jag har berört det redan förut — om att när utskottet här i sitt utlåtande talar om att antalet husvilla för närvarande är jämförelsevis litet, så måste man ovillkorligen le ett stillsamt löje. Det tycks nämligen, som om utskottet skulle vilja taga detta till intäkt för att lagen är obehövlig och att utskottet skulle vilja göra gällande, att det dock råder sådana förhållanden, att det icke är någon fara att upphäva lagen, då de husvillas antal är mycket litet. Jag har nu den bestämda uppfattningen, att vill man

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

verkligen ha de husvillas antal så stort som möjligt, skall man nu, innan förhållandena hunnit stadga sig mer än för närvarande är fallet, låta bli att prolongera denna lag, och då kan jag försäkra detta utskotts ärade medlemmar, att vi om ett par år komma att få se ett antal husvilla i de större samhällena som man i denna dag icke ens kunnat drömma om. Det är därför enligt mitt förmenande alla skäl tala för att man icke av en sådan instinktiv motvilja mot varje lagstiftning på ett område som detta och under nu svävande förhållanden går och påtar sig det ansvar, som en uraktlåtenhet att prolongera denna lag skulle komma att medföra.

Med hänvisning härtill ber jag, herr talman, att få yrka avslag å det föreliggande förslaget och bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

Herr talmannen: Jag skall be att få lämna kammaren en upplysning, som jag tror för kammaren skall vara av ett visst intresse.

I den nu föreliggande frågan äro ytterligare 15 talare anmälda. På föredragningslistan finnas dessutom så viktiga frågor som exempelvis ensittarlagen och frågan om hushållningssällskapens omorganisation. Listan måste ovillkorligen genomgås vid dagens plenum, såvida man icke skall riskera att förlänga riksdagen.

Herr Hansson, Gustav: Herr greve och talman! Jag skall fatta mig mycket kort.

Jag vill bara framhålla, att då det gäller att taga ståndpunkt till ifrågavarande ärende, är det ju helt naturligt, att ortsförhållandena även därvidlag ha ett visst inflytande. Åtminstone ha de haft det på mig, då det gällde att fatta ståndpunkt. Jag har nämligen sökt utröna, hurudana förhållandena ha varit eller äro i min hemstad, Göteborg, och jag har därifrån fått det beskedet, att lagens vara eller icke vara för denna stad har en ofantligt stor betydelse och att lagens upphävande skulle åstadkomma många och stora sociala vådor därnere. Att jag icke är ensam om denna uppfattning, framgår av det förhållandet, att Göteborgs magistrat för sin del nu senast har uttalat sig för lagens bibehållande, fastän den förut uttalat sig för dess avskaffande, detta enligt upplysningar, som jag har fått och som jag tror äro tillförlitliga. Jag har sökt göra mig underrättad om varför man kommit till denna ändrade uppfattning. Och jag har fått till svar, att man har ändrat densamma på den grund, att man, då lagen upphävdes beträffande butiks- och verkstadslokaler, fick så dåliga erfarenheter därav, att man nu icke anser det välbetänkt att få lagen upphävd även då det gäller bostadslägenheter. Det visade sig vid detta tillfälle, att man höjde hyrorna i ganska hög grad. Man höjde med 100 och 200 procent, och det var många mindre affärsinnehavare och hantverksidkare, som på grund av höjningarna, fingo lämna sina lokaler och som numera få gå arbetslösa.

Jag kan inte underlåta att i detta sammanhang redogöra för en händelse, som inträffade föregående höst. Jag träffade då tillsammans

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

med en man, och vid min fråga, hur det stod till, svarade han, att det var mycket illa och att han var arbetslös. Jag frågade honom då, hur han kunde vara det, då jag visste, att han förut hade en mindre men något så när givande affär. Han svarade mig då, att när hyresstegringslagen upphävdes beträffande affärslokaler, höjdes hans hyra i så hög grad, att han icke kunde bära denna höjning utan var tvungen att lämna den lokal han hade och sålunda blev utan sysselsättning, och han sade till mig: "Jag har sökt på så många håll att skaffa mig någon annan lokal i stället, men det har varit mig omöjligt. Nu har jag fått anmäla mig som arbetslös och får uppbära understöd av stat och kommun." Han var mycket bitter, denne man. Jag sade då till honom: "Det är ju alltid så, att något enstaka fall kan inträffa." Han svarade mig: "Det är inte något enstaka fall. Jag kan visa på hundratals fall, där förhållandena varit enahanda. Vederbörande få antingen stanna kvar", sade han, "och betala den fordrade dryga hyran eller också gå ifrån." Och när vi skildes, sade han till mig följande ord, som voro ganska bittra: "Nu har riksdagen gjort det omöjligt för mig att kunna försörja mig. Nästa steg blir väl, att den även gör mig utan bostad." Ja, kanhända så kommer att ske här i dag.

Vad Göteborg beträffar, vill jag säga, att där nere råder en ofantlig brist på bostäder. Staden har för sin del måst bygga flera upptagningsanstalter för att där hysa de husvilla, och jag är säker på att om hyresstegringslagen nu upphäves, komma dessa upptagningsanstalter icke att räcka till. Staden får ta hand om ännu fler familjer och vilka ekonomiska bördor det innebär för densamma, förstå vi litet var. De skattdragande äro förut hårt nog betungade.

Jag skall för min del inte uppehålla kammaren längre. Jag har bara velat säga detta och framföra de synpunkter, som jag har i denna fråga och som jag fått bekräftade i min hemort, och jag vill rikta en varm vädjan till kammaren, att behjärta de smås och fattigas intressen och ber, herr talman, att få yrka avslag å utskottets hemställan och bifall till reservationen.

Under detta anförande hade herr talmannen uppstått och avlägsnat sig, varefter ledningen av kammarens förhandlingar övertagits av herr förste vice talmannen.

Herr von Koch: Herr vice talman, mina herrar! Såsom herr talmannen nyss antytt är det naturligtvis angeläget, att man här fattar sig så kort som möjligt i alla de frågor, som nu återstå. Men det kan inte förnekas, att man känner sig skyldig framlägga skälen för den ståndpunkt man företräder i denna fråga, när från visst håll här i dag framhållits, att den sociala ansvarskänslan och den enklaste rättfärdighet kräver, att man röstar på ett visst sätt rörande densamma. Då jag under många årtionden intresserat mig för bostadsfrågan här i Stockholm, och då jag var den, som här i kammaren först framlade förslaget om en hyresstegringslag, torde herrarna nog förstå, att jag

känt mig pliktig efter bästa förmåga sätta mig in i frågan om hyresstegringslagen bör prolongeras eller ej.

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

Jag vill då först säga, att jag icke känner mig imponerad av de mörka skildringar om följderna av lagens upphävande, som från ett och annat håll lämnats, speciellt av den siste ärade talaren. Man får nog gå litet djupare in i detta spörsmål om man skall kunna fatta ståndpunkt.

För mig är den stora frågan denna: hur inverkar denna lagstiftnings upphävande på hela bostadsfrågans utveckling? Och vidare: är det förenat med några sociala vådor att nu om 15 månader låta lagen träda ur tillämpning? Jag skall då, utan att upprepa vad många talare förut sagt, framhålla, att jag tror, att avskaffandet av denna hyreslagstiftning numera är ett villkor för att den enskilda byggnadsverksamheten skall komma till stånd. Saken ligger nog så, att vederbörande byggherrar bygga icke för sitt nöjes skull utan naturligtvis med tanke på möjligheten att kunna göra en något så när god affär, och sådana som verkningarna äro med denna lagstiftning, vilken i alla fall väsentligt begränsar den enskilda rörelsefriheten och skapar ett osäkerhetstillstånd, torde man inte ernå några resultat, så vitt jag förstår, med denna enskilda verksamhet — som dock till huvudsaklig del skall fylla behovet av bostäder — förrän man fått lagstiftningen avskaffad. Denna enskilda verksamhet torde i alla fall ha mycket större möjligheter nu än under föregående år att skapa bostäder på grund av, bland annat, de lägre materialkostnaderna, det byggnadsavtal, som kommit till stånd, och de större möjligheter att erhålla lån från bankerna, som nu förefinnas. Jag tror också, att det är sant vad en ärad talare här förut sagt, att få vi till stånd en byggnadsverksamhet på detta område, kommer det att i någon mån åtminstone minska arbetslösheten bland byggnadsarbetarna, och denna byggnadsverksamhet spelar i egenskap av s. k. nyckelindustri en större roll än många andra industrier.

Den stora frågan i detta ögonblick är emellertid denna: hur kommer denna lags upphävande att verka ur synpunkten av att vi skola kunna tillgodogöra oss den bostadsreserv, som finnes i så gott som alla samhällen i vårt land? Den utredning som föreligger visar tydligt, att en massa familjer äro så att säga fastfrusna i sina lägenheter. De våga inte, de kunna inte lämna dessa lägenheter av farhåga för att icke kunna få någon lämplig lägenhet på annat håll. Och därför bo de kvar, även om de ha för stor lägenhet. De försöka hyra ut ett eller ett par rum, men ofta med mycket dåligt resultat. Att situationen verkligen är denna, det kunna herrarna övertyga sig om genom att ögna igenom listorna över möblerade rum, som finnas intagna i tidningarna. I samma ögonblick som hyresstegringslagen upphör att verka som tvångströja, kommer en hel del familjer att söka sig en lägenhet, som passar för deras behov och deras inkomstläge. Det blir en rörlighet och en omflyttning i hela samhället, som möjliggör att den nuvarande bostadsreserven skall kunna tillgodogöras.

Jag vill passa på tillfället att här konstatera, att i Stockholm, där

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

man med skäl anser förhållandena särskilt svåra, är dock situationen för närvarande den, att aldrig förr, så vitt jag vet, förhållandena varit så gynnsamma i fråga om antalet boende per 100 eldstäder som just för-närvarande. År 1900 var antalet 140 personer per 100 eldstäder, sedan har siffran betänkligt sjunkit, och år 1920 ha vi fått ned den till 123. Man beräknar, att siffran för 1921, på grund av den låga födelsekvoten det året, är ännu gynnsammare än året förut. I detta sammanhang må anföras att i stor-Stockholm tillkom år 1921 4,109 eldstäder, nästan uteslutande smålägenheter, medan befolkningen ökades allenast med 2,254 personer.

Ett upphävande av lagen kommer för övrigt att föra med sig åtskilliga andra följder. Innehavarna av de stora lägenheterna tvingas i och med detsamma antingen att uppdela sina lägenheter, om det går för sig, eller också att åsätta dem sådana pris, att de över huvud taget bli upptagna, ty man kan inte gärna tänka sig den situationen, att ägarna av dessa stora lägenheter skola låta lägenheterna stå tomma, utan komma de att under alla förhållanden bli besatta.

Vad till sist beträffar frågan om det skulle medföra några sociala vådor att nu upphäva hyresstegringslagen, så inser jag till fullo dess stora betydelse. Jag får uppriktigt säga, att vilken principiell uppfattning jag än hade i denna fråga så skulle jag, om man kunde övertyga mig, att det skulle innebära några faror för hyresgästerna att lagen upphörde att gälla om 15 månader, känna mig mycket tveksam. Jag har emellertid efter samråd med ett flertal sakkunniga på detta område bibringats den uppfattningen att fara ej föreligger. Vad särskilt beträffar den stad, där vi nu befinna oss, ha, som jag förut antytt, förhållandena förbättrats under senare år. Såsom belysande kan sålunda konstateras, att man här för närvarande inte längre behöver inhysa några husvilla familjer i skolor eller i offentliga inrättningar såsom förut varit fallet. Det är visserligen sant, att en hel del människor fortfarande vänder sig till hyresnämndernas kansli och söka efter bostäder, och det är ett ganska stort antal, som gör det. Men detta antal var dock förra året vid denna tid dubbelt så stort som i år. Det är ock ett faktum, att det pågår en utflyttning till våra grannsamhällen, och att det försiggår ett livligt egnahemsbyggande. Vidare må konstateras, att för närvarande stå i Stockholms grannsamhällen ett ganska stort antal lägenheter tomma, vilka sålunda icke bli utnyttjade. Jag vill också erinra om vad en talare förut sagt, att skall man nu en gång upphäva denna lagstiftning, vilket jag anser riktigt, bör det ske under en depressionstid, då hyresvärdarna icke ha någon anledning att höja hyrorna utan då det tvärtom är nödvändigt för dem att fastställa sådana hyror, som över huvud taget *kunna* uttagas av hyresgästerna.

Jag vill till slut erinra om, att man genom att fasthålla vid fjolårsbeslutet dock ger hyresgästerna 15 månader på sig för att ordna hyresfrågan, alltså två somrar, vilka de kunna använda för att utvinna den för dem lyckligaste lösningen av bostadsfrågan. Om jag inte spår fel, kommer den enskilda byggnadsverksamheten att taga ökad fart, ifall ge-

nom beslutet i dag säkerhet vinnes för att lagen ej blir av permanent art. Härtill kommer ju att statsutskottet enhälligt föreslagit, att det skall anslås av statsmedel icke mindre än 10 miljoner kronor till främjande av bostadsproduktionen, varför man har anledning förmoda att riksdagen beslutar i enlighet härmed. För övrigt är det väl, som jag nyss antydde, anledning att tro, att även den bostadsreserv, som finnes i detta ögonblick, kan utnyttjas på lämpligt sätt om en fri omflyttning tillåtes äga rum. Det är visserligen ganska troligt, att åtskilliga svårigheter komma att uppstå i och med denna kristidslagstiftnings avveckling. Så skulle under alla förhållanden komma att ske. Det kommer säkerligen att bli slitningar och åtskilliga friktioner mellan hyresvärd och hyresgäst, men det är ju också förutsatt, att redan till nästa riksdag det skall föreligga ett förslag, avsett att i den så att säga ordinarie hyreslagen införa vissa bestämmelser, som skola skydda hyresgästerna, vissa bestämmelser, gentemot hyresocker, vissa anordningar i fråga om månadsbetalning och förmedling av bostäder o. s. v. Det arbetet är redan igångsatt genom socialstyrelsen och det blir nästa riksdags sak att närmare bestämma om dessa viktiga åtgärder.

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

Jag tror därför, som sagt, herr vice talman, utan att nu våga ingå på frågan något djupare, då tiden är så långt framskriden, att alla skäl tala för att vi nu vidhålla förra årets beslut om lagens avveckling. Göra vi inte det, kommer det att skapas ett osäkerhetstillstånd, som för bostadsfrågan i dess helhet och dess lyckliga lösning kommer att verka ödesdigert. Och det är därför ur synpunkten att främja bostadsfrågan ur hyresgästernas synpunkt, som jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Wahl: Herr förste vice talman! Då följderna av ett upphävande av hyresstegringslagen främst skulle drabba städerna och icke minst huvudstaden, har jag begärt ordet för att något belysa bostadsförhållandena i Stockholm. Det är så mycket angelägnare att göra detta, som den siste ärade talaren framhöll, att bostadsförhållandena i Stockholm aldrig varit gynnsammare än just nu. Jag skall försöka hålla mig på verklighetens mark.

Jag har här i min hand en redogörelse för vad den tionde allmänna bostadsräkningen år 1920 givit till resultat. Det framgår av denna redogörelse, att antalet inneboende personer i begagnade bostadslägenheter vid årsskiftet 1920—1921 var 381,945, och att i smålägenheter bodde icke mindre än 302,413 personer. Till smålägenheter räknas då lägenheter upp till 3 rum och kök. Det är ju en rätt så anmärkningsvärd siffra, då jag nämner, att det i lägenheter om 1 rum och kök och därunder bo icke mindre än 154,943 personer eller cirka 40 % av samtliga boende.

Jag tror därför, att den siste ärade talaren gjorde sig skyldig till en mycket stor överdrift, då han talade om de mycket gynnsamma bostadsförhållandena i Stockholm, när man faktiskt med statistikens hjälp kan påvisa något dylikt.

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

Går man sedan att titta på boendetätheten, framgår av nämnda redogörelse, att icke mindre än 12,696 smålägenheter eller 17,1 % av samtliga begagnade dylika voro överbefolkade, och antalet personer, som bodde i dessa överbefolkade lägenheter, uppgick till icke mindre än 73,749 eller 28,1 % av samtliga boende i motsvarande grupper. Det framgår av redogörelsen, att ju längre ner man kommer på skalan, desto större är överbefolkningen. I fråga om typen 1 kök t. ex. äro icke mindre än 52,3 % av lägenheterna överbefolkade; i fråga om typen 1 rum 44,6 %, och i fråga om typen 1 rum och kök 38,6 %, 2 rum och kök 22,3 %, och i fråga om 3 rum och kök sjunker man ner till allenast 6,4 %. Jag nämner dessa siffror för belysning av det tal som förts här om de stora fördelar, som skulle uppstå, om man nu släppte efter på hyresstegringslagen och därmed få till stånd den så efterlängtade omflyttningen. Följden bleve nog den, som reservanterna påpekat, en förskjutning nedåt, varigenom bostadsförhållandena för dessa, som bo i mindre lägenheter, skulle bli ännu odrägligare.

Om jag sedan ser på huru förhållandena för dagen äro här i Stockholm, så har jag i min hand en rapport från Stockholms stads bostadsförmedlingskontor, daterad den 18 maj 1922. Det framgår av denna rapport, att totala antalet hyressökande är 865, representerande inalles 2,385 personer. Anledningen till att dessa önska bostad är i två fall, att de äro inkvarterade å asyler, i 276 fall, omfattande 793 personer, att familjen innebor hos annan familj — märk väl, 793 personer innebo hos andra familjer — 109 sökande med tillsammans 355 personer önska bostad, därför att innehavd lägenhet skall försäljas, rivas, är uppsagd, uthyrd eller dylikt. 49 familjer om 165 personer behöva bostad på grund av inflyttning till staden genom annan arbetsanställning. 178 familjer om sammanlagt 356 personer önska bostad på grund av ingående av giftermål utan att de förut haft annan lägenhet o. s. v.

Om jag sedan gör en axplockning beträffande huru en del av dessa familjer har det ställt under den tid de vänta på bostad, framgår följande: i två fall om sammanlagt 6 personer vistas hustrun och barnen på landet. I ett fall sammanbo 2 familjer om sammanlagt 4 personer i 1 rum. I 5 fall, sammanlagt 14 personer, bebor familjen kolonistuga eller sommarbostad. I ett fall innebor en familj om 3 personer hos en ensam person i ett enkelrum. I 11 fall, sammanlagt 43 personer, är familjen skingrad; i 2 fall, 8 personer, utgör bostaden en mangel- eller verkstadslokal. Och dessa förhållanden kan en så socialt intresserad person som den siste ärade talaren beteckna som gynnsamma!

Vad jag nu här pekat på är endast det *registrerade* bostadsbehovet. Saken är nämligen den, att för att bli antecknad som bostadsbehövande i Stockholms stads bostadsförmedlingskontor måste man förnya sin ansökan var tredje vecka, varom icke avföres man från listan. Nu är det så att ett stort antal människor, som gått där i flera månader, ja år, slutligen tröttna och icke anmäla sig, vadan man med fullt fog kan säga, att det verkliga behovet är avsevärt större än som framgår av statistiken. Bostadsförmedlingskontoret har uppskattat den påvisbara bristen

på lägenheter i Stockholm till 6 à 700 eller sammanlagt 2,000 eldstäder, som kontoret anser, att Stockholms stad snarast möjligt bör vidtaga åtgärder för att få till stånd.

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

Ja, mot dessa siffror ställer man nu utskottsutlåtandet, som är byggt på socialstyrelsens utredning, en utredning, som jag tycker endast är teoretiska spekulationer och konstruktioner. Det har tidigare bemötts, detta socialstyrelsens tal om denna stora utflyttning till landet, och socialstyrelsen har själv erkänt, att den har uteblivit. Man pekar i utlåtandet vidare på, att en minskning av antalet bostadssökande säkerligen kommer till stånd på grund av att det genom depressionen icke kan bildas så många hushåll som tidigare. Gent emot detta ber jag få åberopa bostadsförmedlingskontorets utredning, i vilken framhålles följande: "Man har sagt och med stöd av statistiska genomsnittsberäkningar rörande folknumerären och eldstäder sökt uppvisa, att det i Stockholm ej skulle finnas någon egentlig bostadsbrist, utan blott en 'abnorm bostadsdisposition', men man synes därvid ha förbisett, att de bostadssökande till övervägande del utgöras, icke av isolerade individer, utan av familjer, vilka ej godtyckligt kunna uppdelas på olika rum, *och att hushållen under krigsåren av allt att döma ökats starkare i antal än befolkningen i dess helhet,* ävensom att av nu antydda skäl efterfrågan på bostadsmarknaden till övervägande del är riktad, icke på enstaka rum, utan på familjebostäder".

Man har vidare som skäl för lagens upphävande anfört, att det skulle komma att bli en uppdelning av större lägenheter till mindre. Man säger, att sannolikt komma hyresvärdarna att, där så lämpligen låter sig göra, i eget ekonomiskt intresse vidtaga uppdelningar, och dessa torde kunna verkställas så snabbt, att de uppdelade lägenheterna endast en kort tid efter det förra hyresavtalets upphävande kunna tagas i bruk. Ja, ingen skulle hälsa en sådan åtgärd med större tillfredsställelse än undertecknad, då jag för mitt vidkommande anser det fullkomligt otillständigt, att det skall finnas en del människor, som skola få vräka sig i tio, femton rum och kök, under det att 1/3 av befolkningen måste tränga sig samman i kyffen om 1 rum och kök och ännu mindre. Men jag frågar: Finnes det något reellt underlag för detta tal om uppdelning av större lägenheter? Jag vill hänvisa till, att i propositionen nr 228 är omförmält, att för 1921 av bostadslånefondens medel 750,000 kronor fingo disponeras för lägenhetsklyvning. Det upplyses emellertid i propositionen helt kort följande: Sådana lån hava emellertid icke sökts. Jag kan även nämna, att denna fråga om lägenheters uppdelning varit uppe i Stockholm 1919 i anledning av en motion om bostadsransonering. Fastighetskontoret påvisade då, att en uppdelning vore synnerligen oekonomisk. Större lägenheter äro ju i allmänhet mera komfortabla och betinga därför en högre hyra. Skulle man därtill lägga ränta på kostnaden för en ombyggnad, bleve dessa hyror rent av oöverkomliga. Beträffande de tekniska svårigheterna framhåller fastighetskontoret följande: "I främsta rummet är härvid att erinra om de åtgärder, som erfordras för anordnandet av nödtorftiga köksutrymmen med därtill

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

hörande vatten-, gas- och avloppsledningar samt avskilda avträden. Speciellt framträder denna svårighet i de fall, där på grund av föreskriven boendetäthet i en del våningar i ett hus endast ett fåtal spridda sådana kunna komma i fråga för en eventuell ransonering. Ju mindre våningarna äro, desto oftare kommer denna tekniska planlöshet att framträda. Än svårare bliva givetvis förhållandena om, som ofta torde bliva fallet i värmeledningshus, särskild rökgång även måste anordnas. Slutligen torde även i en mängd fall särskild utgång till förstugan från den nya lägenheten endast genom mycket kostsamma ändringsarbeten kunna åstadkommas, i vissa fall t. o. m. vara omöjliga." Detta uttalande är gjort av en på området så fackkunnig myndighet som Stockholms stads fastighetskontor.

Ja, detta är nu de torra siffrornas språk, och jag tror mig därmed hava tillfredsställt min ärade grannes på bänken framför önskan om att vi skola komma med sakliga uppgifter.

Men det kan icke hjälpas, att denna fråga för mig även är en känslosak. Jag vill därför till slut vädja till kammarledamöternas ädlare känslor. Jag vill erinra om, att det finnes ett ord i vårt svenska språk, som har en klang som intet annat och som, då det nämnes, åstadkommer, att vissa känslosträngar inom oss vibrera. Jag behöver knappast säga, att jag syftar på ordet hem. Detta ord innesluter, så vitt jag förstår, det bästa av allt vad vi äga, och jag vill erinra, även om det anses sentimentalt, om skaldeorden, som vi fingo läsa i vår barndom i skolan:

"Mitt hem är så ringa, dess dörr är så låg,
men aldrig en kärare boning jag såg
kring hela den grönskande jorden."

Må vi därför i vår gärning aldrig handla så, att denna kärlek till hemmet och fosterjorden, som finnes på djupet hos varje svensk, förintas. Nu är det ju så, att bostaden utgör, kan man säga, den yttre ramen för hemmet. Erfarenhet har också givit vid handen, att sådan bostaden är, sådant är hemmet. Vi böra därför icke i dag taga ett steg, som med all sannolikhet måste leda till skövlandet av ett stort antal hem. Här i Stockholm ha vi icke förrän i höstas kommit ifrån de mest upprörande formerna av bostadsbristen. Vi kunde först då efter bittra strider i stadsfullmäktige genomdriva kommunalt bostadsbyggande för att bereda bostäder åt familjer, som bott i avbalkningar i folkskolor och arbetsinrättningen. Upphäves nu hyresstegringslagen, varigenom en hel del familjer komma att kastas på gatan, stå vi inför samma elände igen. De som i dag rösta för hyresstegringslagens upphävande påtaga sig därför ett mycket stort ansvar. Närmaste följden torde bli social vantrevnad och stora kostnader för kommunerna vid omhändertagande av hemlösa.

I likhet med föregående ärade talare skall jag, herr talman, i hyresgästernas intresse göra ett yrkande, fast i motsatt riktning till det av honom framställda, nämligen om *avslag* å utskottets hemställan och bifall till den i ämnet avgivna reservationen.

Herr *Tengdahl* anhöll att få till protokollet antecknat, det han instämde i herr Wahls anförande.

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

Herr Nilsson, Johan, i Malmö: Det var en ärad ledamot i andra kammaren, som i lördags vid behandlingen av detta ärende kom i så hög stämning, att han rådde folk att flytta ut till blommorna och fåglarna. Jag skall be att få upplysa om, att den linjen ha vi försökt oss på även i Malmö, men icke med så särdeles lyckligt resultat. Vi ha för närvarande över 200 familjer, som äro utan tak över huvudet. De få bo i provisoriskt inrättade bostäder i fängelser, uti under kriget uppbyggda träbaracker, ute i staden med två, tre à fyra familjer i en lägenhet på sina ställen och i fattighuset. Och många familjer, som icke kunnat komma in på detta sätt, ha nödgats följa den väg, som den ärade nyss nämnde talaren anvisade. De ha nämligen fått bo i kolonier, där stämningen ju kan bli ganska hög, föreställer jag mig, om sommaren, när det är varmt, då barnen kunna springa omkring i kolonien och ha det fritt och angenämt, medan hustrun kan ha plats därinne och laga maten. Men jag förmodar dock, att stämningen blir tryckt, när man kommer ut i september och oktober, och nalkas vinterns kalla dagar, då barnen skola stanna inne i den lilla kolonistugan, där man är utan eldstad. Jag förmodar, att den nyss prisade sommarstämningen då hastigt förbytes i djupaste misstämning. Och därför är det omöjligt att följa talarens anvisning, hur stämningsfullt och angenämt det under en kort tid av året än vore.

Jag vill tillägga, att det förefaller mig, som om socialstyrelsen också vore fullkomligt blind för de verkliga förhållandena i landet. Ja, den heter socialstyrelsen, men man har nästan anledning att draga i betänkande, huruvida den har vidare social syn på dessa ting, när den kan komma till det resultat, som faktiskt här föreligger och på vilket utskottet med konstlade medel har styltat upp hela sitt utlåtande. Finns det nu någon som tror, att om hyresstegringslagen upphävdes dessa husvilla 200 familjer i Malmö komma att med ens få bostad? Naturligtvis icke. Tvärtom är det så, att om hyresstegringslagen upphäves, blir ju ytterligare en del uppsagda. Därpå följer en stark tävlan om de små lägenheterna. Man har sagt, att de som ha stora lägenheter, tre fyra, fem rum, skola gå ned i ett rum mindre resp. Är detta riktigt, komma de slutligen att tränga in i de små lägenheterna på ett rum och ett rum och kök. Då, säger socialstyrelsen med instämmande av utskottets majoritet, lära de stora fastigheternas ägare med de stora lägenheterna komma att omändra dessa, göra dem till mindre lägenheter. På det sättet förmodas behovet bli fyllt. Men är det verkligen någon som tror, att så skulle bli fallet? Och även om så skulle bli fallet, kunna vi väl vara övertygade om att det skulle uppstå ett fullkomligt nödläge för de husvilla innan fastighetsägarna kände sig ha kommit till den för sig kritiska punkt, då de icke längre hade utsikt att få uthyrt sina stora lägenheter. Under hela denna tid komme denna kamp och prisstegrande tävlan om lägenheter att fortsätta. Det är min livliga övertygelse, att många då finge

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

anlita och följa den mindre tilltalande väg, som jag nyss talade om och som anvisades av en talare i andra kammaren.

Sedan talar man om, att ifall bara hyresstegringslagen upphäves, blir det en livlig byggnadsverksamhet. Nu känner man förhållandena så osäkra, att ingen vill bygga. Den saken känna vi emellertid till från kommunerna. Ingen vill bygga, ty det är som herr von Koch sade, att man vill icke bygga för sitt nöjes skull, utan folk vill bygga och ha en viss avance på det kapital, som nedlägges. Men där kan samhället göra vilka utfästelser om understöd som helst. Malmö stad har t. ex. velat skänka bort tomter gratis till privata byggherrar, om de bara ville bygga, men de lägga armarna i kors och säga, att det är omöjligt. "Om man nu gör vad som helst, kunna vi icke åtaga oss att bygga, så som förhållandena äro. Kapitalet är för dyrt, och det blir för dyrt att uppföra byggnader." Skulle nu detta förhållande ändras, ifall hyresstegringslagen upphävdes? Naturligtvis icke. Och sedan tillkommer det, att om denna entusiasm vore så hög, som vissa herrar vilja påstå, så intagas ju icke dessa nya bostadshus under hyresregleringslagen. Följaktligen står denna lag icke alls hindrande i vägen för byggnadsverksamheten. Då säger herr Hederstierna, att detta är något som är osäkert. Vi veta ej, om icke riksdagen en vacker dag kommer att låta även dessa fastigheter falla under hyresstegringslagen. Ja, det kan man ju påstå, men vi äro ju dock komna så långt mot avvecklingen av denna lag, att på denna punkt behöva icke fastighetsägarna frukta något. Allt detta tal om att byggnadsverksamheten skulle bli livligare, om hyreslagen trädde ur kraft, vilar alltså på en uppenbart osäker grund. Det är endast ett skäl, som man använder för att få bort denna hyresstegringslag, som dock varit ett skydd för mången, som annars varken haft tak över huvudet eller kunnat gå i land med att erlägga de oskäligt höga hyror, som då hade kommit att utkrävas av dem.

Nu säger herr Hederstierna vidare, att en depressionstid är den allra lämpligaste tiden för att upphäva denna lag. Och varför? Jo, därför att folk icke har något att betala med. De ha icke råd att betala. Men då skall jag be att få säga, att vare sig de ha råd eller ej, kommer man nog att plocka ut hyrorna. Det är därför alldeles uppenbart, att om denna husvilla skara ökas med ytterligare några hundratal och kampen och tävlan om tillgängliga lägenheter blir ytterligare skärpt, kommer man att överbjuda varandra så långt som möjligt. Och man kan icke kräva mera av hyresgästerna, när man ser, att folk med 1,500 kronors inkomst får betala ända till 900 kronor i hyra. Man måste stanna, och om man skall göra någon ändring, måste man gå tillbaka till andra för den hyrande bättre förhållanden.

Jag reste för någon tid sedan — det var i november i fjol — i Tyskland. Jag tager detta exempel just därför att jag kom in på proportionen mellan vad som åtgår till hyra och vad som finnes kvar att leva på. Jag vill då säga, att i Hamburg t. ex., där jag frågade de lokala myndigheterna, hur det stod till med hyrorna, svarade man: "Här ha våra arbetare 100 mark om dagen, och betala 70 mark i månaden för 2

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

rum och kök." Alltså, med 2/3 av en enda dags avlöning betalar den tyska arbetaren en månads hyra. Jag undrar just, hur det står till i detta land, om vi snart behöva gå nedåt i stället för att lämna fältet öppet och på det sättet få till stånd en klappjakt på hyresgästerna liknande den, som uppstod, när riksdagen i fjol upphävde lagen rörande butikerna.

Jag skall för övrigt, eftersom herr Hederstierna säger, att man icke har råd att i nedgångstider betala de hyror, som komma att begäras, taga ett exempel från hans egen gamla hövdingastad. Det är en brevskrivare, som har undertecknat brevet med sitt namn och sin adress, och han uppger namn och nummer på de fastigheter, som varit föremål för oskäligt höga hyresförhöjningar i vad det gäller småbutiker. Det finns t. ex. i Halmstad en fastighet, Storgatan 31. Där är det en liten butik, som 1915 kostade 1,000 kronor i hyra. Nu kostar denna butik 6,000 kronor. Och vid torget i samma stad ligger en annan butik, som intill den 1 oktober 1921 betingade en hyra av 1,800 kronor. Den har nu en hyra av 4,500 kronor, sedan riksdagen tummade på lagen rörande butiker. På Köpmangatan finnes en butik, som intill samma tidpunkt, den 1 oktober 1921, d. v. s. innan riksdagen hade tummat på lagen om butiker, hade en hyra av 1,500 kronor. Nu är hyran uppe i 4,500 kronor och nästa år skall den upp i 5,000 kronor.

Bara sådana exempel visa ju, att oaktat det är nedgångstider, så vet man nog att pressa fram hyrorna. Jag vill nämna min egen hemstad Malmö. Efter det man hade tummat på denna lag rörande butiker blev det en formlig klappjakt på butiksinnehavarna, och ehuru det visst icke råder brist på butiker, lyckades man där, liksom man lyckats i Halmstad, att pressa upp hyrorna oskäligt. Jag vill nämna t. ex. lantmännen. De få för sin mjölk icke mer än de fingo 1914, men oaktat detta är mjölken oerhört dyr i Malmö. Vad beror nu detta på? Jo, de som sälja mjölken i städerna, i Malmö och överallt, de skylla på höga hyror.

"Vi ha så stora hyresavgifter och utgifter på det området, att vi måste ha en skälig avance. Hur oskälig den kan synas, så är det endast en skälig avance och ersättning för vårt besvär, så att vi kunna betala de stora hyror, som på detta sätt krävas."

Ja, mina herrar, jag tror att dessa exempel äro alldeles tillräckliga för att belysa det tillstånd, som skulle inträda, ifall vi här i dag upphäva hyreslagen, och jag är livligt övertygad om, att den byggnadsverksamhet, som man vill ha i gång, hjälpes icke genom denna åtgärd. Kommer den, så kommer den ändå. Denna byggnadsverksamhet måste vi emellertid ha i gång, innan vi släppa hyresgästen ut på öppna fältet, vilket innebär, att man lämnar honom hjälplös mot det snikna profitbegäret och trissar upp hans hyresavgift till en nivå, att det blir honom helt enkelt omöjligt att betala den; men att han får betala den, om han vill ha tak över huvudet, det är alldeles säkert, oavsett oförmågan och nedgångstiden. Affärsintresset tar ingen hänsyn. Man tar vad man kan och därmed punkt. Därför tror jag det är nödvändigt, att riksdagen säger bestämt och absolut nej. Vi vilja en gång upphäva hyresstegringslagen, men vi

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

vilja, innan man släpper ut alla husvilla på öppna fältet, att det skall finnas lägenheter till dem. Ty om så icke är fallet och det står två, tre och flera om en lägenhet för att hyra den, så är det ju fullkomligt uppenbart, att också hyresavgiften med hänsyn till den mindre tillgången måste gå upp i höjden i det oändliga.

På dessa skäl, herr talman, ber jag få yrka avslag på utskottets hemställan och bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

Herr Leander: Herr förste vice talman! Som här framhållits av flera talare är det klart, att åtskilliga olägenheter komma att uppstå, närhelst man upphäver hyresstegringslagen. Ja, vill man undvika dessa svårigheter till varje pris, så är det ju bäst att bibehålla lagen för all framtid, men det synes icke någon av herrarna vara sinnad för, utan alla äro vi ense om att denna lag bör gå samma väg som andra kristidslagar, d. v. s. avskaffas. Huvudsaken är alltså att välja den rätta tidpunkten härför, och frågan blir då den, om det är lämpligare att vänta till nästa år eller om man redan nu kan våga sig på att taga detta steg. För min del har jag i motsats till vad stadsrådet här uttalat och i motsats till den åsikt, som han uttalat till statsrådsprotokollen ävensom gentemot utskottets reservanter anslutit mig till den senare uppfattningen. Ingen kan framdraga några riktiga bevis härvidlag utan vi röra oss med sannolikhetsberäkningar. I Stockholm ha alltid bostadsförhållandena varit rätt ogynnsamma, och den statistik, som herr Wahl nyss anförde från Stockholm, kanske icke är gynnsammare, om man går tio år tillbaka i tiden. För övrigt kan man med statistik bevisa vad som helst. Faktum är, att många enskilda under den s. k. gulaschtiden med dess överflöd på pengar, hyrt stora och fina våningar, och dessa önska nu icke något hellre än att med sina minskade inkomster bliva fria från dessa våningar. Så länge hyreslagen äger bestånd, våga de emellertid icke att uppsäga hyreskontrakten utan de känna sig ofta piskade att bo kvar. För att nu få någon hjälp till den dryga hyra, som de måste betala, söka de att hyra ut åtskilliga rum, som höra till deras lägenheter, och man ser därför i tidningarna, att möblerade rum utbjudas i allt större utsträckning. Lagens upphävande kommer helt säkert att medföra att många, som på grund av sin försvagade ekonomi icke äro i stånd att erlägga hyran, komma att säga upp sina alltför stora lägenheter.

Nu invändes det ju, att detta skulle ha till följd, att det bleve ännu större brist på mindre lägenheter än den redan förefintliga. Ja, jag har i motsats till min ärade vän herr Johan Nilsson i Malmö, den uppfattningen rörande våra hyresvärdar, att de icke äro så oekonomiska, att de hellre låta de större våningarna stå tomma än dela upp dem i mindre. Det torde numera vara hyresvärdarna, som i lika eller till och med högre grad än hyresgästerna yrka på lagens prolongation. Ingen kan ju förtänka dem, om de i det längsta söka undvika de förändringar och reparationer, som de måste företaga i sina hus efter lagens upphävande, och på grund därav har man att motse att de skola söka få behålla alla

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

dem av sina hyresgäster, som icke äro alldeles omöjliga. Såsom framhållits lägger den allmänna depressionen hinder i vägen för att hyrorna drivas i höjden, fast hellre torde man kunna vänta, att hyrorna sjunka efter lagens upphörande. Därför är det lämpligast att nu slå till och inte vänta till en tidpunkt, då konjunkturerna åter till äventyrs stiga, vilket ju också har betonats av åtskilliga talare.

Ett annat viktigt skäl för lagens upphävande är, att den skapar osäkerhet på bostadsmarknaden och i sin mån hindrar tillkomsten av nya bostäder. När man nu säger, att det borde byggas men det bygges icke, så måste jag från min synpunkt svara, att så länge hyreslagen finnes kvar, vågar icke folk att bygga, men sedan materialprisen sjunkit och uppgörelse träffats rörande arbetslönerna skall säkerligen byggnadsverksamheten desto bättre komma i gång. De som känna förhållandena i Stockholm säga, att åtskilliga redan börjat bygga hus och i synnerhet hus med små lägenheter och dessutom äro flera i farten med att bygga egna hem i förstäderna omkring Stockholm. Men bättre fart skulle helt säkert byggnadsverksamheten taga, ifall hyresstegringslagen icke stode kvar med sina hotelser och tryckande band. Förlänges lagen år efter år, måste folk få den uppfattningen, att meningen är, att lagen skall bliva permanent. Denna lags fortbestånd hindrar också den utflyttning från städer och industrisamhällen till den rena landsbygden, som måste anses naturlig och nödvändig på grund av industriens betryck; detta har ju bl. a. också socialstyrelsen framhållit. Och inte heller bidrager lagen till att människor söka skaffa sig egna hem. Hyresstegringslagen har onekligen under en tid gjort god nytta, men den tiden är nu förbi. Det är tydligt, att den numera icke gör någon nytta utan raka motsatsen till nytta i det stora hela.

Här har talats om butikerna. I fjol påstods från det håll, där man har en viss förkärlek för lagen i fråga, att det skulle bli en mycket svår uppskörtning och stora vanskligheter för butiksinnehavare, om butikerna undantoges från lagens tillämpningsområde, och här har nu lämnats åtskilliga skildringar därom. I allmänhet tror jag att dessa dystra spådomar icke hava besannats. Herr Johan Nilsson i Malmö omtalade, att det där nere trots allt var rätt gott om butiker, och sådant är förhållandet i andra städer. Det är numera ingen svårighet att få hyra dylika, och många ägare till numera tomma butiker förvandla dem till bostäder.

Däremot har utskottet anslutit sig till tanken, att den allmänna hyreslagen bör revideras och att en inarbetning av vissa hyresstegringslagens bestämmelser i den allmänna hyreslagen är önskvärd. Utskottet hade också säkerligen föreslagit en skrivelse till Kungl. Maj:t i dylikt syfte, om icke utskottet inhämtat, att Kungl. Maj:t redan vidtagit åtgärder i den vägen genom att uppdraga åt socialstyrelsen att inkomma med utredning och förslag i ärendet.

Detta är ingen partifråga, fastän det kan förefalla så, därför att alla socialdemokrater inom första lagutskottet stå såsom reservanter och

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

alla borgerliga hava tillstyrkt att lagen måtte upphävas redan i år. Detta beror väl på andra omständigheter än partisynpunkter. Det har talats här om ansvarskänslan, och jag tror väl, att vi alla hava ansvarskänsla, oavsett de åsikter vi hysa just i denna fråga. Trodde jag verkligen, att dessa sociala vådor, som herr statsrådet och även andra talare här framhållit, skulle bli en följd av lagens upphävande redan i år, skulle jag naturligtvis icke vara med därom utan ställa mig på den andra sidan. Men jag tror det icke. Ty bostadsproduktionen och utflyttningen från städerna, som man ännu ej fått bevittna i någon större skala, hindras enligt min uppfattning av lagen. Hyresvärdarna ha ju sin uppgift att fylla, och ingen vill komma dem till livs. Man jag tror, att hyresgästerna hava mera att vinna av lagens upphävande än hyresvärdarna. På grund av dessa mina åsikter har jag icke kunnat annat än ställa mig på utskottets ståndpunkt, och jag ber därför att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Klefbeck: Herr talman! Jag antecknade mig vid debattens början och hade då tänkt att utveckla reservanternas mening, men det skall jag naturligtvis inte våga mig på nu. Jag vill blott försöka taga upp en av de många invändningar, som gjorts mot förslaget om att förlänga lagen. Här har framför allt hänvisats till den förmenta eller verkliga bostadsreserv, som skulle förefinnas. Man har därvid påvisat, hurusom det för några år sedan voro omkring 140 boende på 100 eldstäder och nu blott 123. Man har hänvisat till det också av mig kända förhållandet, att en del familjer behålla lägenheter, som de icke längre äro i behov av till samma storlek som förut; och ytterligare har man hänvisat till, att i Stockholms stad och villasamhällena däromkring tomter och villabyggnader redan finnas att hyra. För att riktigt lugna sina känslor har man sagt, att hyresgästerna hava 15 månader på sig för att ordna sin bostadsfråga.

Gent emot detta tal vill jag endast säga, att det, så vitt jag förstår, fullständigt äger sin riktighet, så länge man håller sig inom de större lägenheternas område. Vore det fråga om endast dem, och kunde man skilja dem från de andra, så kunde hyreslagen falla vilken dag som helst. Redan nu finnas och utbjudas större lägenheter till uthyrning, och det försiggår redan där en avsevärd omflyttning från lägenhet till lägenhet. Men saken blir enligt min mening fullständigt annorlunda, när det blir fråga om, huru det är med de så kallade mindre lägenheterna och i synnerhet de allra minsta. Huru förhåller det sig där med bostadsreserven? Jo, skulle en sådan förefinnas och utnyttjas, så kunde väl detta icke förverkligas på annat sätt än att de som hade större lägenheter avstode dem och skaffade sig mindre. Men den enda följden därav blir, att den konkurrens, som redan förut varit mycket stor om de mindre lägenheterna, efter den betan blir ännu större. Jag vill också påpeka, att i villorna i Stockholms närhet, som stå tomma, finnas endast större lägenheter. Jag såg nyligen en annons om en villa i Saltsjöbaden om nio rum och hallar o. s. v. Sålunda är det lägenheter som icke alls höra till det om-

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

råde, varom frågan egentligen rör sig. Jag säger, att om på detta område, som rör de mindre lägenheterna, en omflyttning kunde ske, konkurrensen om dem därigenom endast skulle bli så mycket större, och vad skulle det ha för verkan? Så vitt jag förstår ingen annan än att hyrorna skulle höjas för dem som redan bo där. Vad blir följden av det i tider, då folk icke har arbete eller i bästa fall mindre avlönat arbete än förr? Det finnes icke någon annan möjlighet än att då öka inneboendesystemet, detta fruktansvärda system som man arbetat med händer och fötter för att komma ifrån. Och vilka familjer av de fattiga skola få hyra de små lägenheterna på ett och 2 rum och kök? Ja, vilka det än blir, så är det säkert, att just de familjer, som ha många barn, bliva de som en vacker dag i så fall få stå utan tak över huvudet.

Dessa teoretiska utgångspunkter må vara aldrig så riktiga, så får man dock icke se bort ifrån det verkliga nödläge, som skulle inträffa på de mindre lägenheternas område. Att behovet av bostäder inom den kategorien är stort, får jag i min verksamhet snart sagt dagligdags se. Nästan var jag kommer in i ett arbetarhem i våra dagar, finner jag, att de ha inneboende, flera eller färre. Här finnes minsann icke några lediga möblerade rum till uthyrning. Dessa rum finnas icke i de små lägenheterna, de finnas i de stora, och de beröra således icke den egentliga kärnpunkten. Jag gör även samma erfarenhet på ett annat område. Jag har intresserat mig för att fråga folk, som komma till mig för att vigas och som skola bilda eget hem, huru de ha det med bostad. Det är sällan jag fått till svar, att de lyckats få egen bostad. I de flesta fall säga de, att de skola flytta hem till brudens far eller brudgummens far. Jag vigde senast i lördags eftermiddag mellan båda plena ett par. De skulle med sitt lilla barn bo hos brudens föräldrar. I onsdags vigde jag ett annat par. Det skulle flytta till brudgummens föräldrar; och så gång på gång. I höstas var det åtskilliga som svarade, att de skulle flytta ut till kolonistugor. På min fråga, huru de där skulle klara sig i vinter, svarade somliga, att de hade spikat papp på väggarna och andra sade, att de hade skaffat sig en spis. Vi kunna förstå, hurudant läget skulle bli därute. Vi kunna även förstå, huru stort utrymme de få, som flytta hem till föräldrarna, när den nya familjen skall börja sin tillvaro såsom egen familj. Vi veta mycket väl, att utrymmet i arbetarbostäder redan förut är mycket trångt och litet.

Vad sedan beträffar den andra frågan, skall jag be att få säga ett par ord. Man säger, att folk får femton månader på sig för klara upp bostadsfrågan, även om lagen faller. Det är också ett fullkomligt riktigt teoretiskt resonemang. Men huru går det med dessa fattiga som behöva hem, de som gått arbetslösa månadtal eller möjligen haft arbete endast en tid? Varifrån skola dessa taga de medel som de behöva för att kunna starta det egna hemmet? Det går an att säga, att staten bjuder så och så mycket och kommunen så och så mycket, men för dem är det något alldeles orimligt att kunna åstadkomma eget hem. De ha ingenting annat än två tomma händer.

Jag vädjar varmt och innerligt till kammaren, att den ville ännu ett

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

år förlänga lagen. Man säger, att svårigheter alltid komma att inträffa, när lagen skall upphävas. Javäl, men man bör icke upphäva den, när verkligheten faktiskt är sådan som den nu för ögonblicket är, och man kan väl hoppas att det blir bättre, om vi dröja ännu ett år. Särskilt vädjar jag till lantmännen, som sitta i lugn och ro på eget ägande hem, att tänka på de fattigaste och deras hemfråga. Jag yrkar på det varmaste bifall till reservationen.

Herr B o m a n: Herr talman, mina herrar! Då en talare på Göteborgsbänken, som nyss yttrat sig i denna fråga, hade en väsentligt olika uppfattning mot den jag hyser i föreliggande spörsmål, skall jag be att få yttra några ord.

Det är så att riksdagen förra året fattade beslut om hyreslagens upphörande från och med den 1 oktober 1923. Förutsättningen var, att förhållandena på bostadsmarknaden icke skulle utveckla sig i någon oförutsedd riktning. Ingen kan väl påstå annat än att den utveckling, som skett sedan riksdagen förra året fattade beslut, har varit sådan, som man kunnat förutse. Utvecklingen har nog blivit något starkare än man väntade, men den riktning utvecklingen tagit har varit den som man förutsåg och trodde på i fjol, då beslutet fattades. Den ekonomiska depressionen har blivit djupare än man trodde och därav har följt ökad tillgång på penningar och billigare penningar för affärsverksamheten och särskilt för statens obligationer och för sådana som utfärdas av fastighetskreditanstalter, inteckningsbolag o. d. Räntan har sjunkit, materialpriserna hava blivit avsevärt lägre och arbetslönerna hava blivit lägre än någon för ett år sedan vågade tro. Sannolikt komma de att i vissa fall bliva ännu lägre, vilket synes av sista avtalet med byggnadsarbetarna där det stipulerades ytterligare lönesänkning den 1 oktober, men det hade naturligtvis verkat mera stimulerande, om den lägsta siffran hade inträtt genast.

Nu sades det från statsrådsbänken, att riksdagen i fjol förutsatte en rikligare bostadstillgång. Jag tror icke, att man har någon rättighet att räkna med någon nämnvärd ökning i bostadsproduktionen eller tillgången, så länge lagen äger bestånd, såvida icke staten och kommunerna taga på sig att sörja för bostadstillgången. Förutsättningen för enskild byggnadsverksamhet måste ju vara, att man kan beräkna vilken avkastning man får på det belopp man bör beräkna få lägga ned i ett byggnadsföretag. Om man nu också möjligen kan beräkna vad det kostar att uppföra en byggnad, så kan man dock så länge bostadsmarknaden är bunden, icke säga, vad hyresvärdet blir. Ty det lilla antal lägenheter, som finnes i nybyggda hus, där det är fri hyresbildning, är icke på långa vägar tillräckligt vägledande för vad man kan vänta få i hyror, det kan jag försäkra herrarna. Jag har bekanta, som under dessa krisår hyrt i nybyggda hus, och de kunna nu hyra mycket billigare, om de vilja hyra för några år. I de nybyggda husen äro hyrorna alldeles för höga. Det väntade marknadsläget för bostäder är icke möjligt att konstatera

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

och torde icke bliva möjligt att konstatera, så länge denna lag existerar. Vidare, ju längre lagen fortfar desto mindre benägenhet få de, som hava penningar att placera, att sätta in dem i fastigheter; och om icke byggmästarna ha utsikt att kunna avyttra fastigheterna, så lär ingen enskild byggmästare bry sig om att bygga. Jag tror, att vi komma in i en cirkel, om vi vänta att upphäva lagen, till dess att tillgången på bostäder blir rikligare. Det följes åt. Man måste ha kurage att bryta med denna lag. De vådor, som utmålas, tror jag ingalunda äro så stora. Det har talats om följderna, och en av reservanterna har sagt, att den som vågar motsätta sig lagens förlängning saknar social ansvarskänsla. Detta är hårda ord som jag ber att få tillbakavisa och peka på, att vi i nödfall kunna säga, att vi äro i sällskap med socialstyrelsens flertal. Jag skulle vilja fråga, om icke vännerna till lagens förlängning i stället kunna sägas sakna uppfattning av ekonomiska frågor eller i varje fall hava en bristfällig sådan uppfattning. Frågan om hyreslagens förlängning är icke enbart en social fråga, utan det är en betydande ekonomisk fråga. Herr statsrådet uttalade, att det skulle medföra en försämrad bostadsstandard, om lagen upphävdes. Men några lägenheter försvinna dock icke. Om levnadsnivån och bostadsstandarden komma att sänkas, beror detta icke på lagens borttagande utan på depressionen och bl. a. på att samhället funnit sig i att en grupp arbetare tilltvingat sig en sällsynt gynnad ställning långt över alla sina kamrater i löneavseende, nämligen byggnadsarbetarna, och detta är endast till skada, därför att en nyttighet, som alla behöva, blir alldeles onödigt dyr. Även 8-timmarslagen har nog sin del i att våra bostäder så fördyras eller försämras.

Jag vågar tro, att någon panik icke kan bli att befara, då utgångstiden för lagen är så långt borta som den 1 oktober nästa år. Mycken bitterhet har såtts mellan hyresgäster och fastighetsägare under dessa år, då lagen har existerat, vållad naturligtvis i vissa fall från ena sidan, i många fall från andra sidan, och den bitterheten kommer väl till att börja med att utlösa sig i ord och hot om att köra bort misshagliga hyresgäster 1 oktober 1923. Det är möjligt, ja, sannolikt att så sker, men jag tror, att människor, när det kommer till verkligheten, i de flesta fall tänka på realiteterna och titta på en lägenhet, som ej varit reparerad och underhållen under flera år, och räkna efter: vad kostar det mig, även om jag får den uthyrd till högre hyra, att sätta den i ordning? Och jag tror, att de skola nog komma överens. Jag skulle kunna påvisa trots de exempel, som anfördes av en talare på Malmöhusbänken, att upphävandet av lagen i fråga om affärslägenheter ingalunda har varit så farligt. Lagens giltighet utgick dock, och framför allt tiden för avtal om upphävande av kontrakt låg dock vid en helt annan och vida ogynnsammare tidpunkt, i det att vi då hade en ekonomisk högkonjunktur. Men i stort sett har det gått med jämförelsevis små slitningar. Jag är övertygad om, att om denna kristidslag nu försvinner så kommer det att gå på samma sätt, som när de andra kristidslagarna gingo bort. Samhället reder sig bättre, nära det får låta det ekonomiska livets lagar bli avgörande även i bostadsfrågan, än när man skall försöka att ordna

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

den på lagstiftningsvägen. Därför yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Herr Rune: Herr talman, mina herrar! Det är ju uppenbart, att stridens vågor skola gå höga om en lag, som så nära berör envar särskild medborgare, men jag tror, att man i denna debatt söker allt för mycket tala till känslorna. Vi ha hört här, att man gentemot dem, som hysa samma uppfattning som utskottet, t. o. m. ha vädjat till deras *ädlare* känslor. Det är ganska lätt i dessa tider att tala om, hur svårt många människor lida under det ekonomiska betrycket, och om man nu kommer och säger: "vi ha otillräcklig mat, otillräckliga kläder, och nu få vi ej heller bostad", då är det ju rätt naturligt, att man tycker, att man skall få en god resonans bland åhörarna. Jag hörde nyss en varmhjärtad talare på Stockholmsbänken, som vi nog alla så gärna vilja åhöra. Han drog också sitt strå till stacken i den vägen. Han talade om unga människor, som skulle sätta bo, i vilket betryck de voro; att de ej vetat, var de skulle få en egen bostad. Ett av dessa par skulle taga sin tillflykt till brudens föräldrar, ett annat skulle vända sig till brudgummens, ett tredje skulle bo i en kolonistuga. Jag frågar den verkliga människovänliga man, som förde detta resonemang; om vi behålla hyreslagen, få dessa människor större eller mindre utsikt att få bostad? Jag tror, att vi få svara, att de ha mindre utsikt att få bostad, om man fastlåser förhållandena sådana de äro, mina herrar. Då lär det väl bli så, att de, som komma på det viset nygifta och nytillträdande, bli utan bostad, om alla de andra skola bli kvarsittande där de äro. Det blir ej någon ökad tillgång på bostäder och rum, om de skola fastlåsas, om alla, som ha större bostäder än de behöva, skola sitta kvar där. Någon reglering i detta fall efter den vanliga regeln om tillgång och efterfrågan sker ej, utan allt skall fortfarande vara fastlåst. Jag frågar således: blir det bättre för dessa människor genom att man behåller lagen? Även för mig skulle detta nog kunna vara en känslosak, men man får väl ej uteslutande låta känslan tala och löpa bort med förståndet. Jag anser, att man i detta fallet bör se till, hur det verkar och hur man skall åstadkomma, att man kan få bättre tillgång på bostäder. Jag framställer då en ytterligare fråga: tro herrarna, att det blir bättre tillgång på bostäder, om vi behålla hyreslagen? Jag för min del svarar nej! Det *kan* ej på det sättet bli bättre tillgång. Och jag frågar vidare: tro herrarna, att priset kommer att bli billigare, hyrorna lägre, om vi behålla lagen? Jag svarar återigen nej! Priset beror på tillgång och efterfrågan, och det kan endast regleras genom att det skapas tillgång på bostäder. Då kan man också få bättre pris på bostäderna. Jag har icke hört från något håll påyrkas, att man genom lag skall i längden bestämma, vad var och en skall betala, och jag tror ej, att herrarna vilja gå den vägen. Men skola vi behålla lagen, så tror jag att vi måste gå in på ett ordentligt konstant statsingripande i detta fall, d. v. s. jag anser, att skall man behålla lagen nu, när det efter mitt förmenande är den lämpligaste tiden att upphäva den, så blir det oundvikligen så, att

man får för all framtid inrätta sig så, att staten exproprierar de bostäder, som finnas, och bestämmer var var och en skall bo och hur mycket han skall betala i hyra. Jag tror det blir konsekvensen. Skall man komma ifrån den konsekvensen, så tror jag, att man i detta fall liksom i så många andra får gå ifrån statsingripandet. Jag tror, att man, om jag får använda det uttrycket, faktiskt spricker i längden på att genom lag bestämma ett visst pris på en vara, det må vara på brödet, det må vara på köttet, det må vara på bostaden.

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

Här talas nu om, att hyreslagen ej inverkar på bostadstillgången. Man bygger ej mer, om denna lag upphäves, och det talas om, att det blir ingen förändring i våningarnas antal, åtminstone ingen förskjutning i riktning mot de mindre våningarna. Ja, då vill jag i alla fall säga till den talare, som talade om, att det var många, som hade 10 à 15 rum och "vräkte sig i dem", som han sade, och att om det funnes utsikt, att det efter upphävande av hyreslagen bleve någon bättring och att de finge avstå från en del av de rummen, då skulle han vara med — till honom säger jag: det sköter naturen själv på det viset, att ingen har råd att betala så stora och dyra våningar, och den tiden är verkligen redan inne, mina herrar, att ingen eller ytterligt få numera ha råd att betala så dyra våningar. Vet herrarna vad de hyresvärdar, som ha sådana våningar, bli tvungna att göra? Jo, helt visst att dela upp dessa våningar. Jag tror, liksom en talare förut sagt, att hyresvärdarna ej kunna nöja sig med att låta våningarna vara outhyrda. Och vidare: den byggnadsverksamhet, som i alla fall nog kommer att uppstå, tro herrarna, att den kommer att bli sådan, att det blir överflöd på stora våningar? Tro ej herrarna, att de byggmästare, som bygga, äro så kloka, att de bygga hus med små våningar, som de böra kunna få hyra ut och få bra betalt för? Ja, jag har verkligen ej mycken kontakt med byggmästare, men jag skulle bedraga mig mycket på deras intelligens, om de ej komma att göra så. Sålunda: om vi släppa lös lagen så kommer byggnadsverksamheten och alla bemödanden att gå ut på att skapa om större våningar till mindre och skapa byggnader med mindre våningar, därför att detta betalar sig bäst. När jag nyss nämnde, att jag trodde, att om man nu prolongerar lagen ytterligare vid den tidpunkt, då jag tycker, att det är ganska lämpligt och förhållandena tala för, att man skulle upphäva den, då nämnde jag, att jag trodde. att om man ej gjorde detta, skulle man fastlåsa saken för framtiden. och det var en talare på Skånebänken, som verkligen givit mig anledning att taga fasta på hans yttrande. Han sade, att vi skola ej upphäva hyreslagen förrän vi ha lägenheter åt alla hyresgäster. Ja, så sade han. Men vet herrarna varför man ej kan göra det? Jo, på det viset skulle man än mera fastlåsa samma förhållanden, som nu råda. Nu har ett stort antal medborgare tvingats att ha större lägenheter än de behöva, d. v. s. på det viset upptaga de större utrymme än de skulle önska, och sedan skall man bygga åt alla andra, och när man så får byggt åt alla andra, då skall man släppa loss hyreslagen! Vet herrarna hur det då går? Jo, då har man ordnat det så, att man har byggt mycket fler bostäder än

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

man behöver, och sedan, när man släpper lös lagen, då kommer det att bli överflöd på bostäder. Det är klart, att det blir överflöd, ty de, som ha de stora lägenheterna, måste giva sig därifrån, och dessa lägenheter skola delas, men de, som vilja ha små lägenheter, ha då fått sådana. Ja, om jag skulle kunna tänka mig, att det låge något allvar bakom detta yttrande, så tror jag, att det icke skulle vara lyckligt. Jag tror emellertid ej, att man behöver frukta att utvecklingen *kan* bliva sådan, ty våra ekonomiska resurser sträcka sig ej så långt att vi först kunna bygga bostäder åt alla, som behöva sådana, och sedan släppa lös hyreslagen. Nej, man måste gå i en annan ordning: först släppa lös hyreslagen och se vad behovet är. De, som vilja bygga, och de, som ha behov av små lägenheter, de kunna bedöma det behov, som verkligen föreligger i det ena eller andra samhället, och först därefter blir det någon möjlighet för en företagsam byggmästare att bedöma läget. Då, mina herrar, tror jag, att han bygger bostäder av den typ, som verkligen behöves och till det antal, som motsvarar behovet.

Jag vill nu säga några ord angående tidpunkten, då det är lämpligt att upphäva denna lag. Ja, när vi fingo lagen, mina herrar? Hur stod det till, när vi fingo denna lag? Jo, vi fingo den när den verkligen behövdes, och jag hade önskat, att den hade tillkommit redan förut. Då hade vi uppsvingsperiod här, så att alla människor hade gott om pengar. Penningvärdet föll. Folk frågade föga efter pengars värde. Vi hade rysligt mycket utlänningar här i landet, som hade kommit in under kriget, och som hade gott om pengar. Om då ej lagen hade funnits, så hade det blivit ett rysligt auktionerande, och hyrorna hade drivits i höjden, ty alla hade gott om pengar. Folk betalade vad som helst för att få en bra bostad. Då var lagen nödvändig. Men hur är det nu, då frågan är om att upphäva densamma? Jo, nu råder en svår ekonomisk depression. Alla måste inskränka sig. Det är ytterligt få, som ha möjlighet att bjuda över andra och konkurrera om bostäder. Alla vilja ha mindre lägenheter och billigare lägenheter. En stor del folk ha faktiskt drivits att flytta från tätare bebyggda samhällen ut på landet. Jag vill kanske ej säga, att detta ännu har skett i någon synnerlig utsträckning men, mina herrar, vi kunna vara säkra på, att det kommer att gå därhän, och så mycket kunna vi i alla fall redan se, att bostadsnöden och trångboddheten i städerna på allra sista tiden har ej ökats utan snarare minskats. Då säger jag: är det verkligen herrarnas mening att någon gång upphäva denna lag och försöka att låta det rätta botemedlet komma, låta företagsamheten skapa nya bostäder, ty det är tillgång på bostäder, som är det enda, som kan lindra bostadsnöden, då tror jag att herrarna böra gå med på utskottets förslag och nu besluta att denna lag skall upphöra 1 oktober nästa år. Det är ju i alla fall en lång övergångsperiod, och det har ej ifrågasatts annat än att det skall vara två somrar och en höst innan någon skall kunna tvingas att lämna sin bostad. Under sådana förhållanden synes det mig i alla fall, som om man knappast kan tänka sig, att det skall kunna komma någon lämpligare tidpunkt för lagens upphävande; och jag vill säga, herr talman, att då jag yrkar bifall till

utskottets förslag, så gör jag det med tanke på, att det på detta viset skall bli bättre tillgång på billigare bostäder för de människor, som ha svårt att skaffa sig bostäder. Sålunda: jag påstår, att det är ur såväl ekonomiska som humanitära och sociala synpunkter, som jag påyrkar ett bifall till utskottets hemställan.

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

Herr Pålsson: Herr talman! Jag kan för min del ej följa utskottets förslag att taga bort hyreslagens tillämpning den 1 oktober 1923. Jag fruktar för följderna härav. Den stora enhällighet, varmed innehavarne av de minsta lägenheterna, en- och tvårumslägenheter, framställa kravet på att ännu ett år få stå under lagens hägn, visar ju tydligt, att de frukta, att det för dem kan bli ganska otrevligt, i händelse lagen nu slopas, och det är ju klart, att just om en- och tvårumslägenheterna kommer konkurrensen att bli mycket stor, om lagen skulle upphävas. Det framlyste i herr Runes anförande, att han ansåg det vara nyttigt att frigöra lägenheterna, därför att det skulle bli större omsättning och de, som sutto infrusna i de större lägenheterna, skulle kunna befrias och se sig om efter mindre lägenheter efter sina nuvarande inkomster. Men då är det klart, att konkurrensbrännpunkten blir förlagd till de minsta lägenheterna. Då förstår man fullväl fruktan hos dessas nuvarande innehavare, ty det är dessa, som komma att drivas ut. De ha mindre ekonomiska möjligheter än de, som förut bott i större lägenheter men nu nödgas gå till mindre. Naturligtvis komma husvärdarne vid lagens upphävande att begagna sig av sin uppsägningsrätt, och naturligtvis komma uppsägningarna att bli ganska allmänna i fråga om en- och tvårumslägenheterna. De ha ju ingenting att förlora på en sådan uppsägning, men mycket att vinna. Under sådana förhållanden kan det lätt bliva panik bland innehavarna av en- och tvårumslägenheter, och man ger i panikens tecken vilka hyror som helst för att slippa bli utdriven. De som lidit under kristidens svårigheter och nu lida av arbetslösheten, för dem tillkommer då den nya olägenheten att nödgas flytta från en stad, där de förut haft sitt arbete, och giva sig av till annat håll.

Jag skulle hellre ha velat vara med om avveckling av hyreslagen på ett sådant sätt, att lägenheter på 4 rum och däröver frigåves, och vidare kanske, att städer med under 10,000 invånare ej skulle beröras av denna lag; men då det ej föreligger någon motion härom och utskottet icke ingått på detta, så finnes det ingen utsikt att få en sådan lösning av frågan. En sådan avveckling hade varit bra och möjlig, men då andra kammaren redan fattat beslut, så går det icke att försöka den utvägen. Det återstår icke annat än att välja ett av de förslag, som föreligga, antingen bibehålla lagen eller avslå densamma. I detta val har jag för mig, att vi göra rättast om vi nu besluta en förlängning av denna lag fram till den 1 oktober 1924. Blir under året utvecklingen av byggnadsverksamheten god, så att man nästa riksdag kan vara på det klara med, att en stor mängd lägenheter ha byggts och egnahemslägenheter uppförts till den myckenhet att man anser dem kunna upp-

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

taga den övertaliga stammen av hyresgäster, blir så förhållandet av årets byggnadsverksamhet, så anser jag det ej skulle vara omöjligt att låta vårt beslut i år om att förlänga hyreslagen icke träda i kraft. Ett sådant beslut kan naturligtvis göras av 1923 års riksdag. Den enda följden skulle ju bli, att uppsägningstiden för husvärdarne bleve mindre än nu, och man tänkte sig den 1 april nästa år uppsägningsdag. Det skulle bli ett halvt års uppsägningstid i stället för ett helt, men den olägenheten skulle väl i alla fall kunna bäras. Nästa riksdag har bättre överblick över byggnadsverksamheten och vad som kunnat åstadkommas under detta år än vad denna riksdag har. På dessa skäl, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Herr Lindgren: Herr talman! Till dem, som så envist fasthålla vid denna kristidslag, skulle jag vilja framställa en vördsam fråga, om de verkligen tro, att boningsrummens antal kommer att ökas genom lagens bibehållande. För min del skulle jag vilja våga påståendet, att förhållandet blir det motsatta, ty så länge lagen äger bestånd blir det för visso ej någon fart med bostadsproduktionen. Därom äro alla ense, som hava erfarenhet på detta område. Ja, jag skulle till och med vilja påstå, att om lagen nu förnyas, så är det fara, att vi kunna få behålla densamma många år framåt, ty de flesta byggnadsmaterialier, såsom trä, järn, tegel, cement och fönsterglas m. m. äro *nu* rätt billiga och även arbetslönerna äro genom det nyligen avslutade arbetsavtalet sänkta avsevärt, men det är ingalunda otänkbart eller ens osannolikt, att priserna, åtminstone å en del byggnadsmateriel, åter kunna komma att stiga avsevärt, och då vågar ingen bygga, utan anser säkrast att vänta, tills priserna ånyo bli billiga. Jag undrar, om det icke därför kan vara hög tid att stimulera byggnadsverksamheten genom att låta denna kristidslag upphöra den 1 oktober nästa år.

Inom riksdagen hava många varit betänksamma och ängsliga, när det gällt slopande av andra kristidslagar, men erfarenheten har visat, att varje gång någon kristidslag fått upphöra, så ha priserna å de förnödenheter, lagen varit avsedd att reglera, omedelbart fallit. Detta är ju också naturligt, ty varje konstlad reglering av priser är i viss mån hindrande för naturlig konkurrens och prisbildning. Socialstyrelsen, som har förutsättning att äga insikt i och kunna opartiskt bedöma denna fråga, har ju också avstyrkt lagens bibehållande.

Någon svårare bostadsbrist torde ej heller numera förefinnas, men många äro de, som genom lagen tvingas att bo kvar i bostadslägenheter, som äro större än de behöva och hava råd att behålla. Genom lagens slopande skulle envar få tillfälle att hyra bostad efter behov, råd och lägenhet, och husägarne skulle tvingas att dela på större bostadslägenheter, där så lämpligen kan ske.

I Örebro rådde svår bostadsbrist 1918, 1919 och 1920, men många bostadshus hava sedan byggts med subvention av stat och kommun, och för närvarande kan man ej säga, att där är brist på bostadslägenheter,

vare sig större eller mindre, och förhållandet torde vara enahanda i flertalet landsortsstäder.

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

Någon inflyttning till städerna har ju ej heller förekommit under senaste året och torde ännu mindre ifrågakomma under de närmaste åren. Och vad Stockholm beträffar så har, så vitt jag kunnat finna, det även här lättat på bostadsbristen, sedan utlänningarne, vilka uppehöllo sig här under krigsåren, i tusental lämnat staden. I tidningarnas annonsspalter utbjudas ju också dagligen ett större antal större och mindre bostadslägenheter till uthyrning, och hotellen, ehuru minskade till antal, hava även numera rum till överlopps.

Så länge hyreslagen äger bestånd, kommer emellertid ingen bostadsproduktion i större skala i fråga utan subvention av stat och kommun. Även under innevarande år äskas ju också större anslag av riksdagen för sådant ändamål, och statsutskottet har i sitt utlåtande nr 113, nu liggande på kammarens bord, tillstyrkt ett lån från rusdrycksmedelsfonden av 10 miljoner kronor till ökande av bostadslånefonden. Förlänges lagens giltighetstid, så kommer för visso ytterligare anslag att krävas av stat och kommuner för bostadsbyggande.

Herr vice talman, ur stats- och kommunalfinansiell synpunkt och i sunda förnuftets namn yrkar jag avslag å den kungliga propositionen och bifall till utskottets hemställan.

På framställning av herr förste vice talmannen beslöts att den fortsatta överläggningen angående förevarande utlåtande samt behandlingen av återstående ärenden på föredragningslistan skulle uppskjutas till aftonsammanträdet.

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 167, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för anskaffande av röstsedlar och kuvert m. m. att användas vid folkomröstning angående rusdrycksförbud;

nr 171, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående dels vissa ändringar i avlöningsreglementet den 22 juni 1921 för befattningshavare vid statsdepartement och vissa andra verk, tillhörande den civila statsförvaltningen, dels ock ändrade bestämmelser angående ålderstillägg för civila befattningshavare i statens tjänst;

nr 203, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående beskattning av socker m. m. gjorda framställning om anslag till kontroll å tillverkningsavgifter m. m.; samt

nr 204, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tjänstårsberäkning för viss personal vid statens järnvägar.

Anmäldes och bordlades

statsutskottets utlåtande och memorial:

nr 116, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av tullverkets utgiftsstater för tiden 1 januari—30 juni 1923 m. m. jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 118, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för bekämpande av arbetslösheten jämte i ämnet väckta motioner;

sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtande och memorial:

nr 4 (11), i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder med föranledande av ökningen i göromålen inom Södra Roslags domsaga, dels ock i anledning därav väckta motioner; samt

nr 5 (12), med hemställan om anvisande av ersättning åt sammansatta stats- och första lagutskottets kanslipersonal och vaktbetjäning;

bankoutskottets utlåtanden och memorial:

nr 69, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa bestämmelser rörande pension för t. f. rektor vid blindundervisningsanstalt;

nr 70, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse av 2 § i kungörelsen den 29 juni 1921 (nr 456) med bestämmelser för vissa tjänstemän vid statsdepartement och andra till den civila statsförvaltningen hörande verk i fråga om rätt till pension;

nr 71, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till kungörelse med bestämmelser för ordinarie tjänstemän vid lots- och fyrstaten i fråga om rätt till pension;

nr 72, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 5 och 6 §§ i lagen den 11 oktober 1907 angående civila tjänsteinnehavares rätt till pension;

nr 73, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om vissa ändringar i lagen den 4 juni 1920 angående rätt till tjänstepension för ordinarie tjänstemän vid postverket, telegrafverket, statens järnvägar och statens vattenfallsverk m. m.;

nr 74, med förslag till vissa ändringar i avlöningsreglementet för befattningshavare vid riksdagens verk;

nr 75, angående viss ändring i bankoreglementet; samt

nr 76, angående ersättning åt av utskottet vid handläggning av vissa ärenden anlitade biträden;

första lagutskottets utlåtande nr 25, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 2 kap. 11 § strafflagen;

andra lagutskottets utlåtanden och memorial:

nr 23, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag

till förordning om ändrad lydelse av § 7 i förordningen den 18 juni 1864 angående utvidgad näringsfrihet dels dock i anledning därav väckt motion;

nr 24, i anledning av väckt motion angående lagbestämmelser, som i vissa fall medgiva sterilisering av sinnesslöa, sinnessjuka och fallandesjuka, eventuellt sedlighetsförbrytare;

nr 25, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående strängare påföljd vid vissa slag av våld mot kvinnor och barn; samt

nr 26, angående arvode åt den, som inom andra lagutskottet biträtt vid behandlingen av dels Kungl. Maj:ts proposition nr 251 med förslag till lag om rätt i vissa fall för nyttjanderättshavare att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område m. m. dels ock i anledning därav väckta motioner; ävensom

jordbruksutskottets utlåtanden och memorial:

nr 54, i anledning av väckt motion om kapitalökning för kraftledningslånefonden;

nr 55, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förlängd giltighetstid av avlöningsreglemente för tjänstemän vid domänverket m. m.;

nr 56, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om väckta motioner om tillstånd för vissa föreningar att vid offentliga kapplöpningar och travtävlingar anordna vadhållning för allmänheten med s. k. totalisator; samt

nr 57, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut rörande Kungl. Maj:ts proposition angående förkortning av tiden för vissa arrenden.

Justerades protokollsutdrag för detta sammanträde, varefter kammaren åtskildes kl. 5,57 e. m.

In fidem

A. v. Krusenstjerna.

Måndagen den 29 maj e. m.

Kammaren sammanträdde kl. 8 e. m.; och dess förhandlingar leddes till en början av herr andre vice talmannen.

Anmäldes och bordlades statsutskottets utlåtande nr 117, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående beredande av medel för Sveriges deltagande i det internationella arbetet för Europas ekonomiska återuppbyggande.

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

Fortsattes överläggningen angående första lagutskottets utlåtande nr 23.

Herr B e r g e: Herr vice talman! Fastän stående utanför det här utskottet anser jag mig dock böra säga några ord, och detta bland annat av det skälet, att många av de 11,000 gamla pensionärer, vilkas sak jag häromnatten förgäves sökte förfäkta, också beröras av denna fråga. Eftersom jag har haft tillfälle att på nära håll, ja mycket nära håll, iakttaga åtskilligt rörande föreliggande fråga, har jag kunnat bilda mig ett bestämt omdöme om den, och jag vill i några korta punkter framföra mina åsikter.

En stor del av den mängd barnrika familjer, som nu bo, bland annat, i Stockholms förstäder, skulle alldeles säkert uppsägas för avflyttning och med makt göras husvilla, om nu lagen ej prolongeras. De skulle pressas ut av de ekonomiskt bättre lottade. Jag är absolut övertygad om, att panik skulle uppstå på smålägenheternas hyresmarknad, och jag anser, att ett sådant steg vore synnerligen oklokt i dessa arbetslöshetstider och nödtider. Det heter, att man måste återgå till normala förhållanden, men det normala härvidlag är, anser jag, att invänta den tid, då förutsättningarna för lagens upphävande bevisligen förefinnas. För närvarande förefinnas icke — och de lära ej heller komma så snart — några sådana förutsättningar att man nu kan upphäva lagen. Varken en väntad större ökning i bostadsproduktionen eller en utflyttning i massa till landsbygden har förverkligats, och någon frivillig folkvandring av detta slag tror jag icke alls på. Det är väl ändå ej rådligt att med maktspråk åstadkomma en sådan utflyttning. Om man nu ginge med på utskottets förslag, så skulle det, i stället för att bliva normala förhållanden, bliva abnorma förhållanden, och ett fruktansvärt kaos skulle inträda. Nej, låt det normala inträda efter hand, medan lagen ännu är gällande. Det är min mening.

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

Utskottet har talat om en dold bostadsreserv, och herr vice ordföranden i utskottet har särskilt talat om, att det finnes en hel del bostäder över och att det bara behövs, att lagen upphäves, för att denna reserv skall framträda. Jag kan icke alls gå med på den meningen. Jag har på den rayon, jag överblickat, icke alls kunnat se någon dold bostadsreserv. Tvärtom äro lägenheterna i en stor mängd fall överbefolkade på grund av det samboende- och inneboendesystem, som tillämpas.

Ja, så talas det vidare om att det skulle stiftas en ny ockerlag i samband med hyresstegringslagens upphävande. En sådan lag kan väl icke skapas i en hast, och jag vågar betvivla, att någonsin en effektiv sådan kommer till stånd. Kommer en sådan lag till stånd, så kommer den säkerligen för sent för att avvärja de faror, som nu sväva över oss, och om man något tänkte sig in i verkningarna av en sådan lag, så skulle man säkert finna, att dess efterverkningar kunna leda till mycket trakasserier just emot hyresgäster och särskilt då emot de obemedlade.

Så har man vidare sagt, att hyresstegringslagen är en kristidslag och att den därför ofördröjligen skall avskaffas. Ja, det är sant, att detta är en kristidslag, men den är den enda kristidslag, som varit till verkligt gagn för de bredare lagren. Det är den stora skillnaden mellan denna kristidslag och de andra. Det beslutades, då lagen antogs, att den skulle upphöra, om intet oförutsett inträffade under året. Något sådant har verkligen inträffat. Alla säga, att på den tiden, då lagen antogs, kunde väl ingen ana, att vi skulle få en så fruktansvärt stor och långvarig arbetslöshet. Här hava vi således något oförutsett! För övrigt sade man då, att om nu tiderna utveckla sig så, som man har tänkt sig, så skulle man upphäva denna lag. Men tiderna hava ju icke utvecklat sig så; den större byggnadsverksamheten och bostadsproduktionen, som man väntade sig, har man icke fått och icke heller någon utflyttning till landet. Därför kan jag icke se, att man kan framdraga detta såsom skäl för lagens upphävande, utan snarare tvärtom.

Det har sagts av flera talare i dag och särskilt markerades det av en, herr Rune, att vi måste upphäva lagen för att se, vad det behövs för sorts bostäder. Ja, men jag anser, att vi se det redan nu. Vi se, att det icke behövs hus med lyxvåningar, men att det däremot behövs många, många hus med smålägenheter. Det må vi väl se, att detta är tydligt och klart. Vidare har det av flera talare med en förvånansvärd säkerhet markerats, att ingen byggnadsverksamhet kommer till stånd, så länge lagen existerar. Jag tror motsatsen, och jag stöder denna tro på vissa omständigheter. Det är särskilt tre skäl jag har för detta: för det första så har ju räntefoten blivit normal, åtminstone så gott som normal; och för det andra ha priserna på byggnadsmaterial och arbetslöner blivit eller hålla på att bliva stabiliserade, enligt min åsikt; och vidare, för det tredje, står det kvar vid det gamla, att husbyggaren äger att alldeles självständigt, oberoende av lagen, första gången huset ut-

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

hyres bestämma hyrorna. Dessa tre skäl anser jag för min enskilda del vara ganska tungt vägande.

Nu säger lagrådet, och detta upprepas av utskottet, att en ytterligare prolongation av denna lagstiftning skulle komma att framstå såsom ett betänkligt vacklande och skulle komma att rubba tilltron till de lagstiftande myndigheterna. Jag vågar säga, att det under detta ligger bra mycket av juridiskt pedanteri och överskattande av de lagklokas höga auktoritet. Vi minnas orden: "Sabbaten är till för människans skull och icke människan för sabbatens skull." Analogt med detta vill jag säga, att lagen är till för människorna och icke tvärtom.

Jag ber, herr talman, med detta korta anförande att få yrka bifall till reservationen.

Herr Rogberg: Herr talman! För mig har det varit ett nöje att kunna konstatera, att det inte från regeringsbänken blivit påstått, att den inskränkning i avtalsfriheten, som denna lag innebär, i och för sig är något gott utan alla tyckas vara ense därom, att lagen bör avskaffas. Det är endast frågan om tidpunkten för detta avskaffande, som det nu gäller.

Kungl. Maj:t och reservanterna inom utskottet hava förmenat, att nu tidpunkten icke är lämplig för lagens avskaffande; men då lagen antagits under en tid av uppåtgående konjunkturer för att liksom verka såsom en broms på en utveckling, som i och för sig icke varit önskvärd, så ligger det också närmast till hands, att lagen avskaffas i en tid av nedåtgående konjunkturer, sådana som vi nu hava. Den ömma punkten i frågan är den, som här framhållits av så många talare: Hur går det för de fattiga, de som redan nu endast bo i ett rum eller ett rum och kök, skola de icke bliva utkastade ur sina lägenheter om lagen upphäves? Det har dock anförts skäl för att man icke behöver hava en sådan pessimistisk tro, men dessa skäl synas icke hava utövat någon verkan på dem, som avhört dem och som från början varit av en motsatt åsikt. Jag vill därför icke upprepa något av skälen, ehuru de tillsammans förefalla kraftiga nog. Ej heller vill jag upprepa den analogi för en gynnsam verkan av lagens upphävande, som man kan hämta från erfarenheten om lagens upphävande beträffande affärslägenheterna. Det är sant, att under förmiddagen här i kammaren anförts exempel på de olämpliga verkningarna, när lagen upphävdes beträffande affärslägenheterna, men jag tror, att kammaren får upptaga dessa exempel med försiktighet. Vi böra alla erinra oss, att man icke får draga några allmängiltiga slutsatser av exempel från en viss ort eller från t. ex. tvenne olika städer. En annan jämförelse, som ävenledes gjordes under förmiddagen, var den om lagens likhet med övriga kristidsförfattningar, och de lyckliga verkningar, som uppkommo, så fort dessa upphävdes. Vi veta ju alla, att, när en viss vara varit under beslag och varit åsatt maximipris, det endast behöves, att maximipriset upphäves och beslaget upphäves för att denna vara åter skall finnas i marknaden och regelbundet till ett mycket lägre pris än maximipriset.

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

Lika torde det gå, om lagen upphäves. Utskottets ställning är ju i korthet den, att utskottet säger: giv medborgaren åter den fulla avtalsfriheten på detta område, och man skall åter börja på att uppföra bostäder! Men Kungl. Maj:t och den med Kungl. Maj:t likatänkande säga: låt oss bygga bostäder först och upphäva lagen sedan. Det är efter min uppfattning att gå för långt, då det gäller en lagstiftning, att hysa en sådan tvivelsjuka. Riksdagen får ju ideligen efter för handen varande omständigheter och förhållanden bilda sig en uppfattning om utvecklingen och därefter fatta beslut, vars verkningar visa sig i framtiden.

De skäl, som här hava anförts för lagens upphävande, visa, att man har all anledning hoppas, att den framtida utvecklingen skall för hyresgästerna, jämväl för de fattiga, bliva bättre, om lagen upphäves än om den får bestå. Under sådana förhållanden kan jag icke finna annat än att det överensstämmer med vanliga lagstiftningsmetoder inom detta hus att besluta upphävande; och därför har jag för min del inom utskottet i fullaste övertygelse anslutit mig till den uppfattning, som omfattats av utskottets majoritet.

Herr talman! Jag tillåter mig att yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Andersson, Karl Andreas: Herr talman! Jag skall endast be att med några ord få redogöra för, varför jag i denna fråga kommer att rösta med reservanterna.

Den siste ärade talaren sade i slutet av sitt anförande, att utskottet framlagt så klara bevis för att det nu vore lämpligt att fatta beslut om att denna lag icke vidare bör prolongeras. För min del vill jag tvärtom säga, att åtminstone flera av de skäl, som av socialstyrelsen och utskottet använts för utskottets ståndpunktstagande, lika gärna kunnat användas för en motsatt ståndpunkt. Det förnämsta skälet, som utskottet framfört, synes mig vara den rådande depressionen, men jag kan icke, såsom jag ser saken, komma till någon annan uppfattning, än att just depressionen är ett av de starkaste skälen för bibehållande av hyresstegringslagen. Ty depressionen måste ju framkalla, såsom här redan har framhållits, att en stor del av hyresgästerna äro tvingade att söka sig in till de mindre lägenheterna och härav framkallas återigen, så vitt jag förstår, ofrånkomligt en efterfrågan, som icke står i rimligt förhållande till förefintligheten av smålägenheter. Så vitt jag förstår, skulle detta vara ägnat att framkalla en social våda för hyresgästerna, en våda, som jag för min del icke kan vara med om att framkalla, och som skulle gå ut över de mindre lyckligt lottade i samhället.

Här har min ärade vän herr von Koch sagt, att om han vore övertygad om, att hyresstegringslagens upphävande skulle medföra någon social våda, skulle han vara den förste att rösta för Kungl. Maj:ts förslag. Jag vet icke, hur han räknar därvidlag. Det kan möjligen finnas olika grader av sociala vådor, men nog förefaller det mig vara ganska sannolikt, att man här kan befara en verklig social våda, vilkens fram-

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

kallande är synnerligen ansvarsfullt att medverka till. Här har också sagts, att dessa saker reglera sig lättast genom den fria prisbildningen. Det kan visserligen vara sant, men det är sant endast under den förutsättningen, att man kan vara säker på att det finns så många småvåningar, att de någorlunda motsvara efterfrågan, och jag tror, att man i denna stund verkligen kan säga, att tillgången på smålägenheter exempelvis här i Stockholm är mycket knapp.

Sedermera har det såsom ett skäl för lagens upphävande framhållits, att den så kallade bostadsreserven då skulle komma till ett bättre utnyttjande, och denna bostadsreserv skulle, så vitt det av debatten har framgått, bestå däri, att en hel del stora lägenheter skulle uppdelas och sedan tagas i bruk som smålägenheter. I den punkten vill jag erinra därom, att när det för några år sedan i medkammaren väcktes en motion om bostadsransonering, det särskilt ifrån det håll, där man nu ivrigast talar för hyresstegringslagens upphävande, med skärpa framhölls, att det i det stora hela var praktiskt taget omöjligt att exempelvis i Stockholm genomföra någon bostadsfördelning, någon uppdelning av de stora lägenheterna i smålägenheter, i större utsträckning. Jag hade då tillfälle att något undersöka den saken och kom till den övertygelsen, att jag måste giva denna uppfattning det vitsordet att vara den rätta; och jag får säga, att den uppfattningen var riktig då och måste anses vara riktig i närvarande stund. Om en sådan uppdelning av bostadslägenheter kan komma att ske i enstaka fall, kan detta icke vara av den betydelse vid denna frågas bedömande, som man här sökt göra gällande. Om man drager ut konsekvensen härav, så blir det den, att anhängarna av utskottets ståndpunkt måste icke blott bevisa att det blir en förskjutning utav hyresgästerna ifrån de stora till de små våningarna, utan även, att någon del av dem, som nu inneha smålägenheter, också kommer att söka sig till de stora lägenheterna, ty annars komma de stora lägenheterna att icke bliva utnyttjade, och då har man den bostadsbrist, som man nu måste befara.

Sedan har det också talats om den ökade byggnadsverksamheten, som skulle komma till stånd, och såsom skäl därför ha framhållits de sjunkande priserna både med avseende å byggnadsmateriel och å arbetslöner. Det är ju sant, att priserna sjunkit, men tills dato har denna byggnadsverksamhet ännu icke kommit i gång; och med hänsyn därtill finner jag, att de flesta skälen tala för att man bör se tiden an ännu ett år för att få visshet om att det väntade bostadsbyggandet verkligen kommer till stånd och åtminstone i någon mån kan utjämna den bostadsbrist som framkallats av den minskning i byggnadsverksamheten, som otvivelaktigt varit rådande under de senare åren. Detta är i huvudsak de skäl, varpå jag byggt min uppfattning.

Herr Leander har vidare framhållit, att det för närvarande endast skulle vara hyresvärdarna, som ville bibehålla den nuvarande hyresstegringslagen. Det torde väl emellertid vara till fullo ådagalagt, att framför allt hyresgästerna önska, att hyresstegringslagen skall bibehållas. Om man då, såsom herr Leander tycks vilja göra, vill avlyssna opinionens

uppfattning och rätta sig efter den, tycker jag, att det skulle vara alla skäl i världen att bibehålla hyresstegringslagen ytterligare ett år. Därtill kommer ju, att den gamla hyreslagen av 1907 är föremål för omarbetning. Då tycker jag, att det ligger nära till hands att man uppskjuter frågan och förlänger hyresstegringslagen ytterligare ett år, och att nästkommnade riksdag fattar beslut dels om hyresstegringslagens definitiva upphävande och dels om den ändring, som det kan bliva fråga om att göra i den gamla hyreslagen.

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

På grund av dessa förhållanden, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Herr Hansson, Sigfrid: Herr talman! Jag skall endast under några minuter besvära kammaren. Utskottets ärade vice ordförande ansåg sig böra, med anledning av herr justitieministerns starka understrykande av de sociala synpunkterna, särskilt framhålla, att vi här ha att göra med en sakfråga. Den ärade talaren ville tydligen därmed ha sagt, att de av herr justitieministern anförda skälen voro känsloskäl och följaktligen därför värda mindre avseende. Då mitt ståndpunktstagande i den föreliggande frågan huvudsakligen bestämmes av just de sociala synpunkter, som herr justitieministern underströk, tillåter jag mig framhålla, att den svåra bostadsnöd, vilken föranlett hyresstegringslagen, fortfarande är ett faktum och ett faktum, som vi av allt att döma ha att räkna med ännu en lång tid framåt.

Den av herr Wahl under debatten anförda statistiken utgjorde ett ypperligt belägg för detta nödtillstånds förefintlighet. Man kan därför med mycket fog nu göra gällande mot utskottets vice ordförande, att de sociala synpunkter, som lagts på denna fråga, äro *verkliga sakskäl,* och jag vågar till och med påstå, att dessa sakskäl väga mycket tyngre än de så kallade praktiska och rent formella skälen.

I likhet med flera föregående talare är jag övertygad om, att ett bifall till utskottets förslag skall få till följd, att förhållandena på bostadsmarknaden komma att ytterligare förvärras för hyresgästernas vidkommande. Jag skall icke upprepa, vad som redan blivit anfört såsom stöd för denna uppfattning, utan jag skall inskränka mig till att göra ett par påpekanden.

Herr von Koch uttalade, bland annat, att man, därest lagen icke förnyas, har att emotse en ökad bostadsbyggnadsverksamhet, och han åberopade som stöd för denna sin optimism, att det nya byggnadsavtalet, de lägre materialkostnaderna och lättnaderna i fråga om kreditanskaffningen voro till finnandes. Ingen torde önska, att herr von Kochs förhoppningar skola bliva gäckade, men det finns all anledning att icke utan vidare hängiva sig åt dem. En inom byggnadsindustrien verksam man, en av de ledande inom Stockholms byggmästarekår, har i varje fall gjort ett mycket skeptiskt uttalande i fråga om förutsättningarna för en ökad byggnadsverksamhet. På förfrågan av en av stadens aftontidningar har han sålunda uttalat, att någon ökad byggnadsverksamhet knappast är att vänta med anledning av den mellan arbets-

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

givarne och arbetarne träffade överenskommelsen. Han har framhållit, att avtalstiden är "alltför kort" och att byggnadskostnaderna — bland annat med hänsyn till de höga materialpriserna — fortfarande bliva så pass höga, att de måste väcka betänkligheter.

Detta är en med förhållandena inom byggnadsindustrien förtrogen persons syn på saken. Jag tror icke, att man har rätt att underskatta hans omdöme. Och man har lika litet rätt att underskatta vad statsutskottet anfört i samma fråga. Statsutskottet har särskilt tagit sikte på kreditsvårigheterna och anför i det av herr Lindgren under debatten åberopade utlåtandet nr 113, angående vissa lån till främjande av bostadsproduktionen, bland annat: "Alltjämt råder bostadsnöd å en del platser inom landet och bristen på lägenheter, avsedda för de mindre bemedlade klasserna och medelklassens behov, är allt fortfarande i viss utsträckning kännbar. Allmänt är ock känt, hurusom, särskilt med hänsyn till den starka åtstramningen av krediten, som till följd av depressionen på den allmänna lånemarknaden gör sig gällande, den privata byggnadsverksamheten har svårt att komma till full utveckling. Utskottet finner det sålunda knappast antagligt, att den produktion av medelstora och mindre bostäder, som sålunda alltjämt är erforderlig, kan tillräckligt snabbt komma till stånd utan stöd från det allmännas sida."

Statsutskottet har alltså icke kunnat hängiva sig åt en sådan optimism, som den herr von Koch och några av hans meningsfränder givit uttryckt åt under denna debatt. Jag tror också, att det finnes all anledning att icke hysa alltför stora förhoppningar i fråga om bostadsbyggnadsverksamhetens uppblomstring under de närmaste två åren. Framför allt torde svårigheterna att skaffa kredit böra tagas med i beräkningen.

Under sådana förhållanden bör man icke heller underskatta de vådor, särskilt med hänsyn till den mindre bemedlade befolkningens bostadsfråga, som kunna uppstå, därest hyresstegringslagen icke förnyas. Följden av ett beslut i enlighet med utskottets förslag blir utan tvivel den, som antyddes av herr Jacob Larsson, då han talade om konkurrens om smålägenheterna. Denna konkurrens kommer otvivelaktigt att pressa hyrorna för smålägenheterna i höjden eller i varje fall hindra en önskvärd och helt enkelt nödvändig sänkning av de redan nu i många fall oskäliga hyrorna beträffande smålägenheterna. Den omflyttning, som herrar Hederstierna och von Koch finna så önskvärd, d. v. s. en omflyttning från de större lägenheterna till de mindre, kommer att skärpa konkurrensen om de senare och slutligen göra de fattigaste, de av arbetslösheten svårt hemsökta familjerna bostadslösa. Det är icke uteslutet, att vi, såsom en följd av denna konkurrens, få bevittna, hurusom stora lägenheter komma att ställas öde, medan många medborgare förgäves söka uppbringa smålägenheter.

Kommunerna komma att bli nödsakade att taga hand om en stor del av dem som på grund av oförmåga att betala de höga hyrorna icke lyckas erhålla tak över huvudet och måhända komma också förhållandena att gestalta sig så, att riksdagen, för att bistå kommunerna att full-

göra sin skyldighet, slutligen nödgas stifta en ny lag — *en lag angående förfoganderätt över större, icke befolkade bostadslägenheter.* Jag undrar, vad de då komma att säga, som motsätta sig den nu ifrågavarande lagens förlängande.

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

Beträffande följderna av ett sådant beslut, som här ifrågasättes av dem, som påyrka att lagen icke skall förnyas, tillåter jag mig hänvisa till de erfarenheter, som man gjort i Finland och som förresten äro av mycket sorglig beskaffenhet. Herr justitieministern antydde detta redan i sitt anförande, och jag tillåter mig här hänvisa till en uppgift, som jag i dag funnit i en svensk-finsk tidning, som händelsevis kommit under mina ögon. Det meddelas i denna tidning med anledning av följderna av hyreslagens upphävande bland annat: "För underlättandet av flyttningarna" — som blivit nödvändiga på grund av att husägarna sagt upp ett stort antal hyresgäster — "har socialministeriet anhållit om militärmyndigheternas åtgärd därhän att i deras ägo befintliga transportmedel och även manskap måtte ställas till disposition för flyttningarna."

Det är icke alls uteslutet, att vi här kunna komma att uppleva något liknande, därest hyresstegringslagen skulle upphävas. Det är mycket antagligt, att en stor del av husvärdarna komma att begagna tillfället att säga upp särskilt hyresgästerna i de små lägenheterna, att, som det antytts i debatten, det uppstår en panik, och att denna kommer att gestalta sig så, att kanske tusentals familjer icke kunna skaffa sig bostäder. Då skulle det vara en verkligt uppbyggande syn, om man i vårt land skulle få lov att uppleva något liknande det som man nu får uppleva i Finland, nämligen att det ena departementet måste hemställa hos det andra om militär för att hjälpa dessa stackars människor så, att de skola kunna taga hand om sitt lilla bohag i avvaktan på anskaffning av bostäder.

Det framgår av samma meddelande, som jag nyss omnämnde, att till exempel stadsfullmäktige i Wasa ha nödgats göra en framställning till drätselkammaren, vari de framhålla, att man i första hand, med tanke på att skaffa de bostadslösa tak över huvudet, måste anlita arbetareföreningens hus i staden, Folkets hus, Arbetets vänners lokal, Soldathemmet och förra auktionskammarlokalen samt i andra rummet folkskolorna.

Detta är ju dock en bild, som avskräcker. Det är visserligen sant, att det här gäller ett annat land än vårt, och det kan hända, att våra förhållanden, även om de äro mycket svårartade, icke skulle gestalta sig så ohyggliga; men vi hava redan fått uppleva åtskilligt under den tid som gått, och vi veta, att många hundra familjer måst söka sin tillflykt i provisoriska anstalter och att man därvidlag särskilt anlitat skollokaler. Jag menar, att detta är ett bidrag till belysande av denna frågas rent sociala betydelse, och jag vill sluta med att ytterligare understryka vad jag sade i början av mitt anförande, att just dessa sociala synpunkter, som av utskottets ärade vice ordförande icke tyckas hava vidare värdesatts, att de sociala synpunkterna äro lika sakligt starka som trots de rent formella, juridiska.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

Under detta anförande hade herr talmannen infunnit sig och övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr Möller: Herr vice talman, mina herrar! Jag har ej något hopp om att med någon egentligen ny argumentation kunna bidraga till denna debatt. Om jag ändå djärvts begära ordet i denna fråga, beror det därpå, att jag betraktar avgörandet i denna kammare såsom alldeles ovanligt betydelsefullt, ty enligt min bestämda övertygelse gäller det här på ett av de allra viktigaste områden väl eller ve för — icke tusentals utan med all säkerhet tiotusentals människor.

Flere av de talare, som nu energiskt trätt i elden för att denna kristidslag äntligen skall avskaffas, ha ställt sig på den bekväma ståndpunkten, att de säga sig i denna sak representera det kalla förståndet och det sunda förnuftet, under det att vi andra, som äro övertygade om att lagen ännu så länge bör bibehållas, hava hänförts till de där kanske icke alldeles tillräkneliga känslotänkarne, som naturligtvis ha ett varmt klappande hjärta för de små, men i alla fall icke riktigt förstå, hur denna sak hänger samman. Herr Boman uttryckte det så, att vi naturligtvis i rätt hög grad saknade förmåga att kunna bedöma ekonomiska förhållanden och i detta fall uteslutande brydde oss om de sociala synpunkterna. Ja, jag vet ej, om det med någon rim och reson kan betecknas som känslotänkande och om det icke i stället kan få anses vara buret av precis lika kallt förstånd, som mina ärade motståndares argumentation, då jag säger, att upphävandet av denna lag skulle medföra, att bostadsbristen, särskilt för de sämst lottade i samhället, skulle aktualiseras i en alldeles särskild grad. Ty uppenbart är att samhället genom den skada, det tillfogar dem som skulle bli utan bostäder på grund av hyreslagens fall, också skadar sig självt. Ligger det icke i denna argumentation precis lika mycket kallt och sunt förstånd som i den andra argumentationen. Denna bygger ju uteslutande på förhoppningar, som enligt logikens egna lagar icke kunna realiseras med mindre än att åtskilliga tusen personer bliva i hög grad lidande på saken?

Ty vad mena ni, mina herrar, när ni säga, att därest denna lag faller, skall det igångsättas en ny och mera betydande bostadsproduktion? Ni kunna icke mena något annat än det, att när lagen faller, så uppstår det en efterfrågan på smålägenheter, så stor att denna efterfrågan — jag förmodar, att herr Boman senterar detta ekonomiska resonemang — i sin tur driver upp hyresprisen till en sådan höjd, att byggnadsspekulanter börja infinna sig och tro, att man återigen kan börja att kanske på bostadsproduktionen förtjäna litet mer, än man kan göra genom annat slags verksamhet. Det måste ligga under ert resonemang, att lagens upphävande skall aktualisera en bostadsbrist och ett bostadsbehov, som tvingar fram en ökad bostadsproduktion. Och denna ökade bostadsproduktion skall i sin tur stimuleras därigenom, att det blir väsentligt högre hyror, d. v. s. väsentligt bättre bostadspris. I annat fall blir åtminstone den ekonomiska sidan av ert resonemang med hänsyn till bostadsproduktionen icke begripligt. Alltså utgå ni i själva ver-

ket från precis detsamma som vi, som äro för denna lags bibehållande. *Det vi frukta är så att säga ert hopp.* Och jag måste säga, att i det läge, vi befinna oss, är det en förhoppning, som man möjligen kan hysa, men som naturligtvis ändå för de nuvarande innehavarna av jämförelsevis — jag menar jämfört med den allmänna prisnivån — billiga bostäder ingalunda kan te sig som en på något sätt lockande eller på något sätt angenäm utsikt.

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

Herr Rune trodde sig tydligen kunna krossa herr Klefbeck genom en litet oratorisk fråga till honom. Herr Klefbeck hade redogjort för sina speciella erfarenheter såsom kyrkoherde i en utav de av mycket fattigt folk bebodda församlingarna i Stockholm och hade hänvisat till exempel på hur nygifta par icke kunde skaffa sig bostäder. Då frågade herr Rune: Ja, men herr Klefbeck — det var väl i det sunda förnuftets namn — komma de att lättare få bostäder, om denna hyresstegringslag bibehålles? Ja, den frågan är i själva verket komplett likgiltig. Det är mycket sannolikt, att de lättare kunna få bostäder, om lagen upphäves — men huru? Jo, på bekostnad av människor, som förut haft bostäder, d. v. s. genom att bjuda över dessa senare och få dem utkastade. Följden blir ju bara den, att det blir andra människor, som komma att sakna bostäder i stället för de nygifta, som icke förut kunde skaffa sig bostäder. Jag får verkligen säga, att en sådan fråga imponerar icke på mig; den bevisar absolut ingenting och den ligger utanför — om det må tillåtas mig att säga det — utanför ett verkligt logiskt resonemang.

Nu gör man sig skyldig till den överdriften — jag lyssnade särskilt på herr Leanders anförande — då man polemiserar mot oss, som önska, att lagen skall bibehållas, att man säger detta: ja, men därest man vill undgå alla olägenheter av denna lags upphävande, så måste lagen till evig tid bibehållas. Jag är ej riktigt säker, om jag ordagrant citerar herr Leander, men jag är säker på att jag åtminstone till andemeningen återger hans ord. Vad tvisten rör sig om här är uppenbarligen ej alls, huruvida denna hyresstegringslag skall bibehållas till evig tid eller icke, utan huruvida vid 1922 års riksdag den tidpunkten är inne, då det är lämpligt att upphäva denna lag. På den frågan har t. ex. utskottets ärade vice ordförande svarat, att just nu är tiden inne, därför att en sådan lag som denna skall upphävas under en depressionstid. Ja, det är fullkomligt riktigt, att det är bättre att upphäva lagen under en depressionstid än under en tid, då priserna befinna sig i ett starkt uppsving. Men vad jag ändå vågar säga är det, att den rätta tidpunkten icke är under en sådan där allmän prisglidning vare sig nedåt eller uppåt, utan den riktigaste tidpunkten är, då prisnivån blivit på ett någorlunda säkert sätt *stabiliserad.* Då är tidpunkten inne för ett upphävande av denna lag, när man vet, vilka hyrespriser det kan bli, och när man följaktligen också kan säga sig, att därest lagen nu upphäves, kommer ej detta upphävande att i släptåg medföra någon mera markant ökning av den allmänna hyresprisnivån. Det är ju det vi, som äro motståndare till att lagen nu skall upphävas, syfta till. Vi

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

önska, att lagen skall upphävas i ett sådant ögonblick, då man med någorlunda säkerhet kan säga, att nu inträder ej den svåra påföljden, att det blir en allmän och våldsam uppskruvning av hyrorna.

Man har visserligen sökt bagatellisera de exempel, herr Johan Nilsson i Malmö anförde i denna sak. Men jag tror, att vill någon studera t. ex. prismarknaden för butikslägenheter i Stockholm efter den tid, då dessa butikslägenheter frigjordes från hyresstegringslagen, skall det visa sig, att det skett en mycket ohemul uppskruvning av hyrorna för dem.

Jag vågar sålunda för min del med bestämdhet hävda, att klokheten bjuder att icke vid denna riksdag vidtaga en åtgärd, om vilken man — jag tror icke *utan* visshet utan tvärtom *med ganska stor visshet* — kan säga, att följderna måste bli ödesdigra, så framt man icke samtidigt kan säga, att ett bibehållande av lagen åtminstone medför lika ödesdigra följder, och det tror jag ej för min del, att någon människa kan säga. Under denna debatt har man ej lyckats på något som helst övertygande sätt visa, att följderna av det ena skulle bli lika svåra, som de uppenbarligen måste bli av det andra.

Under sådana omständigheter, herr talman, ber jag att få yrka avslag på utskottets hemställan och bifall till reservationen.

Herr Rosén: Om man hade samma möjlighet i denna kammare, som man har i andra kammaren, att instämma med en föregående talare, skulle jag ej ha förlängt denna debatt, men då den möjligheten icke finnes, anser jag mig pliktig att till protokollet låta anteckna min uppfattning i denna fråga. Uppenbart är, att när hyresstegringslagen upphör efterfrågan på smålägenheter kommer att i avsevärd grad ökas. Därmed höjas också hyrorna på smålägenheter. De, som icke kunna betala dessa höjda hyror, äro de fattigaste, och de, som i första rummet skulle komma att uppsägas av husägarna, äro de barnrikaste familjerna. Erfarenheten har visat icke bara i storstäderna utan även i småstäderna, att husägarna äro så hårdhjärtade, att de först i sista hand, när inga andra hyresgäster anmäla sig, vilja taga emot barnrika familjer. Då jag har den uppfattningen, att man framför allt bör skydda dessa familjer, kan jag, herr talman, icke giva min röst för utskottets förslag, utan kommer att rösta för reservationen.

Herr Rune: Herr talman, mina herrar! Det var en talare på Stockholmsbänken, som sade, att de, som hade yrkat bifall till utskottets förslag, egentligen byggde på blotta förhoppningar. Han sade, att den enda logiken i vårt resonemang skulle vara den, att byggnadsverksamheten kommer att främjas, om lagen faller, därigenom att hyrorna höjas och spekulationen då kommer i gång. Jag vill ej säga, att den talaren då tänkte precis längre än på det närmaste området. Han borde tänkt sig den möjligheten också, att när denna lag kommer bort, då kommer det att bli en hel del lägenheter lediga. Vi veta, att det är många, som ha mer spatiösa bostäder, än de vilja ha och behöva. Dessa sitta fast, envar i sin våning, och det står icke till att få nytta av den bostads-

reserv, som faktiskt finnes. Efter min mening kommer en omedelbar verkan av lagens upphävande att bli, att den bostadsreserv, som finnes, blir tillgänglig för hyresgästerna. Därigenom blir det genast en något större tillgång på bostäder.

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

När jag gör denna motivering, förstå ju herrarna lätt, att jag med jämnmod upptager den nämnde talarens påstående, att mitt yttrande gent emot herr Klefbeck ligger utanför ett verkligt logiskt resonemang. Det var ju så, att herr Klefbeck påstod, att det var svårt för de där nygifta paren att få bostäder. Jag sade, att det skulle vara lättare för dem att få bostäder, om utskottets förslag går igenom. Kan inte herr Möller tänka sig, att jag driver det logiska resonemanget, att det blir flera bostäder lediga, om utskottets förslag går igenom? Blir det fler bostäder lediga, finnes det väl möjlighet för dessa nygifta att få bostäder utan att bjuda över de andra. Jag tycker, att det ligger ett fullt logiskt resonemang i detta. Det är i högsta grad enkelt. Blir det ökad tillgång på bostäder, finnes det ju också ökad möjlighet att få bostäder. Detta ligger alldeles säkert inom ett fullt logiskt resonemang, fastän det kanske ej ligger inom allas horisont.

Herr statsrådet Lindqvist: Jag har icke haft tillfälle att åhöra den överläggning, som ägt rum i denna fråga här, emedan jag fyllt min plikt i medkammaren. Men då jag haft en del att göra med den undersökning och utredning, som ligger till grund för frågans bedömande här i dag, så ber jag att få säga några få ord.

Jag hade just tillfälle att i socialdepartementet mottaga länsstyrelsernas svar på de utställda frågorna, och när jag, så långt tiden medgav det, såg igenom dessa yttranden, vill jag här förklara och försäkra, att jag fick en bestämd känsla av att sällan eller aldrig torde en viktig fråga ha blivit på det sättet besvarad, som den blev genom dessa utredningar. Man blev på det klara med att det här icke finnes någon, som bestämt kan säga, hur ställningen och förhållandena komma att vara vid denna lags utlöpande. Det finns ingen, som kan bestämt angiva, om det är fördelaktigt att bibehålla lagen eller fördelaktigt att upphäva den. Åtminstone framgick det ej, efter vad jag kunde finna, av de verkställda utredningarna. Det är således endast gissningar, man stöder sina antaganden på, och därefter bygger man upp de slutsatser, man kommer till.

Emellertid vill jag om själva saken säga, att bland den stora massan av landets medborgare och även bland medelklassen råder det otvivelaktigt en rent panisk förskräckelse för att denna kristidslag nu med dess utlöpningstid skall skaffas ur världen. Man känner vilken otrygghet som vilar över det hela. Man känner åtminstone i vår huvudstad, och hyresgästerna här räkna med, hur förfärligt olidliga förhållandena kunna bliva, när våra husägare begagna sig av det tillfälle, som då ställes öppet för dem, att begynna med en hyresstegring, som träffar alldeles oerhört och onödigt hårt.

Jag ber i det fallet att få erinra om att, så vitt jag vet, har icke

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

Tyskland, som liksom Sverige avskaffat kristidslagarna i övrigt, ännu vågat sig på det experimentet att avskaffa denna lag. Men det är väl ändå knappast något land, där hyresregleringen gjorts så stark och genomgripande som just i Tyskland och särskilt i Berlin. Därför är det också möjligt för det hårt pressade tyska folket att åtminstone bo hyggligt och för en billig penning.

Det har här åberopats, som jag hört, att bostadsnöden i våra städer icke är så stor nu, och att det icke föreligger så förfärligt stor fara, ty det skulle nog kunna ske omflyttningar och omplaceringar, så att det hela skulle kunna reda sig. Jag undrar, om man ej får lov att taga med i beräkningen, att under den depression, varav vi för närvarande lida, massor av folk mot sin vilja och på allt sätt ha pressats ut till rena landsbygden, där de hyrt in sig hos sina anhöriga och där de försöka få mat och uppehälle för dagen. Dessa massor av människor, som på det sättet tagit sig ut från städerna och de stora industrisamhällena, komma otvivelaktigt tillbaka, så snart det lättar något för industrien, och byggnadsverksamheten i våra städer kommer att få någon större livlighet. Det är sålunda ingenting, synes det mig, som talar för att det icke blir stor efterfrågan å bostäder, större än den tillgång på bostäder, produktionen kan skänka i utbyte, och det är alldeles påtagligt, att detta förhållande kommer att utnyttjas till en hyresstegring, som blir pressande och tung för dem, som så att säga skola bo hos andra d. v. s. hyra sina lägenheter av våra husägare.

Jag tror därför, att man med stort intresse avvaktar det resultat, vartill första kammaren nu skall komma i denna fråga, och jag kan icke frigöra mig från den känslan, att första kammaren, om den går med på ett upphävande av lagen nu, skulle få en tämligen hård dom från alla dessa tusen och åter tusen, som lita på att staten skall åtminstone i det längsta giva det stöd, som den kan lämna, då det gäller att skaffa människor tak över huvudet för ett något så när drägligt pris. Jag säger, att det är nog många i dessa dagar, som gå i bävan över att man nu skall taga steget helt och fullt ut och ge sig ut i det ovissa, som ett sådant upphävande skulle innebära. Vi äro ju alla, tror jag, överens om att kristidslagarna kunna och böra avskaffas, så fort möjlighet därtill föreligger. Vi ha ju ganska litet kvar av dem, men denna hyresstegringslag är av sådan karaktär, att den säkerligen ej kan avskaffas i samma raska tempo som skett med de övriga kristidslagarna.

Det är därför, herr talman, jag vill vädja till kammaren att noga beakta vad som nu sker, om kammaren besluter sig för att följa utskottet och upphäva lagen. Jag är för min del övertygad, att det skulle vara mycket olyckligt och ej tjäna till att åstadkomma det lugn och den trygghet, som man bör räkna med att vi skola skaffa oss i landet trots de ganska prekära och svåra förhållanden, varunder vi för närvarande leva.

Herr Petrén, Bror: Då man enligt övlig praxis i denna kammare ej får genom instämmande i vad annan kammarledamot yttrat giva uttryck för sin mening och jag i denna fråga kommit till en

annan ståndpunkt än flertalet av det parti jag tillhör, känner jag ett behov av att få i denna ordning till protokollet antecknat, att jag kommer att giva min röst för reservationen.

Om fortsatt tillämpning av hyresstegringslagen. (Forts.)

Det som till sist bestämt mig i denna, i sig så tveksamma fråga är, att samtliga de, som närmast få anses representera de minsta i samhället, vilkas rätt det här visserligen gäller, efter vad som framgått av debatten, stå samlade som en man bakom den uppfattningen, att det är övervägande skäl för att man väntar ännu ett år med lagens avveckling.

Herr talman! Jag kommer närmast av detta skäl att giva min röst för reservationen.

Herr Lindhagen: Då det inte är tillåtet att såsom i andra kammaren instämma i en föregående talares anförande, ber jag att på detta sätt, som dock i någon mån om också obetydligt förlänger diskussionen, att få uttala till protokollet, att jag instämmer med de talare, som yrkat bifall till reservationen.

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen enligt därunder framkomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det föreliggande utlåtandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Jacob Larsson m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen sig finna den förra propositionen, vilken upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad första lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 23, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Jacob Larsson m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 58;
Nej — 57.

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 24, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt tillämp-

ning av lagen den 31 maj 1918, innefattande särskilda bestämmelser angående rätten till inmutning inom vissa län.

Vad utskottet i detta utlåtande hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 22, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om rätt i vissa fall för nyttjanderättshavare att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område m. m. dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 28 april 1922 dagtecknad proposition, nr 251, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda utdrag av i statsrådet och lagrådet hållna protokoll, föreslagit riksdagen att antaga framlagda förslag till

1:o) lag om rätt i vissa fall för nyttjanderättshavare att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område; och

2:o) lag om ändrad lydelse av 36 § 2 mom. i förordningen den 16 juni 1875 (nr 42 s. 12) angående inteckning i fast egendom.

I sammanhang med berörda proposition hade utskottet till behandling förehaft följande inom riksdagen väckta motioner, nämligen

inom första kammaren:

nr 167, av herr *Wohlin*,

nr 172, av herrar *Sederholm*, *Nilsson* i Skottlandshus, *K. J. Gustafsson*, *Borell*, *Erik Andersson* och *Elof B. Andersson*,

nr 173, av herr *Lindhagen*, samt

inom andra kammaren:

nr 316, av herr *Spångberg*.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt,

A) att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition nr 251 för sin del antaga följande förslag till

LAG

om ändrad lydelse av 1 § första stycket i lagen den 26 mars 1920 (nr 132) om rätt i vissa fall för nyttjanderättshavare att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område.

Härigenom förordnas, att 1 § första stycket i lagen den 26 mars 1920 om rätt i vissa fall för nyttjanderättshavare att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område skall erhålla följande ändrade lydelse:

Har en för viss tid till brukande upplåten del av en fastighet över

tjugu år i följd innehafts av annan än ägaren, och har området så bebyggts, att därå den 1 januari 1919 fanns och vid upplåtelsetidens slut fortfarande finnes nöjaktig bostad för brukaren och hans familj, vare brukaren, därest minst en fjärdedel av det värde, området med därå befintliga byggnader äger, belöper å brukaren tillhöriga byggnader, vid upplåtelsetidens slut berättigad lösa det upplåtna området, där ej nedan i denna lag annorlunda stadgas.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1922.

Nyttjanderättshavare vare i fråga om upplåtelse för tjugu år eller viss kortare tid ej i något fall pliktig att giva sitt lösningsanspråk jordägaren tillkänna före den 1 oktober 1922; och må, då sådant tillkännagivande skett sist å nämnda dag, ansökning om förordnande, som i 10 § i förenämnda lag den 26 mars 1920 avses, ingivas till Konungens befallningshavande inom nittio dagar från tillkännagivandet, där ej nyttjanderättshavaren eljest äger längre tid därtill.

B) att förevarande proposition i övrigt ej måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

C) att riksdagen måtte i anledning av den av herr Lindhagen i ämnet väckta motionen i skrivelse hos Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville taga under övervägande, huruvida och i vilka avseenden åtgärder skulle kunna vidtagas, för att bestämmelserna i expropriationslagen rörande expropriation för åstadkommande av tryggade bostadsförhållanden inom bebyggt område vid järnvägsstation, hamnplats eller fiskläge eller å annan ort med större sammanträngd befolkning skulle kunna vinna den med desamma åsyftade tillämpning, ävensom för riksdagen framlägga det förslag, som härav kunde föranledas;

D) att herr Lindhagens motion i övrigt ej måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

E) att herr Wohlins motion i ämnet ej måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

F) att herr Sederholms m. fl:s motion i ämnet, i den mån densamma ej kunde anses besvarad genom vad under B) hemställts, ej måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda; samt

G) att herr Spångbergs motion ej måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservationer hade avgivits:

I) av herr *von Sydow* och greve *Spens,* vilka ansett, att, då utskottet icke haft tid att ingå i erforderlig prövning av ärendet, utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte för närvarande avslå såväl den kungl. propositionen som de av herrar Wohlin och Spångberg i ämnet väckta motionerna.

II) av herrar *Bror Petrén, Hult* och *Magnusson* i Skövde beträffande viss del av utskottets motivering samt utskottets hemställan under punkt C).

Därjämte fanns vid utlåtandet fogat ett särskilt yttrande av herr *Lindhagen.*

På framställning av herr talmannen beslöts, att utlåtandet skulle företagas till avgörande punktvis, dock att punkterna A och B skulle behandlas i ett sammanhang.

Om viss ändring i den s. k. ensittarlagen m. m.

Punkterna A och B.

Herr statsrådet Åkerman: Jag måste givetvis beklaga, att utskottet funnit, att propositionen så sent inkommit till riksdagen, att utskottet ansett sig icke kunna medhinna att ingå i en fullständig realbehandling av det i propositionen framlagda förslaget. Till förklaring av att propositionen ej tidigare än som skett kunnat avlämnas, ber jag att få framhålla följande. Jordkommissionen avgav sitt förslag i ämnet den 28 april 1921. Yttranden från de över förslaget hörda myndigheterna, nämligen överståthållarämbetet, samtliga länsstyrelser, byggnadsstyrelsen och lantmäteristyrelsen voro inkomna först i början av innevarande år. Sedan dessa yttranden därefter bearbetats, hade regeringen att fatta ståndpunkt till dessa jordkommissionens omfattande förslag till revision av friköpningslagstiftningen och till de anmärkningar, som av de hörda myndigheterna framställts mot detsamma. Sedan detta skett och jordkommissionens förslag blivit på vissa punkter omarbetat, blev detsamma den 3 mars i år remitterat till lagrådet för yttrande. Då lagrådet vid tillfället var upptaget med avgivande av yttrande över andra lagförslag, som skulle föreläggas innevarande års riksdag, kunde föredragningen inför lagrådet börja först den 27 mars. Den tog därefter i det närmaste de två följande veckorna i anspråk. Lagrådet justerade därefter sitt yttrande i ämnet den 20 april. Oavsett tidigare korrektur över yttrandet inkom detsamma till justitiedepartementet i slutgiltigt skick först den 28 april. Propositionen i ämnet, som är dagtecknad samma dag, ingavs därefter till riksdagen den 3 maj. Av vad sålunda anförts torde framgå, att jag gjort vad jag kunnat för att frågan ej skulle bliva fördröjd.

Fastän jag sålunda måste beklaga, att frågan om en allmän revision av friköpningslagstiftningen ej kan komma före vid innevarande riksdag, måste jag med tillfredsställelse hälsa, att utskottet oförbehållsamt förklarar, att friköpningslagen är behäftad med brister, vilka tarva ett snart avhjälpande. På grund härav kan man hysa gott hopp om att frågan om revision av friköpningslagstiftningen redan vid nästa års riksdag skall komma under prövning. Det är också ägnat att väcka tillfredsställelse hos alla, vilka hysa intresse för lösningen av nu förevarande viktiga fråga, att utskottet föreslagit en sådan ändring i 1920 års friköpningslag, att olägenheterna av uppskovet med lagens revision i icke oväsentlig mån undanröjas.

Jag vill därför i avbidan på en allmän revision av friköpningslagen på det livligaste förorda, att detta utskottets ändringsförslag måtte antagas.

Om viss ändring i den s. k. ensittarlagen m. m. (Forts.)

Herr von Sydow: Herr greve och talman! I enlighet med den av kammaren gillade förhandlingsordningen skall jag endast yttra mig angående förslaget i vad det rör ensittarlagen.

Jag kan därvid icke underlåta att anmärka, att det synes mig som om det på senare tider hade kommit att råda ett verkligt lagstiftningsraseri här i landet. Den ena regeringen följer efter den andra, och det vill synas, som om varje regering satte en ära i att kunna producera flera lagar än den föregående har gjort. Det ser ut, som om detta vore den enda gren av produktionen här i landet, som icke lider av den rådande depressionen. Har man så väl fått en lag till stånd, så ävlas man att genast söka åvägabringa ändringar i den.

Förut hade man den, som det synes mig, goda regeln, att, när en lag väl gått igenom, den skulle vara orubbad åtminstone ett och annat år, så att man skulle kunna döma om dess verkningar, innan man skred till en revision av densamma. Numera går man till väga på helt annat sätt, och ett slående exempel häri är just ensittarlagens behandling i riksdagen.

Det var år 1918, som den första lagen i detta ämne tillkom. Den blev antagen efter en omsorgsfull utredning och efter ganska mycken tvekan. Men det dröjde icke längre än till 1919, förrän man hade förslag å bane om att ändra lagen. Dessa förslag vunno emellertid icke riksdagens gillande, men år 1920 kom det en kungl. proposition angående revision av lagen, och då var man genast färdig att ändra den. Följande år, 1921, var det åter en motion om ändring av lagen. Denna motion blev dock av riksdagen ogillad, men 1922 kom förslaget igen i form av en kungl. proposition, och nu hava vi ärendet före för femte gången under fem år.

Den kungl. propositionen kom visserligen så sent, att utskottet inte kunde göra den till föremål för någon saklig behandling i hela dess vidd. Herr statsrådet har angivit anledningen till att den kom så sent och jag skall icke vidare ingå därpå. Men då man nu icke inom utskottet ansåg sig hava möjlighet att pröva hela den vittomfattande kungl. propositionen och de i anledning därav väckta motionerna, så kunde man ändå inte låta bli att litet grand söka plocka på lagen och göra en partiell förändring. Detta leder därtill, att, ifall utskottets förslag nu bifalles av riksdagen, vi komma att under fem år hava tre olika lagstiftningar i detta ämne. Jag vill hemställa till herrarna, om icke herrarna tycka, att detta är litet för mycket. Mig synes det verkligen vara ett sätt att gå till väga, som icke är att rekommendera.

Vad nu angår den ändring, som här föreslås, vill jag säga, att det enda fall, såvida jag kan tänka mig, då man kunde böra gå till väga på sådant sätt som nu av utskottet föreslås, är, om det kan visas, att det är trängande fara för att stora olägenheter skola uppstå, ifall man icke omedelbart vidtager en förändring av lagen. Vad gäller då denna fråga, som utskottet har upptagit? Jo, det gäller tillämpningen av första paragrafen i lagen. Enligt 1918 års lag och allt fortfarande inträder rätten till inlösning endast vid upplåtelser på mer än 20 års tid.

Om viss ändring i den s. k. ensittarlagen m. m. (Forts.)

Nu föreslås åter, att den skall inträda även vid upplåtelser på kortare tid, där lägenheter under mer än 20 års tid varit i samma ägares hand.

Denna fråga är icke ny. Den var föremål för prövning redan av den kommitté, som först utarbetade förslaget till ensittarlag, och då uttalade sig kommittén emot denna tankegång. Majoriteten i lagrådet, som hördes, var också däremot. Men sedermera har jordkommissionen yttrat sig i annan riktning och även lagrådet. Nu vill jag säga herrarna, att man nog kan hava olika meningar i denna fråga. Det anföres skäl å ömse sidor. Som herrarna hava hört, äro meningarna mycket delade, det förefaller mig emellertid icke osannolikt, att, när man en gång kommer till en revision av lagen, man skall kunna gå den väg, som utskottet här har föreslagit. Men detta är en sak. En annan sak är att nu plocka ut en bit av detta lagförslag och rekommendera denna till antagande. Jag kan icke se, att det alls föreligger någon fara, ifall man skulle dröja även med denna del av lagförslaget. Det skulle vara, ifall man kunde befara, att vid de upplåtelser, som utlöpa under detta år eller i början av nästa år, jordägarna skulle begagna sig av sin rätt som jordägare till ett prejeri mot nyttjanderättshavarna. Dylika fall hava nog förekommit under gångna tider. Men det är alldeles uppenbart, att sådana huvudsakligen förekomma, när tiderna äro uppåtgående, under goda konjunkturer. Är det däremot dåliga konjunkturer, är det uppenbart, att jordägaren icke har den möjligheten att preja nyttjanderättshavaren. Äro konjunkturerna goda, är situationen förmånlig för jordägaren, äro de dåliga, är ställningen förmånlig för nyttjanderättshavaren. Och nu äro konjunkturerna så ljusa för honom, som de någonsin varit. Jag är därför fullkomligt viss om att det icke kommer att medföra minsta olägenhet i praktiken, om man uppskjuter denna fråga, tills en revision av lagen i dess helhet upptages, en fråga, vilken enligt vad herr statsrådet yttrade kommer före vid nästa riksdag.

På grund härav ber jag, herr greve och talman, att få yrka bifall till den reservation, som avgivits av mig och greve Spens.

Herr Linder: Herr talman! Herr von Sydow har nyss talat om att denna lag, ensittarlagen, vid så många olika tillfällen har blivit underkastad ändringar, och jag måste ju medgiva, att så varit förhållandet. Det har rått en stor oro omkring ensittarlagen. Jag tror emellertid för min del, att då lagen först kom till, den icke var så precis helt genomtänkt. Den kom därför icke att motsvara de förhoppningar, som man hade på den. Det säges ju, att förväntningarna på lagen i hög grad blevo grusade.

Nu har emellertid frågan, sedan den vid förra årets riksdag kom upp genom en motion av herr Lindhagen — även om denna blev undanskjuten vid det tillfället — i allt fall då kommit att bliva föremål för en överläggning. Jag vill erinra om, att andra lagutskottet vid förra riksdagen ansåg, att lagen var i behov av en revision.

Förutom den omständigheten, att ensittarlagen kanske att börja med icke varit så fullt genomtänkt i alla avseenden, har det också till-

Om viss ändring i den s. k. ensittarlagen m. m. (Forts.)

kommit vissa ogynnsamma yttre omständigheter, då frågan förts fram. Då lagen förra året kom före, skedde det vid en tid, då arbetet i riksdagen befann sig i tröttheten tecken. Jag tror, att det var med icke så liten tillfredsställelse, som andra lagutskottet då fann på utvägen, att med anledning av ett från jordkommissionen infordrat yttrande över Lindhagens motion säga, att yttrandet först borde utskickas till myndigheterna för hörande och att man borde avvakta proposition i ämnet. På så sätt undansköts lagförslaget den gången.

I år är det på samma sätt. När lagen har kommit fram, har också nu arbetet i riksdagen kommit in i tröttheten tecken, och det gör, att man även nu är obenägen att taga upp frågan till behandling. Jag instämmer fullkomligt i det beklagande, som uttalats från stadsrådsbänken av att lagen, när den nu kommer före, blir behandlad på detta sätt. Jag har för min del ansett, att, om utskottet hade velat kosta på sig några extra sessioner, skulle det för visso hava varit möjligt att låta lagen undergå en fullkomlig realbehandling, men jag har icke vunnit gehör för min uppfattning i det stycket. Jag tror emellertid, att det kanske ändå skulle hava varit möjligt att ernå en sådan realbehandling, om det endast gällt propositionen. Men därigenom, att det vid propositionen även kom att knytas en mycket vidlyftig motion med förslag, som voro av en särdeles invecklad och svår beskaffenhet, blev utskottet än mera betänksamt, och då låg det så nära till hands, trött som man var, att avstyrka det hela.

Emellertid ser det likväl ut, som om man icke skulle behöva gå alldeles tomhänt ifrån detta tillfälle, då lagen är före. Utskottet har föreslagit en ändring i lagen, som också justitieministern förklarat sig acceptera. Häremot har då från herr von Sydows sida invänts, att man icke borde plocka ut ett sådant här mindre stycke, därför att ett sådant tillvägagångssätt skulle vara olämpligt. Jag får nu säga, att jag icke kan finna, att det skulle vara mindre lämpligt att taga åtminstone denna lilla del av lagen utan tvärtom, ty denna del innebär i allt fall en ganska väsentlig ändring i den nu gällande lagen. Då herr von Sydow säger, att denna ändring icke skulle vara av någon egentlig betydelse, därför att det icke finns någon fara för, att dessa nyttjanderättshavare skulle, såsom han uttryckte sig, bliva prejade av ägarna, så tror jag att detta yttrande icke är så riktigt. *Risken föreligger,* och tiderna äro icke sådana, att man kan anse prejningsförsök alldeles uteslutna.

Den ändring, som här har föreslagits, grundar sig icke på något löst antagande om lämpligheten därav, utan den grundar sig på undersökningar, som ytterst vila på ett statistiskt material och den bearbetning därav, som har utförts av jordkommissionen. Det framgår av denna undersökning av jordkommissionen på ett sätt, som jag tror måste vara för envar övertygande, att det i allt fall gäller tusentals hem, som kunna bliva utsatta för risken antingen att få gå ifrån sina nuvarande hem eller, om de få stanna kvar, bliva uppskörtade genom godtyckliga, dryga avgälder.

Om viss ändring i den s. k. ensittarlagen m. m. (Forts.)

Då denna ändring formellt sett är så ringa, som den är — den låter sig verkställas så gott som med ett enda penndrag — och den enligt lagtekniskt kunnigt folks uppfattning icke övar något som helst inflytande på andra delar av lagen, kan jag icke förstå, att det på något sätt skulle vara olämpligt att vidtaga den. Jag anser tvärtom, att det skulle vara ganska förvånande, om icke riksdagen vid sådant förhållande skulle kunna besluta denna ändring i lagen. Jag tror icke, att det kan anses vara försvarligt, att, då man på ett så enkelt sätt kan ordna denna sak, man låter för många människor något så ytterst viktigt som deras hem äventyras. Det är därför som jag för min del, då man nu vid framläggandet av detta lagförslag icke kunde vinna mera än denna ändring, likväl med tacksamhet har anslutit mig till den uppfattningen, att man borde nöja sig med detta minimum, som man fick utskottsmajoriteten att gå med på. Jag yrkar därför, herr talman, bifall till utskottets förslag.

Greve Spens: Herr greve och talman! I likhet med utskottets vice ordförande, som först hade ordet i denna fråga, hemställer jag till kammaren, huruvida det verkligen kan vara lämpligt och nödigt att, då utskottet icke funnit det möjligt att granska hela det föreliggande lagförslaget, nu utbryta en del därav och särskilt en del, som varit föremål för så många olika meningar som den nu föreslagna ändringen i 1 § av lagen. Det av utskottet här föreslagna stadgandet i 1 § har, såsom herr von Sydow nämnde, tidigare under utredningen rörande denna lag avstyrkts av åtskilliga myndigheter, däribland lagrådet år 1919, och jag skall dessutom särskilt nämna egnahemssakkunniga, som avstyrkt ändringen under anförande av mycket vägande skäl. I anledning av de anmärkningar, som sålunda framkommit, uteslöts detta ändringsstadgande ur de lagförslag, som framlades i kungl. propositionerna 1919 och 1920, ehuru jordkommissionen hade föreslagit ett sådant stadgande. Lagrådet, som yttrat sig i denna fråga även i år, har nu bestått av andra personer än år 1919 och tillstyrkt stadgandet. Utskottet synes, att döma av vad som förekom under handläggningen av frågan inom utskottet, anse, att lagrådets nu uttalade uppfattning beror på den utredning, som jordkommissionen utfört genom inhämtande från kommunalnämnder, municipalnämnder och magistrater i riket av vissa uppgifter. Om man granskar denna utredning, finner man emellertid, att de slutsatser, som jordkommissionen dragit av de inkomna uppgifterna, i flera fall äro grundade på sannolikhetsberäkningar. Enligt min uppfattning kvarstå ännu, åtminstone till en mycket stor del, de av egnahemssakkunniga och lagrådet år 1919 framställda anmärkningarna.

Den föregående talaren, herr Linder, yttrade, att denna fråga gäller tusentals hem. Om man granskar den av jordkommissionen verkställda utredningen, finner man, att redan med nu gällande lag omkring 17,000 lägenheter kunna inlösas, dock först när upplåtelsetiden utlöper. Detta är ju ett ganska avsevärt antal.

I den nu gällande lagen föreligger ock en omständighet, som ganska

Om viss ändring i den s. k. ensittarlagen m. m. (Forts.)

mycket framhölls inom utskottet såsom skäl för den föreslagna ändringen. Det är den av utskottet påpekade oegentligheten, att om kontrakt rörande upplåtelse av mark först varit upprättat och sedan efter kontraktstidens slut ny upplåtelse av samma mark skett utan kontrakt, inträder enligt nu gällande lag lösningsrätt, om blott fastigheten i över 20 år innehafts av annan än ägaren, under det att vid upplåtelse av mark enbart medelst kontrakt lagen fordrar, att en och samma upplåtelse ägt rum under tid överstigande 20 år. Denna oegentlighet är emellertid enligt min mening uppkonstruerad, ty det förekommer nog i verkligheten ytterst sällan, om ens någonsin, att en fastighet varit upplåten först medelst kontrakt och sedan utan kontrakt. Har kontrakt en gång varit upprättat rörande en fastighet, uppgöres nog kontrakt även vid varje senare upplåtelse. Det är nog huvudsakligen endast i sådana fall, där en jordägare haft för sed att på ett mera patriarkaliskt sätt icke alls uppgöra några kontrakt med sina brukare och torpare, som över huvud taget upplåtelser utan kontrakt förekomma. Någon olägenhet torde alltså i praktiken denna olikhet mellan stadgandena i 1 § och 2 § av lagen icke medföra, och denna olikhet torde därför icke påkalla lagens ändring förrän i samband med det mera genomgripande lagförslagets behandling vid en kommande riksdag.

Däremot medför det bestämda olägenheter att så gott som varje år ändra en lag. Herr von Sydow har redan betonat detta, och jag vill tillägga, att dessa ständiga lagändringar medföra en sänkning av aktningen för lag och lagstiftning. Någon tydlig erfarenhet om verkningarna av denna lag har icke heller kunnat vinnas, ty verkningarna av en sådan lag som denna giva sig icke omedelbart tillkänna, utan det tager alltid någon tid, innan så sker.

I fråga om den nu förevarande lagstiftningen föreligger ett ganska egendomligt förhållande, som jag icke kan underlåta att något beröra och som jämväl är betecknande för våra sittande stora kommissioners sätt att arbeta. Herr von Sydow redogjorde för de ständiga olika lagförslag, som förekommit i detta ämne. Härtill vill jag tillägga, att jordkommissionen, enligt vad som framgår av motiven till kommissionens här föreliggande förslag, synes hava omedelbart efter det den första av Konung och riksdag antagna lagen i ämnet år 1918 utfärdades, på eget initiativ påbörjat en omarbetning av lagen. Detta är ju ganska egendomligt. Kommissionens förslag framlades emellertid sedermera av Kungl. Maj:t för 1919 och 1920 års riksdagar.

Herr Linder talade om den oro, som råder i landet på detta område. Det är här liksom i många andra fall så, att den mängd sociala lagförslag, som nu framläggas — kanske allra mest genom motioner i riksdagen — och som äro så vittgående, att de icke kunna av riksdagen antagas, naturligtvis hos en massa människor väcka en del förhoppningar, vilka sedermera icke kunna realiseras. Denna omständighet tillskriver jag för min del ganska mycket den oro, som nu kan föreligga ute i landet.

Om viss ändring i den s. k. ensittarlagen m. m. (Forts.)

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till herr von Sydows och min reservation och avslag på det kungl. förslaget i dess helhet.

Herr Petrén, Bror: Herr talman! Jag skall be att få yttra några ord med anledning av de anföranden, som här hållits av de två reservanterna vid denna punkt av betänkandet. Den förste talaren yttrade, att regeringarna, den ena efter den andra, ävlades i att framlägga förslag till nya lagar och lagändringar. Jag vill i mycket giva honom rätt i det uttalandet. Men jag vill därvidlag dock erinra om att det i denna fråga icke varit endast regeringarna, som tagit initiativ, utan det har ävenledes varit motionärer, som däri, alltsedan lagstiftning å området kom till stånd, gjort framställningar. Dessa motionärer äro givetvis språkrör för vad som tänkes och kännes ute i landet bland de många, som äro ägare till hus på ofri grund. Det ligger dock så stora realiteter bakom denna fråga, att det här säkerligen rör sig om mer än 50,000 dylika husägare, d. v. s. icke med det innehåll, som lagen nu har, men om man medräknar dem, som hoppas att få hjälp av en vidgad lagstiftning på detta område.

Det har sagts, att man icke bör på sätt som här nu ifrågasättes ändra en lag för tredje gången på fem år. Men det är väl ändå så, att man måste se till de därvid föreliggande realiteterna och undersöka, om dessa äro värda den ändring, som ifrågasättes. Man får också komma ihåg, att det ändringsförslag, som innefattas i utskottets hemställan, avser ett spörsmål, som till sin innebörd är fullt utrett. Det är här icke fråga om något provisorium, utan det är ett förslag, som är byggt på ett genomarbetat, statistiskt material. Det har inträffat något nytt på detta område, sedan den nu gällande lagen antogs; och detta nya är, att det nu blivit fullt utrett, att många av de innehav, som man då trodde vara av ganska kort tidslängd, räknat från den ursprungliga upplåtelsen, i själva verket hava sin rot i gamla 49-årskontrakt, som, då upplåtelsetiden gått ut, förvandlats till kortvariga avtal. Sedan man nu fått detta klart för sig, föreligga efter min mening starka realitetsskäl för att så fort som möjligt något åtgöres å den punkt, det här gäller. Jag vill också påpeka, att lagrådet i sitt utlåtande härutinnan gått längre än det av utskottet nu framlagda förslaget. Lagrådet har nämligen icke såsom utskottet förutsatt, att det för lösningsrätt till en för viss tid till brukande upplåten del av en fastighet behövde fordras, att jorden under mer än 20 år i följd innehafts av annan än ägaren, utan har ansett det tillräckligt, att den tid, som sådan fastighet innehafts av annan än ägaren, inberäknat den tid, som återstår av upplåtelsetiden enligt gällande kontrakt, uppgår till över 20 år.

Herr von Sydow yttrade, att det icke kunde vara någon fara i att vänta till ett annat år med genomförandet av detta förslag, därför att konjunkturerna nu äro vikande, och då skulle vederbörande jordägare icke hava möjlighet att fara alltför hårt fram gent emot dessa lägenhetsinnehavare å ofri grund. Häremot vill jag säga, att detta resonemang kan gälla ifråga om jordbruksarrenden, men här är det ju till allra

Om viss ändring i den s. k. ensittarlagen m. m. (Forts.)

största delen fråga om husägare, vilka ej disponera någon nämnvärd tillhörande mark och äro sådana efter min mening med avseende å avgäldernas storlek, då avtalad upplåtelsetid utgår, i stort sett utlämnade åt jordägarnas gottfinnande. De sitta där med sina hus å ofri grund och kunna sannerligen icke med framgång taga upp kampen gent emot en jordägare, som vill pressa dem i fråga om avgäldens storlek.

Greve Spens yttrade, att det dock är 17,000 dylika husägare, som redan med den nu gällande lagen äga att, allteftersom avtalstiden utlöper, inlösa sina lägenheter. Ja, det är sant, men att dessa 17,000 efter hand som tiden går hava denna möjlighet, hjälper icke de andra tusentals husägare, som det här gäller. Det är ändock styrkt, att 1,438 lägenheter, upplåtna på viss tid, varit ur jordägarens innehav utöver 21 år, och att detsamma är förhållandet beträffande ytterligare över 7,000 lägenheter, som angivits vara upplåtna på obestämd tid, men kunna förutsättas till stor del vara i verkligheten upplåtna å viss tid. Huru många av dessa huslägenheter, som genom den nu föreslagna lagändringen skulle beredas lösningsrätt, vet man icke. Det beror på längden av deras avtalstid. Men att det är ett betydande antal, vet man, och att det kan ligga en viss fara för dem i ett dröjsmål med lagändringens vidtagande vet man också, likasom ock, att man kan hjälpa dem nu, om man vill det.

Greve Spens framhöll, att vad utskottet i sin motivering påpekat angående den bristande överensstämmelsen mellan villkoren för lösningsrätt enligt 1 § och 2 § i den nu gällande lagen icke vore av så stor praktisk betydelse. Jag vill med anledning härav såsom min mening säga, att så snart man i lagen ställt sig på den ståndpunkten, att mer än 20 års faktiskt innehav av annan än ägaren utan påvisat avtal för innehavaren av ett tomtområde giver lösningsrätt till detta, måste konsekvensen härav vara, att man beträffande dem, som hava avtal om viss brukningstid, ävenledes giver motsvarande lösningsrätt, därest markområdet varit sammanlagt mer än 20 år ur jordägarens hand.

Såsom jag ser på denna fråga, gäller det här egentligen att giva helgd åt en äganderätt, som är i sig mera värd än vederbörande jordägares, nämligen ägarnas till hus på ofri grund. Jag tror för min del att det, såsom tidigare en gång i detta ämne sagts, är en starkt konserverande åtgärd att, utan att kränka vederbörande jordägares berättigade intressen, hjälpa så många som möjligt att bliva ägare av det markområde, därå de hava sina bostäder uppförda. Ty det är nog ändock en sund tanke att söka alltmera vidga antalet av dem, som kunna känna sig såsom ägare av en bit av den svenska jorden.

Jag skall, herr talman, be att få hemställa om bifall till det föreliggande utskottsutlåtandet i denna del.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen enligt därunder framkomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i de nu föredragna punkterna hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr von

Om viss ändring i den s. k. ensittarlagen m. m. (Forts.)

Sydow och greve Spens vid utlåtandet avgivna reservationen, så vitt angick Kungl. Maj:ts i ämnet gjorda framställning; och förklarade herr talmannen sig finna den förra propositionen, vilken upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Herr *von Sydow* begärde votering, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 22 punkterna A och B, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr von Sydow och greve Spens vid utlåtandet avgivna reservationen, så vitt angår Kungl. Maj:ts i ämnet gjorda framställning.

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 74;
Nej — 34.

Om åtgärder för ökad tillämpning av vissa bestämmelser i expropriationslagen.

Punkten C.

Herr Petrén, Bror: Herr greve och talman! Vid utlåtandet finnes å denna punkt fogad en reservation, med anledning av vilken jag skall be att få yrka avslag på det föreliggande skrivelseförslaget. Jag skall ock be att med några ord få motivera detta avslagsyrkande för kammarens ledamöter. Det är nämligen så, att det i skrivelseförslaget innefattade yrkandet är av motionären så inramat bland andra yrkanden, att man måste ägna någon uppmärksamhet även åt dessa för att förstå innebörden och sambandet i det hela.

Herr Lindhagen har i sin motion i anledning av förevarande proposition angående ensittarlagen framställt åtskilliga yrkanden om vittgående ändringar nu omedelbart i expropriationslagen. Vart syfta då dessa ändringar? Jo, de syfta så långt, att med dem avses att redan nu få genomförda lagändringar, genom vilka det skulle bliva möjligt att använda expropriationsförfarandet på alla dessa strövis runt om i landet belägna hus på ofri grund, att m. a. o. få använda expropriationsförfarandet på alla de fastigheter, där ensittarlagen för närvarande är avsedd att gälla, jämsides med sistnämnda lag. Vidare avser motionären, att omedelbart få sådan lagändring vidtagen, att Kungl. Maj:t skall kunna såsom målsman för dessa enskilda husägare påkalla tillämpning av antingen ensittarlagen eller expropriationslagen. Vidare åsyftar motionären bl. a. att bereda vederbörande samhällen rätt till expropriation av tomtmark, som är erforderlig för samhällenas utvidgning och för enskildas behov.

Om åtgärder för ökad tillämpning av vissa bestämmelser i expropriationslagen. (Forts.)

Om dessa yrkanden icke kunna omedelbart bifallas, yrkar herr Lindhagen i motionen, att riksdagen skall hos regeringen begära ett övervägande, huruvida och i vad mån expropriationslagens bestämmelser om förvärv av tomten till hus å ofri grund må kunna göras effektiva samt kompletteras och samarbetas med ensittarlagen.

Nu har utskottet av dessa yrkanden tagit upp endast frågan om expropriationslagens bestämmelser för åstadkommande av tryggade bostadsförhållanden inom orter med större sammanträngd befolkning såsom stationssamhällen och fisklägen m. m. och har föreslagit riksdagen att hos Kungl. Maj:t begära övervägande, huru man skall kunna vinna den med dessa bestämmelser åsyftade tillämpningen. Man bygger därvid på ett i sig mycket starkt faktiskt förhållande, nämligen att under den tid av mer än fyra år, som expropriationslagen hittills gällt, det icke i mer än två kända fall varit fråga om att tillämpa dessa bestämmelser och i båda dessa fall hade frågan om tillämpning förfallit — den ena gången därför, att området i fråga icke föll under lagens bestämmelser; den andra gången därför att ansökningen återkallades.

Nu menar jag, att det ligger en viss oklarhet i denna skrivelses syftemål så till vida, att vad man däri begär är av motionären blott alternativt äskat under förutsättning, att de i motionen påkallade, mycket långt gående yrkandena icke kunna omedelbart bifallas. Detta gör, att man kommer i ovisshet om, huruvida motionären verkligen önskar en provisorisk ändring av de i skrivelseförslaget åsyftade bestämmelserna i expropriationslagen utan samtidig utvidgning av deras tillämplighetsområde. Skulle motionärens syfte endast vara att skapa effektivitet åt de sålunda gällande bestämmelserna men icke vidga tillämplighetsområdet för desamma, vill jag härom säga, att motionären väl har påvisat, vilken brist som härutinnan visat sig, i det att lagen icke blivit effektiv i tillämpningen, men han har icke med ett ord antytt, hur man skall finna en lösning å förhållandena. Jag vill tillägga, att motionen inkom så sent, att den först kunde förekomma till behandling inom utskottet den 16 innevarande maj, samt att en närmare undersökning av möjligheterna att bereda bestämmelserna önsklig effektivitet under sådana förhållanden ej medhunnits. Jag förmenar, att det är icke för riksdagen lämpligt att i en fråga som denna skriva till Kungl. Maj:t, om man icke har ett enda ord att säga om uppslag till frågans lösning, utan enbart kan konstatera, att lagen har gällt i så och så många år och därunder icke kommit till direkt användning i något enda fall. Huru mycket den har indirekt förmått verka genom sin blotta tillvaro känner man ej. Man har icke med ett ord antytt, i vilken riktning man skall söka sig fram till ernående av avsedd effektivitet åt bestämmelserna i fråga. Jag menar, att det under angivna förhållanden är riktigare och klokare att låta denna fråga, som ju framförts i riksdagen i ett rätt så lösligt samband med en proposition angående en annan lag, lämpligen ligga över till nästa år, för att vi skola få tillfälle att då mera ingående behandla densamma och göra en utredning i frågan, på vilken man kan bygga ett motiverat skrivelseförslag i ämnet.

Om åtgärder för ökad tillämpning av vissa bestämmelser i expropriationslagen. (Forts.)

Det är på dessa motiv, herr talman, som jag ställt mig emot detta skrivelseförslag och ber jag nu att få yrka avslag å detsamma.

Herr Lindhagen: Den lagstiftning, som vi nu behandla, har lagstiftaren sökt tillgodose dels genom ensittarlagen, byggd på det enskilda initiativet, dels genom expropriationslagen, byggd på det allmänna initiativet, bägge verkande enligt sina uppgifter: expropriationslagen på områden med sammanträngd befolkning, ensittarlagen på den stora landsbygden. Slumpen har fogat, utan att man tänkt så, att bägge lagarna verkligen äga tillämpning på några få ställen på samma plats i hela landet.

När jag nu för min del väckte motion om revision av ensittarlagen, väckte jag också en framställning om revision av expropriationslagen, som stiftats under inflytande av ett livligt känt behov i orterna och under ganska stora förhoppningar, men som sedan icke vunnit någon tillämpning. Jordkommissionen, till vilken saken remitterades, yttrade sig icke om expropriationslagen. Den orkade icke med det. Det var åtminstone det intryck, som jag fick och som sades under hand till mig. Kommissionen skulle nämligen in med sitt utlåtande till förra årets riksdag, och tiden led, och man hann icke med mera än ensittarlagen.

Nu har Kungl. Maj:t prövat den framställning, som jag väckte hos regeringen, liksom även hos jordkommissionen och riksdagen, men regeringen har blundat för expropriationslagen liksom andra sammanhängande frågor, såsom bägge lagarnas finansiering och bägge lagarnas bringande till befolkningens kännedom. Propositionen avser endast ensittarlagen och om de andra ämnena talas ingenting. Då är det givet, att jag har måst förnya även dessa frågor, för att de må komma under övervägande. Det vanliga bruket inom riksdagen är, att ifall man icke hinner pröva en sak, som är förelagd riksdagen, återförvisas den, för att den må komma igen till nästa riksdag. Då nu riksdagen förelagts även andra därmed sammanhängande frågor, bör ju riksdagen besluta sig för, om även skall begäras, att, när saken kommer igen nästa år, Kungl. Maj:t ser saken i hela dess vidd och således även tager med frågan om expropriationslagen, tager med bägge lagarnas finansiering, bägge lagarnas bringande till befolkningens kännedom. I sådana fall brukar avlåtas en skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan, att Kungl. Maj:t måtte taga ämnet i hela dess vidd under övervägande.

Nu har utskottets majoritet visserligen föreslagit en skrivelse i fråga om expropriationslagen, där man begär, att regeringen skall undersöka, varför denna lag blivit ineffektiv och vilka åtgärder, som böra vidtagas till äventyrs för att bringa den till effektivitet. Till den andra frågan, finansieringen och tillämpningsfrågan, som är berörd i motionen, har utskottet ställt sig sympatiskt men stannat vid att allenast i själva motiveringen omnämna sin sympati. Jag har icke förstått mig på, varför detta särskiljande av ämne för skrivelsen skall äga rum. Den siste talaren, herr Petrén, är nog den egentligen, som har föranlett

Om åtgärder för ökad tillämpning av vissa bestämmelser i expropriationslagen. (Forts.)

denna distinktion inom utskottet, ty han framhöll, att den fråga, som man egentligen kan skriva om, är expropriationslagens effektivitet, ty den stod icke på något sätt i samband med den andra lagen. Såvitt jag fattade honom rätt, var han in i det sista tveksam, huruvida han kunde förorda en skrivelse, i den punkten åtminstone, eller nöja sig med ett uttalande i motiveringen. På dessa herr Petréns ord fastnade utskottets majoritet och skrev bara om denna detalj. Sedan har herr Petrén tyckt, att det var onödigt eller oriktigt att skriva också om den saken. Ja, inom utskottet gjorde han icke något definitivt yrkande därom utan förbehöll sig att tänka på saken. Herr Petrén har nu bestämt sig för att i alla punkter i stället nöja sig med en i någon mån sympatisk behandling i motiveringen. Den motivering, som herr Petrén nu givit för detta ståndpunkttagande, kan jag verkligen icke alls förstå. Det är så, att herr Petrén har förskräckts över, att motionären väckt en del positiva förslag om expropriationslagens förändring. Jag vet icke, om han därmed menar, att det går för långt, och han säger, att han är förskräckt över, att möjligtvis — så vitt jag förstår honom rätt, ty det är verkligen så krångligt att förstå honom — något av dessa positiva ändringsförslag skulle med sin anda vila kvar över skrivelseförslaget, och således skulle i själva verket motionären ensam skriva enligt sin anda och icke utskottet, som skriver enligt sin uppfattning. Nu är det dock utskottet, som föreslår en skrivelse och gör det på det vanliga sättet, att här är faktum, att expropriationslagen är utan tillämpning, och därför måste Kungl. Maj:t taga under övervägande, hur det kan komma sig. Vilka åtgärder, som Kungl. Maj:t med anledning därav kan föreslå, därom säger utskottet ingenting. Det är således ingen farhåga, som ligger och döljs bakom detta, utan det är det vanliga sättet, på vilket man så ofta i riksdagen begär utredning om ett faktum, som man icke finner vara tilltalande. Detta är således innebörden av utskottets förklaring.

Jag har, herr talman, hemställt, att utskottet även borde skriva om nödvändigheten av lagarnas finansiering och deras kungörande för allmänheten och dess undervisande om, hur de skola bära sig åt med dessa saker, och om nyttan av, att man överväger, om icke en viss överensstämmelse bör äga rum mellan dessa två lagar i detalj, eftersom de äro så fullständigt olika. Utskottet har nu uttalat sig för att man icke skall skriva därom. När dock utskottet säger, att saken skall komma tillbaka till nästa riksdag och även i de punkter, som jag nu berört, så anser jag, att jag kan nöja mig med, att man skriver om en huvudpunkt, nämligen den punkt, som herr Petrén inom utskottet ansåg vara största idén att över huvud taget skriva om. Skriver man då och frågar, varför expropriationslagen icke blivit effektiv, och vad skall göras därmed, så kommer genom ett sådant skrivelseförslag också de i motiveringen mera undangömda sympatiuttalanden för övriga delar av motionen lättare till Kungl. Maj:ts kännedom och uppmärksamhet.

Jag har därför, herr talman, resignerat och nöjer mig med vad utskottet här i detta avseende föreslår.

Om åtgärder för ökad tillämpning av vissa bestämmelser i expropriationslagen. (Forts.)

Herr Tjällgren: Herr greve och talman! Endast ett par ord. Eftersom jag icke varit närvarande vid utlåtandets justering, anser jag mig böra tillkännagiva, att hade jag varit närvarande, skulle jag hava anslutit mig till den reservation, som är avgiven av herr Petrén med flera. I anledning därav tillåter jag mig att ansluta mig till det yrkande, som är framställt av herr Petrén.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen enligt under överläggningen förekomna yrkanden gjorde propositioner, först på bifall till samt vidare på avslag å vad utskottet i den nu ifrågavarande punkten hemställt; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 22 punkten C, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås utskottets hemställan.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 49;
Nej — 59.

Om större överensstämmelse mellan expropriationslagen och ensittarlagen.

Punkten D.

Herr Petrén, Bror: I denna punkt föreligger ingen reservation, och jag ber att få yrka bifall till utskottets enhälliga hemställan, att herr Lindhagens motion i övrigt ej måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd. Jag har emellertid begärt ordet för att få, såsom en konsekvens av denna hemställan, framställa det yrkandet, att det å sid. 20 och 21 förekommande stycke, som börjar med orden: "Såsom av det ovan anförda framgår" och slutar med orden "större överensstämmelse emellan ifrågavarande lagstiftningar", måtte utgå. Och jag skall nu be att med några ord få motivera, varför jag anser mig skyldig att framställa detta yrkande, och samtidigt be att få säga några ord med anledning av den förfrågan, som herr Lindhagen riktade till mig angående min ståndpunkt i detta spörsmål. Som jag nämnde nyss, har herr Lindhagen i sin motion framställt åtskilliga mycket vittgående ändringsförslag angående expropriationslagen. Sedan har herr Lindhagen sagt, att för den händelse dessa ändringar icke omedelbart kunna genomföras,

Om större överensstämmelse mellan expropriationslagen och ensittarlagen. (Forts.)

önskar han såsom en provisorisk åtgärd en framställning till Kungl. Maj:t om övervägande bland annat huruvida och i vad mån expropriationslagens samarbetande med ensittarlagen i de av motionären avsedda hänseendena skall kunna komma till stånd. Nu menar jag, att när man i detta av mig berörda stycke i motiveringen uttalat sig rörande det nära sambandet emellan de båda lagarna och vidare förklarat sig förutsätta, att vid förnyad behandling av frågan om revision av 1920 års ensittarlag nödig uppmärksamhet jämväl skall komma att ägnas frågan om möjligt åvägabringande av större överensstämmelse emellan ifrågavarande lagstiftningar, så ligger det nära till hands att bakom detta uttalande liksom skymta ett ståndpunktstagande till de vittgående yrkanden om samarbetning emellan lagarna som herr Lindhagen i första hand framställt. Jag vill för min del säga, att jag icke på de få dagar, som stått till buds, varit i tillfälle att bilda mig en alldeles bestämd uppfattning i denna fråga. Jag är därför icke färdig att som utskottsmedlem till riksdagen göra hemställan om uttalanden på dessa punkter. Det synes mig riktigare att nu icke göra något uttalande, som kan fattas som ett ståndpunktstagande till de mera vittgående yrkandena av motionären i fråga om expropriationslagen, då man vet, att bland dessa yrkanden ingår, att de skilda lösningsbestämmelser, som finnas enligt expropriationslagen för platser med sammanträngd befolkning och för ensittarlagen för hus i allmänhet på ofri grund, skola så omläggas, att båda förfarandena bliva att jämsides tillämpa på alla hus å ofri grund med i möjligaste mån ensartade normer. Jag vill emellertid gärna medgiva, att det finnes några bestämmelser i expropriationslagen och ensittarlagen, som det är skäl att tills proposition i ämnet nästa år återkommer ägna uppmärksamhet ur den synpunkten att det kan anföras skäl för att de skola till innehållet bringas varandra närmare än vad för närvarande är fallet.

Av skäl emellertid, som jag förut berört, nödgas jag, herr talman, nu hemställa, att stycket nederst å sid. 20 och överst på sid. 21 måtte ur motiveringen utgå.

Herr Lindhagen: Naturligtvis kommer kammaren att antaga detta förslag, därför att det är ägnat att förminska tanken på att med klarhet och kraft taga itu med denna sak till fromma för det småfolk, som det här gäller. Jag är övertygad om, att kammaren liksom vid alla eller de flesta tidigare tillfällen i jordfrågor vid denna riksdag till skillnad från andra kammaren kommer att bagatellisera och förminska innebörden av sina uttalanden ända ut i de minsta detaljerna. Här är verkligen på det sättet, att det faktiskt är ostridigt, att det råder den mest utpräglade oöverensstämmelse mellan dessa lagar, som skola tillgodose samma sak. I de få fall, där de båda lagarna skola tillämpas i hela landet, kommer det att än mera bjärt visa sig, hur olika de verka i principfrågor, som dock röra samma sak, och där samstämmighet bör råda. Nu sade den siste talaren, att till och med han redan nu måste medgiva, vilket är för honom ett mycket stort erkännande, att här fin-

Om större överensstämmelse mellan expropriationslagen och ensittarlagen. (Forts.)

nas punkter, som borde vara mera överensstämmande, men att man kan befara, om man snuddar ens vid en sådan tanke i motiveringen, att man skulle kunna gå längre än herr Petrén personligen för tillfället tilläventyrs skulle kunna anse vara lämpligt.

En sådan riksdagspolitik har jag ej varit med om förut. När man skriver och begär en sak i sådana allmänna ordalag, att något bör göras, icke har man då bundit sig för något mycket eller litet, utan den saken har hållits öppen. Herr Petrén vill nu stryka hela saken. Vad betyder då detta? Jo, om kammaren fattar ett sådant beslut, får man det intrycket, att man vill icke alls undersöka saken utan låta oöverensstämmelsen även i de av herr Petrén påpekade fallen stå kvar på sin plats. Jag hör någon här utropa "till nästa år", och jag vill då säga, att rösten är Jacobs, men händerna äro Esaus.

Herr Linder: Herr talman! Då det gäller att bereda tryggade bostadsförhållanden åt ägare av hus på annans mark, så har man, som det nyss upplystes, att gå på två olika linjer, expropriationslagen och ensittarlagen. Dessa två olika linjer, som föreligga i lagstiftningsväg, ha ingenting med varandra att göra utan innehålla egentligen diametralt motsatta lagbestämmelser. Detta är en anomali, då båda två syfta åt samma håll. Nu har det icke sagts någonting annat av utskottet än att utskottet förutsätter, "att vid förnyad behandling av frågan om revision av 1920 års lag nödig uppmärksamhet jämväl skall komma att ägnas frågan om möjligt åvägabringande av större överensstämmelse emellan ifrågavarande lagstiftningar". Man måste väl säga, att det är ett synnerligen moderat yrkande, och jag tycker, att det är något förvånansvärt, att detta skall behöva utgå ifrån vad utskottet har skrivit. Jag kan icke finna annat än att en så blygsam begäran är förtjänt av att få stå kvar.

Herr Petrén, Bror: I anledning av det sista yttrandet vill jag endast påpeka, att herr Lindhagens motion i stort sett går ut på att expropriationslagens principer, i den mån de ej överensstämma med ensittarlagens, skola inarbetas i denna.

Efter de uttalanden, som gjorts i utskottets utlåtande, kan man ju räkna med att få tillbaka frågan om ändringar i ensittarlagen till nästa års riksdag. Att nu från riksdagens sida påfordra en överarbetning av ensittarlagen med direktiv om inarbetande däri av expropriationslagens bestämmelser synes mig ej vara tillräckligt motiverat. Till detta spörsmål får regeringen själv söka att fatta ståndpunkt. För egen del är jag i allt fall icke beredd att nu göra något uttalande i denna del till Kungl. Maj:t.

Herr Lindhagen: Herr Petrén talar fortfarande om vad herr Lindhagen sagt i sin motion. Men här är det utskottet som talar och icke herr Lindhagen. Utskottet har uttalat sig helt allmängiltigt om något, som är ostridigt, och till och med herr Petrén framhåller, att det är en position, som man kan intaga redan nu. Däri ligger ju ett ut-

skottsuttalande av den allmänna beskaffenhet, att det i detaljer icke binder vare sig i stort eller i smått. Men då svarar herr Petrén: Ja, men herr Lindhagen har också yrkat något annat än detta. Därför kan man icke gå på utskottets utlåtande — som dock icke är herr Lindhagens!

Om större överensstämmelse mellan expropriationslagen och ensittarlagen. (Forts.)

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att därunder gjorts yrkanden dels angående utskottets hemställan i den nu föredragna punkten, dels ock rörande viss del av utskottets motivering samt att herr talmannen ville återkomma till frågan om motiveringen efteråt.

Beträffande utskottets hemställan hade endast yrkats att densamma skulle bifallas. På gjord proposition bifölls detta yrkande.

I avseende å motiveringen, yttrade nu herr talmannen, hade yrkats dels, av herr *Petrén, Bror,* att det stycke å sid. 20 och 21 i det tryckta utlåtandet, som började med orden "Såsom av det ovan anförda" och slutade med "emellan ifrågavarande lagstiftningar", skulle uteslutas, dels ock att ifrågavarande del av utskottets motivering skulle godkännas.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa yrkanden samt förklarade sig finna propositionen på bifall till herr Bror Petréns yrkande vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Linder* begärde votering, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en omröstningsproposition, så lydande:

Den, som i avseende å motiveringen i andra lagutskottets utlåtande nr 22 bifaller herr Bror Petréns under överläggningen därom framställda yrkande, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes ifrågavarande del av utskottets motivering.

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 68;
Nej — 40.

Punkterna E—G.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Herr Lindhagen erhöll nu på begäran ordet och yttrade: Genom kammarens förkastande av detta skrivelseförslag har kammaren också gjort ett principiellt uttalande i en fråga, som i minst 20 år stått på dagordningen, nämligen frågan om fiskarbefolkningens bostads-

förhållanden. Denna befolkning har mångenstädes lidit under de mest tryckande bostadsförhållanden, som man kan tänka sig, och man har på många sätt i riksdagen och annorstädes försökt få fram en opinion till deras förmån. Den expropriationslag, som antogs för att hjälpa bland annat dem, var just avsedd för att samhället med denna lag som utgångspunkt och stöd skulle lösa fiskarbefolkningens bostadsfråga.

Nu befinnes ostridigt, att lagen och dess avsikter fallit fullkomligt till föga. Då kunde man tycka, att riksdagens nyvordna herrehus (ty det är det numera!) — andra kammaren har tagit förslaget utan någon diskussion — skulle åtminstone hava kunnat tillåta, att man till gagn för denna befolkning hade avlåtit en skrivelse och frågat, varför lagstiftningen blivit utan all effekt och om denna fundamentala brist ej kunde avhjälpas. Nej bevars, det gick icke för sig utan man måste strypa även en sådan appell till förmån för en här icke representerad nödlidande befolkning och på det sättet bagatellisera frågan för att vid nästa riksdag kanske kunna än lättare slå ned densamma. — Detta är konsekvensen av herrehusets nyss hållna omröstning i denna fråga!

Föredrogos ånyo jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 51, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående dyrtidstillägg åt vissa lärare vid lantmannaskolor och lanthushållsskolor samt lantbruksskolor ävensom vid lanthushållningsseminariet å Rimforsa; och

nr 52, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillfällig löneförbättring under år 1922 och första halvåret 1923 för viss personal inom den civila statsförvaltningen.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets utlåtande nr 53, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående omorganisation av hushållningssällskapen ävensom sex i ämnet väckta motioner.

I en till riksdagen den 10 mars 1922 avlåten, till jordbruksutskottet hänvisad proposition, nr 176, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för samma dag, föreslagit riksdagen

dels antaga statsrådsprotokollet bifogat förslag till förordning angående visst villkor för statsbidrag åt hushållningssällskap och därvid yttra sig över samma protokoll bifogat förslag till kungörelse med allmänna grunder för hushållningssällskaps organisation,

dels ock medgiva, att från och med 1924 finge av nionde huvudtitelns ordinarie förslagsanslag till rese- och traktamentspenningar i fråga om sådant extra sammanträde med hushållningssällskap, varom Kungl. Maj:t förordnat, till envar därvid närvarande röstberättigad utgå

dagtraktamente för en sammanträdesdag jämte ersättning för resekostnader till och från sammanträdet, allt enligt samma grunder, som gällde för landstingsmän vid landstingssammanträde.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehaft följande inom riksdagen väckta, till jordbruksutskottet hänvisade motioner, nämligen:

1) nr 138 i första kammaren, av herr *Nilsson, Petrus* m. fl. och nr 272 i andra kammaren, av herr *Norman* m. fl., lika lydande, vari hemställts, att riksdagen i sitt svar på Kungl. Maj:ts proposition nr 176 angående omorganisation av hushållningssällskapen ville i likhet med Kungl. Maj:t uttala den åsikten, att principerna för fördelningen av statsanslaget till hushållningssällskapen ej nu borde fastslås, men därvid framhålla, att den till skillnad från Kungl. Maj:t ansåge, att jämväl frågan om beviljandet av allenast ett grundanslag till varje län borde upptagas först i sammanhang med behandlingen av de allmänna grunderna för anslagets fördelning;

2) nr 278 i andra kammaren, av friherre *Silfverschiöld* m. fl., vari hemställts, att riksdagen icke för närvarande måtte taga ställning till frågorna om grunderna för fördelning av framtida allmänna anslag till hushållningssällskapen och av eventuellt anslag för bidrag till avlönande av sekreterarna i sällskapen;

3) nr 144 i första kammaren, av herr *Rosén,* vari hemställts, att riksdagen måtte i sitt yttrande över förslaget till kungörelse med allmänna grunder för hushållningssällskaps organisation föreslå vissa i motionen angivna förändringar;

4) nr 150 i första kammaren, av herr *von Sneidern* m. fl., vari hemställts, att riksdagen vid prövning av Kungl. Maj:ts proposition nr 176 måtte beakta i nämnda motion angivna önskemål; samt

5) nr 282 i andra kammaren, av herrar *Pettersson* i Stäringe och *Johansson* i Bro, vari hemställts, att kungl. propositionen nr 176 angående omorganisation av länens hushållningssällskap måtte förändras i vissa av motionärerna anmärkta avseenden.

Utskottet hade i det föreliggande utlåtandet i anslutning till vad däri anförts hemställt,

1) att riksdagen i anledning av förevarande proposition måtte

dels antaga vid utlåtandet såsom Bilaga A fogat förslag till förordning angående visst villkor för statsbidrag åt hushållningssällskap och därvid såsom yttrande över likaledes vid utlåtandet såsom Bilaga B fogat förslag till kungörelse med allmänna grunder för hushållningssällskaps organisation hänvisa till de i utlåtandet gjorda uttalandena vid granskningen av sistnämnda förslag,

dels ock medgiva, att från och med 1924 finge av nionde huvudtitelns ordinarie förslagsanslag till rese- och traktamentspenningar i fråga om ett årligt ordinarie sammanträde med hushållningssällskap

ävensom sådant extra sammanträde, varom Kungl. Maj:t förordnat, till envar därvid närvarande röstberättigad utgå dagtraktamente för en sammanträdesdag jämte ersättning för resekostnader till och från sammanträdet, allt enligt samma grunder, som gällde för landstingsmän vid landstingssammanträde;

2) att de i ämnet väckta motionerna måtte anses besvarade genom vad utskottet förut anfört.

Vid utlåtandet funnos fogade ett flertal reservationer rörande olika delar av utskottets yttrande angående det i Bilaga B intagna kungörelseförslaget.

I avseende på sättet för utlåtandets föredragning yttrade

Herr Sederholm: Herr greve och talman! Jag ber att få hemställa, att i avseende å föredragningen av förevarande utskottsutlåtande måtte så förfaras, *att* detsamma må företagas till avgörande punktvis, först förordningsförslaget (bil. A.) i sin helhet och därefter det i punkten 1. behandlade kungörelseförslaget (bil. B) på det sätt, att först föredragas var för sig paragraferna 5, 6, 11, 12, 17 och 22 samt därefter återstoden, där så erfordras paragrafvis med promulgationsstadgande, ingress och rubrik sist; *att* sedan förordnings- och kungörelseförslagen blivit genomgångna, utskottets hemställan i punkten 1. föredrages styckevis; *att* vid behandlingen av den paragraf, varom först uppstår överläggning, denna må omfatta utlåtandet i dess helhet; samt *att* författningstext icke må behöva uppläsas i vidare mån, än då sådant av någon av kammarens ledamöter begäres.

Vad herr Sederholm sålunda hemställt bifölls.

Förordningsförslag ang. visst villkor för statsbidrag åt hushållningssällskap.

Punkten 1.

Det i Bilaga A intagna förslaget till förordning angående visst villkor för statsbidrag åt hushållningssällskap.

Detta förslag lydde sålunda:

Härigenom förordnas, att hushållningssällskap, som från och med den 1 januari 1924 vill komma i åtnjutande av statsbidrag för sin verksamhet, skall äga stadgar, som fastställts av Kungl. Maj:t.

För att erhålla dylik fastställelse, skola stadgarna vara avfattade i huvudsaklig överensstämmelse med av Kungl. Maj:t fastställda allmänna grunder för hushållningssällskaps organisation.

På Kungl. Maj:t må dock ankomma att, där särskilda skäl därtill föranleda, medgiva hushållningssällskap att, utan hinder av vad sålunda stadgats, för kalenderåret 1924 komma i åtnjutande av statsbidrag.

Herr von Sneidern: Herr talman, mina herrar! Jag har i anledning av den kungl. propositionen med förslag till omorganisation av hushållningssällskapen tillsammans med fyra kamrater från olika

partier på Älvsborgsbänken väckt en motion, däri hemställts, att riksdagen vid behandlingen av propositionen måtte beakta vissa önskemål, som vi i motionen framställt. Jag finner nu, att dessa önskemål i mycket liten utsträckning — i varje fall i en för mig alltför liten utsträckning — blivit beaktade, och då måste jag för min personliga del taga konsekvensen av detta resultat och yrka avslag på propositionen.

Förordningsförslag ang. visst villkor för statsbidrag åt hushållningssällskap. (Forts.)

Vi yttrade i slutet av vår motion: "Huruvida åter riksdagen nu bör fatta ett positivt beslut i anledning av propositionen beror givetvis i främsta rummet på, huruvida det skall bli jordbruksutskottet möjligt att åstadkomma den ovan påpekade bristande utredningen samt i övrigt vidtaga angivna önskvärda ändringar." Dessa ändringar hava icke blivit vidtagna, och något försök tycks icke vara gjort att åstadkomma den ekonomiska utredning, som vi efterlyst. Denna proposition har ju icke så obetydliga ekonomiska konsekvenser, då det är avsett, att staten skall betala ökade bidrag till hushållningssällskapen, i varje fall av sådan storlek, att de täcka de betydligt ökade kostnaderna för sällskapens organisation. En utredning rörande dessa kostnader har icke förelegat vid propositionens framläggande, och den har som sagt icke heller vidtagits av utskottet. Det borde dock icke hava varit oöverkomligt att åstadkomma en sådan, då sällskapens organisation är byggd efter landstingens som modell, varför man från dessa kunnat erhålla ganska tillförlitliga uppgifter om huru det i ekonomiskt avseende kommer att ställa sig. Men så har man dock icke ansett nödigt att göra.

Emellertid vill jag säga, att även av andra skäl har jag från början ställt mig synnerligen betänksam gent emot hela förslaget. Jag funderade ganska mycket på om jag i min motion skulle gå på en ren avslagslinje, och detta av följande skäl. Man finner nämligen i de nu föreslagna grundstadgarna en tendens till en enligt min mening opåkallad standardisering av hushållningssällskapens organisation. Man vill åstadkomma en för alla sällskap gemensam form, som icke lämnar de enskilda sällskapen den rörelsefrihet, som jag för min del anser önskvärd. Jag tror, att om man lämnar dem mera självbestämmelserätt och mera frihet till enskilt initiativ, har man i detta fall liksom i så många andra — jag vågar säga, i *alla* fall — även förhoppningar om att få se en mera livskraftig och mera fruktbringande verksamhet. Jag har icke så sällan iakttagit någonting här i riksdagen, som jag för min del funnit ganska egendomligt. Det är, att då riksdagens ledamöter, som var i sin stad gemenligen livligt deltagit i hembygdens kommunala liv, i primärkommunerna, i landsting och hushållningssällskap o. s. v., komma till riksdagen, hava de en mycket stor benägenhet för att helt glömma denna sin föregående verksamhet samt att det finns mycket dugligt folk ute i bygderna, folk, som verkligen har förmåga att kunna uträtta något på egen hand. Man vill för alla dessa skapa en gemensam form, bestämma, hur de i de enskilda orterna och de enskilda sammanslutningarna skola handla, och vill icke lämna dem nödig rörelsefrihet. Detta anser jag vara ett fel, och då jag finner detta fel, är jag mycket benägen för att opponera mig däremot.

Förordningsförslag ang. visst villkor för statsbidrag åt hushållningssällskap. (Forts.)

I detta sammanhang vill jag erinra om, att vi nu ha vissa grunder för hushållningssällskapen, som skola lända till ledning vid uppgörande av stadgar för de olika sällskapen, stadgar, vilka, såsom vi alla veta, skola stadfästas av Kungl. Maj:t, vari ligger en god garanti mot att sällskapen skola visa sig alltför självrådiga. Nu säges det i propositionen, och utskottet har avtryckt vad som sagts i propositionen, att dessa grunder äro mycket allmänt hållna, och därav sluter man, att de icke skulle vara tillräckliga för sitt ändamål. Jag vill icke alls försvara innehållet i de grunder, som nu finnas, men jag vill säga, att när grunderna äro lagda på detta allmänna sätt, tror jag att detta i och för sig är någonting att sätta värde på.

Som exempel på de starka uniformeringssträvanden, som genomgå Kungl. Maj:ts förslag, vill jag anföra några detaljbestämmelser. I ena fallet gäller det ett område, som ligger mig synnerligen nära om hjärtat, nämligen antalet hushållningssällskap. För närvarande finnes ett hushållningssällskap i varje län utom i Kalmar län och Älvsborgs län, där det sedan gammalt finns två sällskap i vartdera länet. Dessa sällskap äro så gamla, att de i Älvsborgs län äro ungefär 90 år, medan de i Kalmar län visst äro 30 år yngre. Nu säger man från Kungl. Maj:ts sida — och de sakkunniga hava sagt det förut — att det måste bli *ett* sällskap i varje län. Vartill skall detta tjäna? När dessa hushållningssällskap arbeta, som jag tror att man kan säga, med framgång, när tradition bildats för omfånget av dess arbete, vad skall det då tjäna till att söka slå ihjäl de former, som bildats och kunnat med fördel verka under så lång tid? Man säger, att det icke är på det sättet, att man förbjuder, att två sällskap skola få finnas i varje län, men man säger, att det anslag, som skall utgå, skall utgå på så sätt, att det beräknas per län samt att grundanslag icke skall utgå mer än för ett sällskap i varje län. Vi ha i vår motion vad Älvsborgs län beträffar visat, hurusom vart och ett av våra sällskap i flera avseenden är avsevärt större än åtskilliga av länssällskapen. Därmed anse vi, att vi visat, att det även kvantitativt sett finnes ett berättigande i att dessa sällskap fortfarande få uppmuntras på sätt som sker.

I den kungl. propositionen har föreslagits, att så icke skulle få ske, d. v. s. att man icke skulle få ha den ekonomiska förmån som består däri, att bägge sällskapen få grundanslag. Utskottet har visserligen icke ställt sig på denna ståndpunkt, men i sitt uttalande dock yttrat sig ganska vagt och på ett sätt, som jag för min del icke kan finna fullt tillfredsställande. Utskottet säger: "För egen del delar utskottet i princip departementschefens mening i förevarande fråga men håller samtidigt före, att vissa undantagsfall kunna tänkas, då en uppdelning med hänsyn till föreliggande särskilda förhållanden torde kunna ifrågasättas." Utskottet syftar då på de befintliga sällskapen. Jag tycker att man kunnat begära, att utskottet mera skarpt kritiserat propositionens ståndpunkt i överensstämmelse med de önskningar, som enhälligt uttalats från de län, där två sällskap finnas.

Man talar om eventualiteten att bilda nya sällskap för att få

grundbidrag. Jag tror, att man strider mot fullkomligt inbillade faror. Jag har icke hört talas om, att man någonstädes funderat på att bilda nya sällskap. Men skulle det någonstädes verkligen visa sig praktiskt och för jordbruket gagnande, kan jag icke inse, att man absolut skall sätta en bom för en sådan anordning, vars berättigande i varje fall bör sakligt prövas.

Förordningsförslag ang. visst villkor för statsbidrag åt hushållningssällskap. (Forts.)

Jag skall härefter övergå till en annan fråga, där uniformeringssträvandena göra sig gällande. Det gäller representationssystemet. Även jag för min del anser, att man bör övergå till ett representativt system och att man bör fordra, att samtliga sällskap antaga ett sådant system. Skälen härför skall jag sedan komma till. I detta sammanhang vill jag endast omnämna, att flera sällskap hava övergått till ett representativt system, men samtidigt hava de tillåtit, att de medlemmar av sällskapen, som infinna sig vid sammanträdena, hava rätt icke blott att deltaga i diskussionen utan även att rösta med en reducerad rösträtt. Hos oss hava till exempel ombuden 10 röster och enskilda medlemmar en röst. Detta spelar en mycket liten roll men ger ökat intresse för arbetet åt de medlemmar, som icke äro ombud, och lockar dem att deltaga i sammanträdena. Då det just är intresse för arbetet inom hushållningssällskapen, som, enligt min uppfattning och även enligt andras, man i främsta rummet bör på allt sätt uppmuntra, vet jag icke, varför man absolut sätter sig emot denna möjlighet för väckande av intresse. Jag anser ingalunda, att varje sällskap bör påtvingas detta blandade system. Men när man nu en gång inom flera sällskap antagit denna form och funnit den vara till fördel, varför skall man då slå ihjäl den, då den sannerligen icke kan av någon visas hava varit till skada? Man säger, att den är principiellt oriktig. Dessa personer hava varit med om att välja ombud, och då böra de icke få utöva direkt rösträtt. Ja, principiellt sett är ju detta mycket sant, men då arrangemanget visat sig praktiskt och lämpligt på en hel del håll måtte väl denna omständighet böra väga tyngre.

Då jag nu yrkar avslag, är detta givetvis endast ett tillfälligt avslag. Det avser endast att skjuta fram frågan för att vissa brister, som vidlåda det nuvarande förslaget, skola bortarbetas och att frågan sedermera skall framkomma i samband med den ekonomiska frågan eller anslagsfrågan, som nu icke föreligger utan som man tänkt sig skola framläggas om, som jag tror, två år. Därför innebär detta avslagsyrkande icke på något sätt något underkännande av de brister som — och det tror jag erkännes av flertalet — vidlåda våra hushållningssällskap, åtminstone vissa av dem, eller någon ovilja emot att medverka till dessa bristers botande. Men jag tror, att genom det nuvarande förslaget botas visserligen några brister, men andra brister tror jag närmast förvärras. Vidare tror jag att det bör uppmärksammas, att det finns brister, som åtskilliga här tro, att de verkligen skola bli botade genom vad som föreslås, något som enligt min bestämda uppfattning icke kommer att ske.

Den önskan, som har framförts från så många håll under detta

Förordningsförslag ang. visst villkor för statsbidrag åt hushållningssällskap. (Forts.)

ärendes förberedande behandling, har varit den, att åstadkomma vad man kallar en demokratisering av hushållningssällskapen. Detta är även enligt min mening en önskvärdhet. Men man får även se till, huru man gör detta och vilka medel man använder och huruvida man kan nå ett önskvärt resultat genom de medel som användas. De anmärkningar, som riktats mot hushållningssällskapen ha varit att det på sina håll visat sig ett ganska framträdande partisinne vid vissa inval och andra val. Man har vidare önskat åstadkomma ett större och mera livaktigt intresse hos det stora flertalet bland sällskapens ledamöter, vilket intresse med rätta ansetts motarbetas av den mycket starka envåldsställning, som förvaltningsutskotten med deras ganska autokratiska karaktär intagit, ävensom av svårigheten för mera avlägset boende att göra sitt inflytande gällande. Till sist har nog legat under många av de anmärkningar, som riktats emot sällskapen, att dessa i stor utsträckning äro mycket konservativa. Jag vill då om den sista anmärkningen säga, att det som åstadkommes genom ändringar i organisationen platt intet kommer att uträtta. I de trakter, där vi hava konservativa godsägare och konservativa bönder, få vi, vilken organisation vi än välja, konservativa hushållningssällskap. Därför vill jag säga dem av kammarens ledamöter, som möjligen äro böjda för att gå med på detta förslag, i förhoppning att i detta avseende åstadkomma en ändring, att de komma att erfara en missräkning.

Vad åter beträffar de anmärkningar om partisinne vid inval, som på sina håll visat sig, har man för att råda bot härför föreslagit, att de, som idka jordbruksnäring, skulle äga *rätt* till inträde i sällskapen. Jag anser detta vara en fullkomligt riktig bestämmelse och finner det vara önskvärt, att den genomföres. Men jag vill på samma gång säga, att jag icke tror, att den verkar så mycket just i de fall, mot vilka anmärkningar riktats, ty i de fall, då man hört dessa anmärkningar, har det gällt inval av personer, som icke tillhöra jordbrukarklassen och som sålunda icke alls träffas av de bestämmelser, som nu äro föreslagna.

De sakkunniga framförde ytterligare ett förslag för att dämpa partisinnet, och det var införandet av proportionella val vid val av ombud till hushållningssällskapens sammanträden. Jag tror man kan vara herr statsrådet synnerligt tacksam för att han tillbakavisat detta förslag, ty att döda partisinne genom proportionella val — det tror jag är den utväg, som man sist bör tillgripa. De skulle blott tjäna till att göra det onda värre. Däremot anser jag att fakultativt användande av proportionella val vid utväljande av nämnder och dylikt inom själva hushållningssällskapen icke möter samma betänkligheter. För att nu skapa större intresse för sällskapets angelägenheter och större inflytande hos sällskapets ledamöter i gemen i förhållande till förvaltningsutskotten, har man gått från det urdemokratiska systemet, att ledamöterna inom hushållningssällskapen hava lika rösträtt å sammanträdena, och övergått till ett representativt system. Jag anser denna förändring nödvändig, ty det är den enda möjligheten för längre bort boende ledamöter att vinna det inflytande på ärendena som är önskvärt.

Förordningsförslag ang. visst villkor för statsbidrag åt hushållningssällskap. (Forts.)

Emellertid har det företagits andra åtgärder, som äro ägnade att motverka denna reform. Så har man föreslagit, att de årliga avgifterna skola bestämmas till högst tre kronor och engångsavgiften har blivit fastställd till ett belopp som är 20 gånger så stort som den årliga, således skulle det endast bli förmöget folk, som vore villiga att betala engångsavgifter, och de årliga avgifterna bleve faktiskt obligatoriska. Nu kan jag säga, att inom det hushållningssällskap, som ligger mig närmast, har man en engångsavgift på 5 kronor, och då kan den nya bestämmelsen icke verka i sådan riktning, att man har anledning att här vänta någon större tillströmning av mindre jordbrukare, ty icke kan man bestämma en så liten årlig avgift, att den bleve gynnsammare än den engångsavgift som vi ha.

En annan åtgärd och den av långt allvarligare karaktär är den, att man med stora kostnader skapar en representantförsamling, men samtidigt i hög grad inskränker dess befogenhet. Man har på ett sätt, som jag anser synnerligen olämpligt, föreslagit, att i åtskilliga fall måste för fattande av beslut erfordras 2/3 majoritet. Vid förslag rörande anslag till nya ändamål är man van vid sådant inom olika församlingar, och det må vara hänt. Men vi veta dock alla, att denna bestämmelse om 2/3 majoritet verkar i synnerligt konserverande riktning. Man har emellertid här icke nöjt sig med att begränsa den kvalificerade majoritetens användning till dessa fall, utan man har gått ännu längre. De sakkunnige gjorde det visserligen icke, utan det är Kungl. Maj:t som gjort det. Man föreslår nämligen, att sällskapen icke skola kunna besluta en höjning av ett anslag, som förvaltningsutskottet tillstyrkt, ej heller bevilja ett anslag, som förvaltningsutskottet avstyrkt, så framt icke 2/3 majoritet finnes, och på så sätt har man berövat denna församling snart sagt allt aktivt inflytande. Den kan icke göra annat än rent avslå förvaltningsutskottets förslag, då detta kan ske med enkel majoritet. Och så kan den säga ja och amen, om förvaltningsutskottet föreslår något, men något positivt beslut emot förvaltningsutskottet blir praktiskt taget omöjligt, och varför? Jo, därför att utskottet självt ingår i den beslutande församlingen. Maximum för antalet medlemmar inom utskottet är tolv, och det kommer väl i regel att uppnås. För att få lokalkännedomen från olika delar av länet representerad är det nu ofta så, att man har ett större förvaltningsutskott, varför man även sannolikt går till maximisiffran i framtiden. Antalet valda ombud skulle vara ungefär detsamma som antalet landstingsmän. Medeltalet ledamöter i landstingen är 44. De tolv ledamöterna inom förvaltningsutskottet behöva endast vara eniga och med sig förena sju av de 44 valda ledamöterna för att genomdriva sin vilja mot de övriga 37. Då kan man förstå, huru nästan omöjligt det blir att få igenom ett beslut, som går emot förvaltningsutskottet. Detta blir genom de nya bestämmelserna i själva verket betydligt mäktigare än det nu är, och det var en ändring i motsatt riktning man ville åstadkomma.

Historien om den kvalificerade majoriteten är för resten ganska lustig. Den tillkom först i de nya grunder för hushållningssällskapen, som utfärdades av den Lindmanska regeringen år 1910. Det hade hänt i något

Förordningsförslag ang. visst villkor för statsbidrag åt hushållningssällskap. (Forts.)

hushållningssällskap — jag tror för resten det var i Skaraborgs län — att där hoptrummats en mängd ledamöter till ett sammanträde, vilka i regel visat sig ganska ointresserade för hushållningssällskapets arbete, och man försökte på detta sätt åstadkomma majoritet mot förvaltningsutskottet i en viktig fråga d. v. s. göra vad man kallade en kupp. Nu vill jag i förbigående säga, att man inom hushållningssällskapen nog är benägen att betrakta såsom "kupp" varje försök att överrösta förvaltningsutskottet. Det uppstod emellertid av denna anledning ett rop på att få bestämmelser genomförda, varigenom förvaltningsutskottets myndighet skulle ökas och möjligheten för medlemmar att komma tillsammans och överrösta utskottet så mycket som möjligt skulle omintetgöras. Så tillkom 1910 års förordning, och en huvudpunkt i densamma var just bestämmelsen om att 2/3 majoritet skulle fordras för att överrösta förvaltningsutskottet. Det är denna bestämmelse, som här går igen, men den gällde i 1910 års förordning endast sådana hushållningssällskap, där medlemmarna hade lika rösträtt, under det att i sällskap, där det representativa systemet genomförts, bestämmelsen icke gällde. Motivet för 1910 års förordning kan därför icke nu åberopas. Några överrumplingsförsök vid ett representativt system kunna naturligtvis förekomma. Det är ganska humoristiskt att finna, hurusom 1910 års förordning från reformvänligt håll allt sedan dess åberopats såsom en synnerligen märklig och god reform. Det var en del sällskap, som fann situationen icke vara sådan, att de behövde göra sig omaket att ombilda sina stadgar efter de nya bestämmelserna eller införa 2/3 majoritet, och sedan har detta använts såsom anledning till klander mot samma hushållningssällskap såväl av Kungl. Maj:t som här i riksdagen, och jag tror, att även i denna proposition detta klander går igen. För min del får jag säga, att när jag inom mitt hushållningssällskap väckte motion, som ledde till att detta övergick till ett representativt system, var ett av motiven det, att man därigenom skulle slippa ifrån den kvalificerade majoriteten.

För att kunna åstadkomma en möjlighet även för mindre bemedlade att närvara vid sällskapets sammanträden och åstadkomma den demokratisering, som man eftersträvar, har det bestämts, att ersättning för bevistande av sammanträden skall utgå såväl till förvaltningsutskottets ledamöter som till de valda ombuden. Det är enligt min mening alldeles riktigt, men jag tror, att man kan vinna samma mål utan så pass höga kostnader, som detta förslag skulle medföra. Jag tror ej heller att förslaget i denna del är så värst populärt på landsbygden, som man möjligen föreställer sig. Den som varit med på några kommunalstämmor och känner våra bönder vet väl att de hellre bestämma låga ersättningar och i stället få litet mera pengar till direkt uppmuntran av jordbruket. Såsom det nu skulle ordnas, har man följt bestämmelserna i landstingsförordningen. Det är emellertid andra förhållanden och andra personer, som man i detta sammanhang måste tänka på. Det är jordbrukare, som skola komma tillsammans vid ett årssammanträde, som kan placeras på en för dem lämplig tid, varigenom någon arbetsförtjänst ej behöver förloras. Jag tror därför att i stället för att taga exempel från landstingsförordningen bör man

Förordningsförslag ang. visst villkor för statsbidrag åt hushållningssällskap. (Forts.)

söka mönstret i det förslag, som framkommit från den kommitté, som nyligen framlagt ett förslag till ersättningar åt kommunala förtroendemän, d. v. s. man skulle gå efter någon av de lägsta klasserna i reseregelmentet. Jag tror således det skulle kunna ordnas billigare och att man ändå kunde nå det mål, man åsyftar. Man måste dock medgiva, att det är något oegentligt i att hushållningssällskapens representations- och administrationskostnader skola bli sannolikt högre än landstingens, åtminstone enligt utskottets förslag, enligt vilket man tänker sig icke blott ett utan möjligen ett par sammanträden om året, under det landstingen icke ha mer än ett årligt sammanträde. Då hushållningssällskapens hela budget år 1920 uppgick till 5 miljoner, under det landstingens samtidigt uppgick till 71 miljoner, blir det något oproportionerligt i att organisationskostnaderna och dylikt skulle komma att bli åtskilligt dyrare för en sammanslutning, som har så mycket mindre medel att röra sig med.

Nu har detta förslag framlagts på sådant sätt, att organisationsfrågan skulle antagas i år, men först om två år skulle frågan om anslagen förekomma. Det hade enligt min mening varit synnerligen lämpligt om dessa frågor angående organisationen och anslagen kommit samtidigt. Det har även erkänts såväl i propositionen som av utskottet att icke obetydlig fördel därmed varit förenad, men man har resonerat som så, att när anslaget gives, bör organisationen vara färdig. Enligt min uppfattning är omorganisationen icke så angelägen, att man icke kan dröja något med den, och under mellantiden efter anslagets beviljande och innan organisationen blivit färdig får man reda sig med, att Kungl. Maj:t i sådana fall beviljar dispens, så att sällskapen få sina anslag till dess det blir dem möjligt att antaga nya stadgar.

För att anslagsfrågan skall kunna förekomma samtidigt med organisationsfrågan så att man kan få se vad sällskapen skola få av staten och vad av detta skäligen kan uppoffras på organisationen och för att nu föreliggande stadgar må kunna tagas i förnyad omprövning för vidtagande av ändringar i några stycken, särskilt i dem jag nu omnämnt men även i andra, ber jag, herr talman, att få yrka avslag på utskottets förslag.

Herr Sederholm: Då riksdagen nu går att behandla frågan angående hushållningssällskapens omorganisation gäller det en fråga, som flera gånger förekommit i riksdagens förhandlingar. Dels har ju vår nuvarande jordbruksminister för några år sedan väckt förslag om deras organisation i mera demokratisk riktning och med anledning därav en kommitté blivit tillsatt för frågans utredning. Denna utredning och detta förslag ha ju sedermera många gånger åberopats såsom skäl för riksdagen att vara mera återhållsam i avseende å de anslag, riksdagen beviljade till hushållningssällskapen. Jag skall här uttryckligen fastslå, att jag på intet sätt kan vara med om den uppfattningen, ifall den verkligen framföres, att hushållningssällskapens hittillsvarande verksamhet, i den mån den är avsedd att stödja jordbruksnäringen i de skilda bygder, där de ha sin verksamhet, brustit på något sätt, eller att på denna grund en omorganisation är av behovet påkallad. Jag tror knap-

Förordningsförslag ang. visst villkor för statsbidrag åt hushållningssällskap. (Forts.)

past det möter någon som helst gensaga, när jag påstår, att hushållningssällskapens verksamhet i avseende å initiativkraft, arbetsamhet och intresse liksom i fråga om lojalt uppfyllande av alla de krav, som från statsmakternas sida blivit ställda på sällskapen, motsvarat ganska högt ställda anspråk. Det är alltså icke för att åstadkomma något bättre i det hänseendet, som en omorganisation påkallas. Det är visserligen så, att ingenting är så bra, att det icke kan bliva bättre, men om man närmare granskar föreliggande omorganisationsförslag, kan det icke falla mig in att ansluta mig till den meningen, att denna omorganisation skulle giva större utrymme för de goda, inom hushållningssällskapen verkande krafterna att göra sig gällande än vad de hade i den gamla formen. Varje dugande kraft inom jordbruket har hittills kunnat göra sig gällande inom hushållningssällskapen och kommit fram till det inflytande där, som den haft berättigande till. Jag tror, att även i framtiden så blir förhållandet. Men jag menar, att en omorganisation i detta hänseende icke skall medföra någon avsevärd förbättring utan att sällskapens verksamhet hade haft lika god utsikt under den gamla formen att fylla sin uppgift till jordbrukets fromma. I vissa avseenden tror jag t. o. m. att den frihet sällskapen haft varit till mera gagn för detta intresserade arbete än den nya formen kan vara. Vad jag särskilt åsyftar är den starkt genomförda uniformitet av hushållningssällskapen, som detta nya förslag avser att införa. Den föregående talaren berörde i flera stycken detta förhållande, och jag skulle vilja understryka och beröra några till.

Det har ju för de flesta hushållningssällskap varit så, att det varit allmän och lika rösträtt för varje sällskapets ledamot. Detta har givetvis medfört vissa olägenheter, medfört att tillfälliga majoriteter, och kanske majoriteter av lantbrukare som äro bosatta i närheten av sammanträdesorten, utövat ett otillbörligt inflytande på besluten. Men man må icke underskatta värdet av detta direkta personliga inflytande för varje medlem. Det medför ett helt annat intresse, när varje medlem har ansvar och känsla av att han kan väcka vilket förslag som helst och att han har lika rätt som någon gammal medlem av förvaltningsutskottet att föra fram och nedlägga sin röst till förmån för ett sådant. Att nu göra detta inflytande medelbart och införa ett obligatoriskt förmynderskap, där den enskilde medlemmen icke har rättighet att inverka med sin röst på utgången av ett förslag, kan enligt min uppfattning åtminstone i många län, och särskilt i det län jag tillhör, icke medföra annat än ett visst förslappande i avseende å intresset för sällskapets verksamhet. För denna verksamhet är just detta personliga intresse och personliga initiativ ett så bärande moment och av så stor betydelse för sällskapets fyllande av sin uppgift, att man icke på något vis bör förringa dess verkan inom sällskapet. Därför menar jag, att den personliga rösträtten i många län har stor betydelse för att sällskapen skola få allmän anslutning och allmänt intresse samt erhålla de rika uppslag, som just ett flertal av sällskapets ledamöter medför, och som varit av stor betydelse för sällskapens verksamhet. I vårt län har man så att

säga en blandad rösträtt. Det har genomförts ett representativt system och genomförts så, att de valda ombuden jämte förvaltningsutskottets ledamöter ha viss rösträtt under det att samtliga närvarande sällskapets övriga ledamöter dessutom rösta efter en reducerad röstskala. Detta har icke medfört någon olägenhet. Jag pläderar icke för, att detta system ovillkorligen skall genomföras i alla hushållningssällskap, men jag vill skarpt betona, att man gör oklokt i att bara för uniformitetens, för principens, jag skulle vilja säga för principrytteriets skull hävda det stränga genomförandet av representativa anordningar och därigenom kasta bort andra anordningar, som icke äro skadliga men kunna vara ägnade att gagna sällskapens verksamhet och höja intresset för dem. Den föregående talaren berörde möjligheten att varje intresserad jordbrukare kan bli medlem av sällskapen, och jag delar hans uppfattning om riktigheten härav, men jag vill också hävda, att praktiskt taget är det verkligen så, att i varje hushållningssällskap — i alla händelser känner jag icke något fall, då någon blivit vägrad inträde — var och en, som önskar inträde och fyller betingelsen att vara utövare av jordbruksnäringen, icke har svårighet att bliva medlem. Min övertygelse är att denna reform i huvudsak icke innebär någon förändring i avseende å sällskapens sammansättning. De komma fortfarande att bestå av intresserade jordbrukare, och den som icke är intresserad för den jordbrukets organisatoriska verksamhet, som sällskapen utöva, den kommer att ställa sig utanför, oberoende om han i grundstadgan har inskriven sin rätt till inträde eller icke.

Förordningsförslag ang. visst villkor för statsbidrag åt hushållningssällskap. (Forts.)

Jag skall icke uppehålla tiden med att ingå på de olika detaljerna, men jag finner att de föreslagna grundstadgarna innebära en hel del bestämmelser, som äro onödigtvis trånga och binda sällskapens verksamhet och söka skapa en större enhetlighet mellan de olika sällskapens organisation än jag finner vara betingad av förhållandena. Denna enhetlighet skulle vinnas på bekostnad av sällskapens möjlighet att anpassa sig efter lokala förhållanden och på bekostnad av deras röst- och rörelsefrihet. Det är således icke från synpunkten av omorganisationens behövlighet för sällskapens verksamhet, som jag ser denna fråga, utan från den synpunkten, att riksdagen så många gånger uttalat, att den sätter beviljandet av för sällskapens verksamhet nödvändiga anslag i oskiljaktigt sammanhang med en omorganisation. Så vitt jag kan bedöma riksdagens tillvägagångssätt riktigt, kan man icke undvika ett genomförande av organisationen i denna riktning, om man vill hava de anslag som sällskapen verkligen behöva för sin verksamhet.

Det är ju alldeles naturligt, att den verksamhet som hushållningssällskapen drevo 1914 med de anslag som då voro tillräckliga, den verksamheten kan icke nu drivas med motsvarande belopp. Först och främst har penningvärdet fallit, och vi måste från den synpunkten tänka oss en motsvarande höjning av anslaget för att utföra motsvarande arbete. Dessutom har hushållningssällskapens verksamhet givetvis utvecklats och fördjupats, och kraven på jordbruket hava under kristiden ytterligare skärpts. Det har därunder visat sig vilken betydelse jordbrukets

Förordningsförslag ang. visst villkor för statsbidrag åt hushållningssällskap. (Forts.)

upprätthållande och utveckling har för hela vår självförsörjning. Det synes mig oriktigt för den, som vill se hushållningssällskapen utvecklas, att icke fördjupa denna verksamhet inom de områden som hushållningssällskapen fått sig anvisade. Jag kan icke finna, att man kan stå till svars för att omorganisationen, om den också i sig själv icke är önskvärd eller åtminstone icke är behövlig i föreliggande form, man kan icke stå till svars för att den på grund av detta oskiljaktiga krav från riksdagens sida avvisas. Men jag delar den föregående talarens uppfattning, att frågorna äro så oskiljaktigt sammanhängande, att de böra ses och böra lösas i ett sammanhang. Det är i alla fall en betydande uppoffring i rörelsefriheten, som hushållningssällskapen få göra, om man går med på denna organisation. Denna uppoffring bör ske, om man kan vara viss om att de få de medel till förfogande som behövas för fyllande av deras huvuduppgift. Men såsom frågan nu ligger äro icke frågorna lösta och behandlade i ett sådant sammanhang. Då kommer man lätt nog in på den tanken, som den föregående talaren kom in på, nämligen att man skulle låta anstå med hela denna omorganisation, till dess den ekonomiska frågan blir behandlad av riksdagen. Och vilka olägenheter kunna då vara förenade med ett sådant uppskov? Det säges att, om man skjuter upp behandlingen av omorganisationsfrågan till nästa riksdag, hava hushållningssällskapen icke tid att anordna sina stadgar efter detta under den korta tid, som återstår till 1924 års början, och det är riktigt, att de icke kunna hinna detta. Men jag vill påpeka, att redan nuvarande stadgeförslag innehåller övergångsbestämmelser, som säga, att verksamheten kan fortgå enligt hushållningssällskapens nuvarande stadgar. Det innebär, att även där förutsättes, att intill dess de nya stadgarna trätt i funktion, anslag kunna utbetalas till hushållningssällskapen efter nya förändrade grunder med bibehållande av den nuvarande stadgan under detta övergångsskede, d. v. s. kanske ett år, som behövs för genomförande av hushållningssällskapens omorganisation. Jag kan icke finna, att detta skulle innebära någon så betydande risk. Hushållningssällskapen hava lojalt handhaft sina anslag under föregående tider, så man kan näppeligen befara, att hushållningssällskapen skulle kunna under detta år göra sig ovärdiga detta förtroende. Och därföre, menar jag, skulle det vara klokt och riktigt, att omorganisationsförslaget behandlades i sammanhang med anslagsfrågan, och detta kunde väl ske vid nästa års riksdag.

Den föregående talaren har dessutom framhållit vissa önskemål med avseende på dessa stadgars modifierande, som skulle ske under tiden, och jag delar även hans uppfattning, att en sista överarbetning av dem vore möjlig och önskvärd, en överarbetning i syfte att bereda de olika hushållningssällskapen någon större rörelsefrihet, någon större möjlighet att anpassa sig efter lokala och traditionella förhållanden inom olika orter.

Med anledning av vad jag nu sagt ber jag tills vidare, herr talaman, att få instämma i den föregående ärade talarens yrkande och ber således att få yrka avslag på det föreliggande förslaget, punkt A.

Förordningsförslag ang. visst villkor för statsbidrag åt hushållningssällskap. (Forts.)

Herr Lundell: Herr greve och talman! Det torde icke kunna bestridas, att hushållningssällskapen under sin mer än hundraåriga tillvaro utövat en gagnande verksamhet för landets jordbruk och dess produktionskraft. Den fria form, varunder hushållningssällskapen hittills arbetat, har lämnat rum för lämplig anpassning efter landets olika förhållanden, och man kan icke undgå att erkänna, att hushållningssällskapens framgångsrika utveckling i hög grad berott såväl på denna frihet som på enskilda personers intresse och oegennyttiga arbete.

Hushållningssällskapens första grundstadgar, som innehöllo 8 punkter, fastställdes av Kungl. Maj:t 1813, 1848 förnyades dessa stadgar i något förändrad form, men innehöllo fortfarande 8 punkter, och 1910 utfärdade Kungl. Maj:t förnyade allmänna grunder för hushållningssällskapens organisation, innehållande nio paragrafer. Nu föreligger ett förslag till kungörelse med allmänna grunder för hushållningssällskapens organisation, som innehåller 35 paragrafer med skärpta kontrollbestämmelser. På grund härav skulle man vara frestad fråga, vad som hänt sedan 1910, och tro, att hushållningssällskapens skötsel jämställts med bränslekommissionens, om man ej visste, att bakom detta förslag ligga flera motioner från föregående riksdagar i andra kammaren, som föranlett Kungl. Maj:t att låta verkställa utredning genom sakkunniga rörande hushållningssällskapens omorganisation.

Kungl. Maj:t har därefter från länsstyrelser, landsting, hushållningssällskaps förvaltningsutskott och lantbruksstyrelsen infordrat yttranden över sakkunnigas förslag till hushållningssällskapens omorganisation. De inkomna yttrandena hava dels varit för en omorganisation och dels emot, men därjämte även innehållit många erinringar i en del detaljer. Tack vare dessa yttranden har Kungl. Maj:t betydligt förbättrat de sakkunnigas förslag.

En lucka i det föreliggande förslaget torde dock finnas däri, att det ej åtföljes av några beräkningar över de ökade kostnaderna, som förslaget bär med sig. Man bygger ej gärna upp något nytt, utan att först hava fått del av kostnadsförslaget. Enligt de beräkningar, som gjorts under förslagets behandling inom utskottet, skulle de *ökade* kostnaderna belöpa sig till cirka 300,000 kr. för samtliga sällskap. Man kan därför ifrågasätta, huruvida hushållningssällskapen ha råd till dessa ökade utgifter för förvaltningen.

Huvudprincipen i omorganisationsförslaget är avsedd att innebära en demokratisering. Jag har dock den uppfattningen, att en längre gående demokratisering än den, som nu tillämpas i de flesta hushållningssällskap vid inval av ledamöter, näppeligen kan åstadkommas. Tillträde lämnas var och en, som önskar bliva ledamot, så snart ifrågavarande person betalt inträdes- eller årsavgift, vilken vanligen rör sig om ett par kronor. Enligt det föreliggande förslaget äger envar kommunalt röstberättigad, som idkar lanthushållning, fiske eller hemslöjd, efter därom gjord, av ledamotsavgift åtföljd skriftlig anmälan inträda såsom ledamot. På grund av obenägenheten hos mindre jordbrukare att uppsätta skriftliga handlingar, vilka, om hushållningssällskapets sekreterare är formell, måste

Förordningsförslag ang. visst villkor för statsbidrag åt hushållningssällskap. (Forts.)

åtföljas av intyg om, att personen är kommunalt röstberättigad och idkar föreskriven näring, så tror jag, att denna väg för inträde i hushållningssällskapen kommer till ringa användning, och i stället för att verka demokratiskt kan bestämmelsen komma att verka byråkratiskt.

Rösträttens inskränkande uteslutande till valda ombud kan ju medföra vissa fördelar i hushållningssällskap med stort ledamotsantal eller i sällskap med vidsträckt område, men man berövar därigenom alla andra ledamöter, som ej äro ombud, den rösträtt de efter nuvarande bestämmelser äga. Det nya förslaget innebär sålunda ej heller i detta avseende någon förbättring i demokratisk riktning.

Ehuru jag gärna erkänner, att statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet gjort mycket, för att i Kungl. Maj:ts förslag vidga den snäva ramen, som sakkunniga byggt upp, så har jag dock den uppfattningen, att förslaget blivit bättre, om det gått i den riktning, som i lantbruksstyrelsens och i en del andra yttranden angivits. Jag har den uppfattningen, att en omorganisation, som allt för mycket inskränker hushållningssällskapens självbestämmanderätt och rörelsefrihet, skadar intresset hos den enskilda ledamoten för hushållningssällskapets verksamhet. I samband härmed ber jag få påpeka det stora intresse och förtroende för hushållningssällskapen, som visats genom de donationer, uppgående till flera miljoner, vilka av enskilda personer lämnats åt hushållningssällskapen. Ehuru det torde vara självklart, att dessa donationer böra få skötas fristående, så torde man dock ej kunna påräkna, att hushållningssällskapen under nya bindande former i framtiden få mottaga sådana.

På grund av det anförda ber jag herr greve och talman, att få yrka bifall till herr von Sneiderns hemställan.

Greve Wachtmeister: Om jag å mitt hushållningssällskaps vägnar skulle säga att jag vore tillfredsställd med nu föreliggande förslag, skulle jag ingalunda vara uppriktig. Om jag det oaktat icke kraftigt opponerar mig, så är det på grund därav, att jag därtill är liksom biskop Brask nödd och tvungen. Hushållningssällskapen behöva större statsbidrag, och det förefaller mig ligga liksom i luften, att det fordras en mycket genomgående omorganisation av hushållningssällskapen för att de skola kunna komma i åtnjutande av ökat bidrag. Emellertid har jag aldrig kunnat förstå, varför alla hushållningssällskaps stadgar skola stöpas i samma form. Jag kan förstå att man i de stora tätt befolkade länens hushållningssällskap på grund av det stora medlemsantalet har behov av ett särskilt omröstningsinstitut. Sak samma i Norrland med de stora svårframkomliga avstånd som där förekomma. Men jag kan icke förstå varför, där så sig göra låter, icke en hel del sällskap, som redan hava sin omröstning ordnad på ett praktiskt sätt, skulle få behålla sitt nuvarande omröstningssätt — röstning, såväl genom ombud med högre värdesiffra för rösterna som genom dessutom personligen närvarande medlemmar. Det är alldeles påtagligt, att det inverkar i hög grad slappande på allmänhetens intresse, om man icke får som hittills personligen avlämna sina röster. Om nu icke något avslagsyrkande

framställts är det möjligt, att jag resignerade. Emellertid har herr von Sneidern yrkat avslag, och då jag och många med mig dela hans åsikt och dessutom avslagsyrkandet framställts i en så pass mjuk form, vill jag ansluta mig till det och ber, herr talman, att även få yrka avslag.

Förordningsförslag ang. visst villkor för statsbidrag åt hushållningssällskap. (Forts.)

Herr Hellström: Då kammaren nu går att taga ställning till frågan om hushållningssällskapens omorganisation, är det nödvändigt att se denna fråga mot bakgrunden av vad som hände de år som gingo före det, då statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet tillkallade särskilda sakkunniga för densammas utredande. Jag vill fästa kammarens uppmärksamhet på att frågan om hushållningssällskapens omorganisation varit före vid upprepade tillfällen här i riksdagen. Vid alla föregående tillfällen har den behandlats på det sättet, att andra kammaren beslutit skriva och anhålla om utredning rörande en omorganisation, och vid alla tillfällen har första kammaren avslagit detta krav på att få en omorganisation av hushållningssällskapen. Ifall dåvarande statsrådet Petersson i Påboda hade haft den uppfattning som förut i allmänhet gällde, att regeringen skulle hava en riksdagsskrivelse, förrän den kunde upptaga en fråga, skulle den här frågan icke nu förelegat till behandling.

Nu förefaller det av den hittills förda diskussionen, som om förhållandena icke egentligen skulle hava ändrats så mycket. Andra kammaren har redan bifallit Kungl. Maj:ts förslag beträffande omorganisationen, men alla de talare som hittills uppträtt här, fyra till antalet, hava yrkat avslag. Det är ganska betecknande för övrigt med denna fråga, att ledamöter av olika hushållningssällskap i allmänhet anse, att omorganisationsfrågan redan blivit bäst löst just inom deras eget hushållningssällskap. Jag har haft äran att vara en av de sakkunniga, som haft utredningen av frågan om hand, och jag kan meddela, att då vi började våra arbeten, kunde vi också konstatera, att egentligen tyckte var och en av de sakkunniga, att den organisation, som förefanns i hans hushållningssällskap, i stort sett, var den bästa. Men vi funno snart, att, om vi skulle komma till något förslag, fingo vi icke gå på den linjen. Sedan har det visat sig, då frågan behandlades å hushållningssällskapens ombudsmöten, att det förehöll sig på samma sätt. Var och en har i allmänhet pläderat för den organisation, som förekom inom hans hushållningssällskap, och som han i allmänhet funnit vara den bästa. Likaså har det visat sig i andra sammanslutningar, som yttrat sig. Och äro vi icke i tillfälle att konstatera detsamma även i kväll!

Nyss uppträdde här herr von Sneidern och sade, att det är alldeles galet att tala om den tillämnade demokratiseringen av hushållningssällskapen t. ex. med de årsavgifter, som föreslagits i grundstadgarna. I hans sällskap hade man på det området redan fått den demokratisering man kunde önska. Var och en betalar blott 5 kronor, och så får han för sin livstid vara medlem av hushållningssällskapet. Nu föreslås det, att ledamotsavgiften skall sättas till högst 3 kronor årligen och den ständiga avgiften till 20 gånger så mycket. Han framställde så den frågan: Hur lågt

Förordningsförslag ang. visst villkor för statsbidrag åt hushållningssällskap. (Forts.)

skall man sätta avgiften för att få organisationen på den punkten mera demokratisk än den redan är.

Herr Sederholm meddelade, att Södermanlands läns hushållningssällskap ordnat ett blandat representationssystem, och att man funnit sig mycket bra därmed — och det vet jag att man gjort — och han frågade, varför icke ledamöter, som valt ombud, skulle få infinna sig vid ombudsmötet och där utöva sin rösträtt. I allmänhet låter det, som om egentligen ingen skulle vara nöjd med förslaget, om det icke vore en ren kopia av de stadgar, som de respektive hushållningssällskapen redan hava, men det är givet, att det icke går att ordna saken på det sättet, utan skall det vara vissa gemensamma bestämmelser som villkor för att hushållningssällskapen skola få sina stora statsbidrag, så måste de naturligtvis hava några stadgeföreskrifter gemensamma.

Herr von Sneidern säger, att man icke har gjort stadgeförslaget tillräckligt smidigt. Man har för mycket centralisering och uniformitet. Jag tror icke att det omdömet, som understöttes för övrigt av andra talare, är riktigt. Det förslag, som föreligger, innehåller icke många bestämmelser, men dessa bestämmelser hava ansetts nödvändiga för att man skall hava säkerhet för att hushållningssällskapen skola på ett fullt tillfredsställande sätt förvalta de stora bidrag de erhålla av statsmedel och säkerhet för att den demokratisering av hushållningssällskapen, som visserligen aldrig denna kammare men medkammaren påfordrat, verkligen skall kunna bliva genomförd. Jag tror att, om vi nu skulle avslå det föreliggande förslaget och begära ny utredning, och det i anledning därav ett annat år skulle framkomma ett nytt förslag, det liksom förut skulle framställas anmärkningar, ty det är alldeles omöjligt att komma fram med ett förslag, som tillfredsställer alla.

Herr von Sneidern har också anfört vissa exempel på huru olämpligt det skulle vara att ordna saken på det föreslagna sättet, och huru rörelsefriheten skulle bliva allt för begränsad. Och han uppträdde vidare mot det uttalande utskottet gjort beträffande yrkandet i den av honom m. fl. avgivna motionen att Älvsborgs och Kalmar län skulle få hava två hushållningssällskap. Han sade, att det var ett synnerligt vagt yttrande av utskottet, och det är det. Det är ett vagt yttrande, och det är med avsikt formulerat på det sättet. Jordbruksutskottet ville nämligen icke binda sig vid vare sig bifall eller avslag på den ifrågavarande punkten, utan höll före att avgörandet beträffande densamma borde uppskjutas till dess frågan om anslagen till hushållningssällskapen finge sin lösning. Men eftersom herr von Sneidern uppträtt i denna fråga, ber jag få meddela, att det inom utskottet fanns många, som ansågo, att Kungl. Maj:ts förslag i detta avseende var synnerligen tilltalande. Vi få komma ihåg, att i och med omorganisationen komma sällskapen också på sätt och vis att bliva förstatligade åtminstone vad angår en del tjänster inom hushållningssällskapen — det är ju bl. a. fråga om, att sekreteraren skall få en annan ställning och avlönas med direkta statsmedel. Och det kan väl ifrågasättas, om det kan vara lämpligt, då hushållningssällskapens organisationskostnader redan äro så höga, att inrätta flera nya tjänster än som är nödvändigt.

Förordningsförslag ang. visst villkor för statsbidrag åt hushållningssällskap. (Forts.)

Här har framhållits, att de båda hushållningssällskapen i Älvsborgs län och de båda hushållningssällskapen i Kalmar län icke skulle kunna klara sig, ifall de bleve sammanslagna till ett sällskap för vartdera länet. Det är kommunikationsförhållandena och en del andra omständigheter, som skulle göra det omöjligt. Då man är norrlänning, verkar det knappt såsom allvarligt menat, när man hör talas om kommunikationssvårigheter i dessa två län, som äro mindre än en del stora socknar vi ha däruppe. Det är visserligen sant, att det är ett helt annat jordbruk och en talrikare jordbrukbefolkning där nere. Men även om det är ett större antal jordbrukare, så följer icke därav, att det blir större svårigheter för dem att komma tillsammans och avgöra frågor på ett enda ställe. Jag får erinra om att i de båda länen blev det två hushållningssällskap, i det ena år 1829, då det icke fanns någon järnväg och då det var ganska dåligt med landsvägskommunikationer, samt i det andra år 1859. Då vi veta, vilken utveckling på kommunikationsområdet som ägt rum sedan den tiden, tycker jag det är egendomligt att framhålla kommunikationssvårigheterna såsom motiv för att man fortfarande skall hava de båda länen uppdelade i två hushållningssällskap. Jag skulle för min del icke hava ingått på denna fråga, om icke herr von Sneidern upptagit den, oaktat utskottet här föreslagit, att ärendet icke skulle avgöras, förrän frågan om anslagen till hushållningssällskapen kommer att upptagas. Jag har nämligen den uppfattningen, att det går mycket väl för sig att dröja. Dessa fyra hushållningssällskap kunna ju utan olägenhet vänta med att få sin organisation fastställd av Kungl. Maj:t, till dess riksdagen beslutat om anslag till hushållningssällskapen och därvid tagit ställning till frågan om att för dessa två län lämna anslag till två eller fyra hushållningssällskap. Det finnes nämligen övergångsbestämmelser i stadgeförslaget, som möjliggöra för Kungl. Maj:t att lämna dem anslag, fast deras nya stadgar ej hunnit bliva av Kungl. Maj:t prövade och fastställda.

Vidare har det framhållits mot förslaget både av herr von Sneidern och av herr Sederholm, att det skulle vara olämpligt, att man hade ett rent representativt system. Det skulle vara mycket bättre för upprätthållande av intresset inom sällskapen, ifall det stode ledamöterna fritt att personligen infinna sig och deltaga i förhandlingarna samt träffa avgörande. Jag ber med anledning härav att få fästa uppmärksamheten på att alla sällskapets ledamöter enligt det nu föreliggande förslaget erhålla både motionsrätt och rätt att deltaga i ombudsmötets förhandlingar, fast ej i dess beslut. Och längre kan man väl ej gärna gå? Det vore principiellt oriktigt, om vissa personer skulle kunna bliva i tillfälle att icke blott välja ombud utan även infinna sig och vara såsom tungan på vågen, då viktiga frågor skulle avgöras. I allmänhet komma mötena att förläggas till residensstäderna. Med det blandade systemet skulle det då bliva icke blott representanterna utan även enskilda ledamöter av hushållningssällskapen, som skulle infinna sig. Men i vilka fall bleve detta av betydelse? Jo, det bleve av betydelse, då de olika delarna av länen hade olika uppfattning. Då sålunda vissa frågor skulle avgöras, kunde det hänga på några röster. Då kunde det vara av betydelse, att enskilda medlemmar trummades tillsammans för att avgöra

Förordningsförslag ang. visst villkor för statsbidrag åt hushållningssällskap. (Forts.)

frågan i en önskad riktning. Och vilka skulle då hava lättast att infinna sig? Jo, naturligtvis stadsborna i residensstaden och ledamöter från trakten närmast staden. Från allmän jordbrukssynpunkt vore det icke något så särdeles önskligt, att man skulle införa ett system, varigenom det bleve möjligt för residensstädernas befolkning att vara tungan på vågen och fälla utslaget i en del viktigare frågor inom hushållningssällskapet.

Det kan också förekomma i andra fall, t. ex. då fråga är om proportionella val till förvaltningsutskottet. Det kan vara en minoritet, som vill bliva representerad i förvaltningsutskottet, men den kan vara så liten, att det hänger på bråkdelen av en röst, om den skall kunna göra sig gällande. Om man nu har ett vanligt representativt system, kan den göra sig gällande. Men med det av opponenterna rekommenderade blandade systemet kan majoriteten hindra minoriteten att bli representerad genom att trumma ihop ett antal enskilda ledamöter. Det kan också hända, att minoriteten icke är tillräckligt stor för att få en representant i förvaltningsutskottet, men att denna minoritet dock kan bli representerad därigenom att det skaffas några enskilda ledamöter, som få utgöra tungan på vågen och fälla utslaget i önskad riktning. Om man ser på frågan litet närmare, så skall man således finna, att det är förenat med synnerligen stora olägenheter, om man på sätt, här föreslagits, skulle taga detta blandade system. Intresset för hushållningssällskapen hos de enskilda ledamöterna är också i Kungl. Maj:ts förslag synnerligen väl tillgodosett, därigenom att det icke är något rent representativt system. Varje enskild medlem har nämligen rättighet att väcka motion till ombudsmötet, och icke endast att väcka motion, utan även att infinna sig och försvara sin motion. Något mer kan man icke begära för att verkligen hava säkerhet för att intresset skall upprätthållas.

Ytterligare har det gjorts en del andra anmärkningar, men jag skall icke gå in på dem alla, då det är så långt lidet på kvällen. Jag har endast velat beröra vad som framförts såsom huvudpunkter. Det är ännu en tredje huvudsynpunkt, som framförts av de herrar, som yrkat avslag på utskottets förslag, och det är, att anslagsfrågan icke nu kan lösas på samma gång som organisationsfrågan. Jag beklagar också för min personliga del, att så är förhållandet, men jag tror icke, att man bättrar detta förhållande genom att nu avslå organisationsfrågan, utan att man därigenom tvärtom skulle göra situationen för hushållningssällskapen mycket sämre. Vi böra se denna fråga mot den bakgrund jag nämnde i början av mitt anförande, den motsättning, som gör sig gällande mellan första och andra kammaren. Andra kammaren fordrar omorganisationen, första kammaren har tydligen benägenhet att avslå den. Nu har också det föreliggande förslaget godtagits av andra kammaren. Skulle det nu komma att avslås af första kammaren, är det icke så säkert, att hushållningssällskapen så snart komma att få den höjning i sina anslag, av vilken de äro i så trängande behov. Det kommer sannolikt att gå på det sättet, att för att hushållningssällskapen skola bliva delaktiga av de högre anslag, som de enligt min mening måste hava för att framgångsrikt fortsätta sin verksamhet, de också måste hava antagit

Förordningsförslag ang. visst villkor för statsbidrag åt hushållningssällskap. (Forts.)

nya stadgar. Och blir det icke nu bestämt vad som skall fullgöras av hushållningssällskapen för att de skola anses dugliga att förvalta de stora penningmedel, de behöva för sin verksamhet, så misstänker jag, att det kommer att gå nästa år, liksom det gick förra året, då det hemställdes om att det tillfälliga anslaget till hushållningssällskapen skulle höjas från 680,000 kronor till 900,000 kronor. Vi voro åtskilliga, som arbetade för denna höjning av anslaget, men det lyckades icke, utan riksdagen avslog det med den motiveringen, att det kunde vara tid att tänka på att höja anslaget, då man fått den ifrågavarande omorganisationen till stånd. Detsamma kommer sannolikt att inträffa nu, ifall icke det föreliggande förslaget skulle bliva antaget.

Då jag anser, att det för hushållningssällskapen själva är av allra största betydelse, att de omedelbart få ordna upp frågan om nya stadgar och därmed få så att säga den materiella förutsättning för att kunna få det högre anslag, av vilket de äro i så stort behov, så anser jag redan detta vara tillräckligt motiv för att yrka bifall till förslaget beträffande den nu föredragna förordningen angående vissa villkor för statsbidrag åt hushållningssällskap.

Herr Hagfält: Herr greve och talman! Det är med förvåning jag hört, att högerns representanter i utskottet så allmänt yrkat avslag på utskottets hemställan. Det är ju så, att man alltid varit emot, att småfolket och de mindre bemedlade skola få deltaga i de allmänna frågornas avgörande och så även här. I detta fall har det varit alldeles omöjligt för de mindre bemedlade, särskilt dem, som bo långt ifrån de centrala platser, där sammanträdena hållas, att bevista sammanträdena och deras överläggningar och där göra sig gällande. Följden har under den gamla regimen blivit, att de, som haft bäst råd att infinna sig, kommit och valt förvaltningsutskott och de mindre bemedlade ha fått stå utanför. Men trots allt detta är ju hushållningssällskapen till även för denna mindre bemedlade befolkning, dessa fiskare, slöjdare och mindre jordbrukare, och det vore lyckligt för jordbruket här i landet, om de bleve representerade i hushållningssällskapen och förvaltningsutskotten. Flera av dem, som här yttrat sig, äro rädda för denna organisation och vilja uppskjuta ärendet. De tyckas vara rädda för något i detta förslag, som skulle göra representationen mera allsidig. Det är så, att enligt den nya organisationen envar kan vinna inträde, som begär sådant och betalar sin inträdesavgift. För närvarande skall det röstas om inval och det förekommer, att personer vägrats inträde. Men efter det nya förslaget kan ingen vägras inträde, utan envar, som har kommunal rösträtt och betalar sin inträdesavgift, skall kunna få bli medlem.

Vidare talas det så mycket om, att medlemmarna skulle förlora sin självbestämningsrätt vid hushållningssällskapens sammanträden därför att ombud, valda av olika delar av länet, skulle sitta som representanter och besluta. Men det är alldeles klart, att när man fått vara med om att välja ombud, så har man utövat sin rösträtt. Skall man sedan också personligen få göra det, så ha de personer, som kunna bevista sam-

Förordningsförslag ang. visst villkor för statsbidrag åt hushållningssällskap. (Forts.)

manträdena, ytterligare en fördel. Först välja de ombud och sedan närvara de personligen, och på så sätt blir representationen icke ett uttryck för den allmänna meningen i länet, utan blott för en tillfällig mening genom att vissa personer haft tillfälle att komma tillstädes. Man har dock även utan den dubbla rösträtten en relativt stor fördel, jämfört med vad fallet är i landsting, stadsfullmäktige och kommunalfullmäktige. Varje medlem av hushållningssällskapet kommer att få både yttranderätt och motionsrätt. Det är en förmån, som icke förekommer i andra institutioner.

Herr von Sneidern framhöll också, att hushållningssällskapen fortfarande borde kunna få vara två i ett län. Utskottet har icke tagit ställning till denna fråga, men det är väl just så, som herr von Sneidern vill ha det, nämligen att få frågan uppskjuten, så att den avgöres, då anslag skall beviljas för hushållningssällskapen och Kungl. Maj:t få tillfälle att ånyo pröva detta. Det var just för att vi skulle kunna lösa frågan *nu* utan stridigheter, som utskottet gick med på ett uppskov beträffande frågan, om det får vara allenast ett eller kan få vara två sällskap i samma län.

Vidare framhöll herr von Sneidern, att proportionella val till förvaltningsutskott hade han ingenting emot. Men det finns en reservant inom utskottet, som är emot även detta. Blir det majoritetsval till förvaltningsutskottet, innebär det, att den mening, som har en röst mer än hälften, gör sig gällande vid alla val och då blir det hela misslyckat.

Herr Sederholm framhöll vikten av att behålla de goda krafterna för hushållningssällskapen och tycktes frukta, att ökat inflytande för småfolket skulle betyda dåliga krafter. Han sade också, att för närvarande inga goda krafter äro utestängda, utan alla äro tillvaratagna. Men jag tror, att det är rätt många län, där rent ut sagt högern behåller makten. Man är rädd för proportionella val till förvaltningsutskotten, men man behöver ju inte uppsätta partilistor med partibeteckningar, utan namnen kunna själva få konkurrera med varandra.

Herr Lundell undrade, om hushållningssällskapen hade råd att skaffa sig den nya organisationen. Men förslaget innebär ju, att staten skall lämna de medel, som äro betingade av den nya organisationen, och det blir följaktligen ingen nackdel för hushållningssällskapen, utan i stället en fördel. Jag skall icke yttra mig vidare i den punkten, då den kommer fram senare, utan vill nu endast yrka bifall till utskottets förslag i frågan om bilagan A.

Herr Boberg: På sid. 41 i den kungl. propositionen har statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet gjort ett uttalande, som väckt oro i det län jag tillhör och i ett annat län, där det nu finns två hushållningssällskap. Det står nämligen, att anslag icke får utgå annat än till ett hushållningssällskap för varje län. Detta uttalande har framkallat oro, och denna oro har tagit sig uttryck i motioner, som blivit väckta både i denna och i andra kammaren av representanter för dessa län. När dessa motioner behandlades i jordbruksutskottet, var jag

Förordningsförslag ang. visst villkor för statsbidrag åt hushållningssällskap. (Forts.)

närvarande vid de provisoriska besluten. Då uttalade sig majoriteten inom utskottet något kraftigare, på sid. 7, för hushållningssällskapens bibehållande i Kalmar och Älvsborgs län än vad som sedan skedde, då de definitiva besluten fattades, vid vilket tillfälle jag icke var närvarande. Av denna anledning har jag blivit något misstänksam. Då nu herr statsrådet är närvarande i kväll och väl antagligen kommer att begära ordet, skulle jag vilja rikta till honom en vördsam hemställan, om han inte skulle vilja uttala sig något klarare angående denna sak beträffande de län, där nu två hushållningssällskap finnas.

Herr statsrådet Linders: Herr greve och talman! Innan kammaren går att fatta beslut i den grundläggande punkt, som nu är föredragen, ber jag att få yttra något i anledning av det föreliggande förslaget och i anledning av vad som sagts under debatten. Efter vad herrarna Hellström och Hagfält anfört kan mitt yttrande bli jämförelsevis kort.

Herr Lundell frågade efter vad som hänt sedan 1910, eftersom man redan nu skulle komma med ett nytt förslag till grundstadgar. Jag vet inte, om herr Lundell menade, att eftersom 1910 års grundstadgar ännu icke äro antagna av alla sällskap, skulle man icke behöva skapa några nya stadgar. Det är nämligen det faktiska förhållandet, att nämnda års grundstadgar icke existera för vissa sällskap, och det är först sent omsider, som de länt till efterrättelse vid utarbetandet av stadgar för andra sällskap. Det är givet, att under sådana förhållanden också de anslagsgivande måste se till, att det för framtiden blir sörjt för, att det icke blott finns stadgar, utan även att de grundstadgar, som skola göras till förutsättning för anslag, bli efterlevda.

Nu har här yrkats avslag på förslaget i sin helhet och herr von Sneidern motiverade detta bland annat med att han önskade mera självbestämningsrätt och mera frihet åt hushållningssällskapen. Han anser, att det organisationsförslag, som här föreligger, innebär en för stark centralisation. Jag vill fästa uppmärksamheten på, att den kungl. propositionen ger åt sällskapen ett större mått av självbestämningsrätt än de sakkunniga föreslagit, så att jag tror, att det därmed är sörjt för tillräckligt stor självbestämningsrätt för hushållningssällskapen. Från många håll har det också kommit fram uttalanden, att man anser hushållningssällskapen i allmänhet vara väl tillgodosedda enligt det Kungl. förslaget. Herr von Sneidern säger själv, att han inte på något sätt vill försvara de gamla grundstadgarna, och då är det givet, att han i själva verket vill en omorganisation. Mig förefaller det, som om hans uttalande här i kväll och hans motivering för ett avslag icke på något sätt ge Kungl. Maj:ts proposition något grundskott, utan att den mycket väl kan tjäna som grundval för nya stadganden.

Herr von Sneidern har vidare liksom ett par andra talare upprest sig mot tanken, att det endast skulle få finnas ett sällskap i varje län. Det är helt naturligt, att i den händelse man vill bygga på nuvarande enheter, det finns mycket goda skäl till att göra länen även till områden

Förordningsförslag ang. visst villkor för statsbidrag åt hushållningssällskap. (Forts.)

för hushållningssällskapen. Detta möter varken tekniska, ekonomiska eller praktiska hinder. Det finns ju län, som äro både geografiskt och i kommunikationshänseende sämre tillgodosedda än de båda län — Älvsborgs län och Kalmar län — som här talats om. Därtill kommer, att hushållningssällskapen leva på statsanslag och arbeta med statsanslag, och det är då klart, att de anslagsgivande måste se till, att organisationen blir sådan, att man icke behöver befara något slöseri med statsanslaget.

Nu har jag i den kungl. propositionen i viss mån upptagit anslagsfrågorna. Mer än en gång under de senare åren har man ju diskuterat grunderna för anslagets fördelning till hushållningssällskapen, och dessa grunder ha också varit under omprövning i detta sammanhang, dels av de sakkunniga och dels då jag hade att bestämma linjerna för den kungl. propositionen. Då jag skulle göra detta, fann jag, att man kunde gå olika vägar. Man kunde välja anordningen med ett grundanslag eller ett allmänt anslag och vid sidan av detta ett särskilt anslag till sekreterare. Man kunde också låta hela anslaget fördelas efter geografiska synpunkter, efter folkmängd eller annat sådant. Om man valt den senare vägen och gjort ett principuttalande för densamma utan att alls tala något om Älvsborgs eller Kalmar län, hade fördelningen helt enkelt blivit efter länsområden. Även om det på något håll blivit några kronors skillnad, om fördelningen skett efter län, så hade man dock i det stora hela fått en fördelning av anslaget, anpassad efter länsområdena. Nu tyckte jag, att det var riktigare att man redan från början, då organisationsfrågan skulle avgöras, tog upp frågan om grunderna för anslaget till behandling, och det är därför jag bragt saken till sin spets och uttalat, att skall man ha grundanslag, så skall det lämnas för varje länsområde, oberoende av om där finns ett eller flera hushållningssällskap, och likaså beträffande sekreterararvodena. Nu har utskottet beträffande den sistnämnda detaljen anslutit sig till särskilt sekreteraranslag men däremot ställt sig avvaktande i fråga om fördelningen av anslaget till hushållningssällskapen inom ett och samma län. Herr Boberg har riktat en direkt fråga till mig, hur jag kommer att förfara i detta avseende eller hur vederbörande Kungl. Maj:t kommer att förfara, som framdeles skall taga detta under omprövning. För min del anser jag, i motsats till herr von Sneidern, att utskottets uttalande i denna punkt är så avvägt, att man ovillkorligen till noggrann prövning måste upptaga frågan om vilken väg man skall välja. Skall jag såsom departementschef taga ställning till den saken, nödgas jag ånyo sätta mig in i det spörsmålet för att överväga den bästa vägen. Men jag får säga, att jag närmast måste tyda utskottets uttalande så, att utskottet delar min mening, att man visserligen bör sörja för, att i framtiden en uppdelning i flera sällskap inom ett länsområde icke får ske, men däremot taga nödig hänsyn till förefintliga förhållanden. Så har jag utläst utskottets uttalande, och efter det torde jag komma att bedöma saken.

De som yrka avslag på punkten ha vidare uppehållit sig vid det re-

Förordningsförslag ang. visst villkor för statsbidrag åt hushållningssällskap. (Forts.)

presentativa system, som dock herr von Sneidern liksom herr Sederholm vill vara med om. Man vill emellertid ändå ha kvar de tillfälliga deltagarna och låta dem få medinflytande. Ja, jag förstår inte, hur man kan föra det talet; jag trodde den saken var utdebatterad, sedan hushållningssällskapens ombudsmöte tagit ställning till frågan. Oberoende av vad som uttalats i den vägen anser jag, att detta skulle innebära att hänskjuta avgörandet av frågorna åt dem, som bo i närheten av den plats, där mötet hålles, under det de längre bort boende ställdes utanför inflytande. Det kan aldrig bli en rättvis fördelning av makten och inflytandet, om man icke bygger upp ett representativt system. Man kan ju göra samma invändning mot Sveriges riksdag: den är icke demokratisk därför att icke hela svenska folket kan samlas och avgöra ärendena. Men detta är ej frågan om demokratisk eller odemokratisk styrelseform utan hur man inom en demokratisk ram skall ordna praktiska representationsformer. Det är sålunda icke alls fråga om något principprytteri, utan endast om att hushållningssällskapens ledamöter skola få inflytandet på handläggningen av ärendena rättvist fördelat emellan sig. Och — såsom jag i propositionen framhållit — vill man hava full effektivitet av demokratiseringen, så måste också det allmänna ikläda sig kostnaderna för representationen i arbete. I detta fallet blevo hushållningssällskapen endast jämställda med landstingen.

Även några detaljanmärkningar ha framförts, som vederbörande ansett tala emot ett bifall till förslaget och för ett avslag denna gång, men jag tror icke dessa äro av beskaffenhet att verka avgörande på frågan. En av anmärkningarna skall jag emellertid uppehålla mig vid, nämligen att förvaltningsutskottet skulle vara för starkt och den beslutande myndigheten icke ha möjlighet till så positiva insatser, som önskligt vore. Men enligt förslaget skall förvaltningsutskottet utses proportionellt, icke efter politiska synpunkter utan efter rent sakliga, så att olika näringsgrenar bli representerade. Fiskerinäringen kan exempelvis, där den intager något mera framträdande rum inom ett område, få representation, de som intressera sig för hästavel kunna få in ett ombud, likaså hemslöjden o. s. v. Under sådana förhållanden är det givet, att olika meningsriktningar bli representerade i förvaltningsutskottet. Jag har tänkt det skulle vara en fördel för hushållningssällskapens uppgift i det allmännas tjänst, att förvaltningsutskotten äro starka, och att det icke blir några tillfälliga och plötsliga rubbningar i förvaltningen av hushållningssällskapens medel och av statsanslagen, som äro givna med vissa riktlinjer. Därför torde det enligt min mening vara en förtjänst, att förvaltningsutskotten icke äro så stora, men starkt byggda, så att de positivt kunna arbeta för sina uppgifter.

Nu säges det här, att avslagsyrkandet är så milt och beskedligt, och att det endast avser ett förnyat övervägande och vore en fördel för frågans slutliga behandling en annan gång. En annan gång är ofta en skälm och kan i detta fall betyda också en försämring av förslaget ur deras synpunkt, som icke tyckas vara beredda att taga ett avgörande nu. Det kan icke, som herr Sederholm uttryckte det, vara någon betydande

Förordningsförslag ang. visst villkor för statsbidrag åt hushållningssällskap. (Forts.)

risk att antaga förslaget som det nu föreligger. Det låter naturligtvis också säga sig, som herr Sederholm uttryckte det, att hushållningssällskapen vilja vänta och se, vänta och se, vilka anslag statsmakterna vilja ge dem, och sedan överväga, om organisationen skall antagas. Ja, herr Sederholm, men man kan också vända på saken och säga, att statsmakterna, de anslagsgivande, också kunna vilja vänta och se, om hushållningssällskapen äro villiga att antaga de grundstadgar, som här äro i fråga. Man har skäl att tvivla på den goda viljan, då man 1922 kan visa, att 1910 års grundstadgar ännu icke överallt vunnit efterrättelse. Därtill kommer, att då det i fjol förelåg förslag om att öka anslaget till hushållningssällskapen på grund av deras betryckta ekonomi, grundade riksdagen sitt avslag på att riksdagen ville vänta och se det blivande organisationsförslaget, och så kommer säkerligen frågan också att ligga en annan gång. Om hushållningssällskapen skola vänta och se, få de nog vänta och se länge efter de ökade anslag, som eljest deras verksamhet så väl behöver.

Jag tror, att både statsmakterna och hushållningssällskapen äro bäst betjänta med att få en lösning av frågan i den riktning, som nu är föreslagen, och jag vill uttala den förhoppningen, att första kammaren icke måtte avvisa det förslag, som föreligger.

Herr von Sneidern: Herr statsrådet ville se en motsägelse däri, att jag, trots att jag gav ett erkännande åt att mycket i det föreliggande förslaget går i reformerande riktning, dock gick på avslagsyrkande. Jag tror, att det är oberättigat att draga en sådan slutsats. Man kan mycket väl erkänna åtskilligt i ett förslag, men vända sig mot andra delar, och därigenom komma fram till ett avslagsyrkande. Jag var redan förra gången i tillfälle att giva ett erkännande åt herr statsrådet, för att han icke upptagit vissa delar av de sakkunnigas förslag. Då han yttrade, att han vidtagit ändringar i de sakkunnigas förslag, varigenom en större rörelsefrihet lämnades åt sällskapen, är jag mycket villig att understryka detta och är även tacksam därför. Jag tror därför, att om det blir tillfälle berett för herr statsrådet att fortsätta på den väg han inslagit, skulle det för resultatet vara nyttigt. Herr statsrådet yttrade vidare, att det låg något oberättigat i att från hushållningssällskapens sida säga, att de vilja vänta med organisationsfrågans avgörande, emedan de först vilja se, vad staten skall vara villig lämna sällskapen. Jag vill för övrigt säga att den avvaktande hållning jag rekommenderade ingalunda innebär, att sällskapen skola göra det högre statsbidraget till villkor för att gå med på omorganisationen — någon sådan makt ha sällskapen för övrigt icke — utan att *riksdagen* skall bli i tillfälle att i ett sammanhang avgöra vad den vill och kan offra för sällskapens verksamhet och på med organisationen förenade kostnader. Emellertid menade herr statsrådet, att staten också kan vilja vänta och se, om hushållningssällskapen antaga de stadganden, som nu skulle föreläggas dem. Jag förstår icke anledningen till en sådan statsmaktens hållning, ty hur i all rimlighets namn skulle hushållningssällskapen kun-

Förordningsförslag ang. visst villkor för statsbidrag åt hushållningssällskap. (Forts.)

na undgå att antaga stadgandena enligt de föreskrifter, som komma att lämnas, då antagandet göres såsom villkor för statsbidrags lämnande. Ett annat förhållande rådde, då grundbestämmelserna icke voro av obligatorisk natur. Då fanns icke någon särskild anledning för sällskapen att omedelbart anpassa sig efter nya grunder och det var med en viss förvåning jag från herr statsrådet åter hörde den förebråelsen mot sällskapen, att de icke allmänt omformat sig efter 1910 års stadga, som jag i mitt föregående anförande var i tillfälle att visa gick i rent reaktionär riktning.

Herr statsrådet besvarade, som jag antog, fast han icke direkt nämnde det, den fråga jag berörde eller att ombudsmötet endast med 2/3 majoritet kunde överrösta förvaltningsutskottet. Han försvarade detta med, så vitt jag förstod, att man måste giva förvaltningsutskottet en stark ställning, så att det kunde arbeta positivt för sina uppgifter. Jag vill gå med på att giva förvaltningsutskottet en stark ställning, men jag vill icke vara med om att giva det en enväldig ställning, vilket skulle bliva resultatet av dessa bestämmelser. Någon positiv insats kan ombudsmötet sedan icke göra.

När jag hörde herr Hellström, får jag erkänna, att jag blev mycket glad, att jag uppträtt i denna debatt. Jag fann hos honom den ande, som jag vände mig emot i mitt första anförande. Han ville ha centralisering av det hela, ett förstatligande — ett ord som han även använde. Det är dock det, som vi icke böra komma till enligt min mening. Herr Hellström underströk vikten av att man icke fick ingå på det blandade representationssystemet med bibehållande av de redan representerade medlemmarnas reducerade rösträtt. Jag tror, att de exempel, som han anförde, kunna förekomma, men de äro dock konstruerade. Det levande livet har icke visat, att det går i den riktningen, och herr Hellström sade själv, att i Södermanlands län, som har ett sådant system — han kunde även ha tillagt Älvsborgs län — är man mycket belåten därmed, men om det visar sig praktiskt, varför då i all rimlighets namn förhindra det? Det är det, som jag förmenar vara principrytteri.

Herr Hellström försvarade även sammanförandet av Älvsborgs och Kalmar läns båda hushållningssällskap och vände sig med en viss skärpa mot, att vi i Älvsborgs län på grund av våra utmärkta kommunikationer kunde göra anspråk på att få bibehålla den gamla traditionen med två hushållningssällskap. Åtskilliga skäl härför finnas angivna i min motion, och jag vill icke trötta kammaren med att upprepa dem, men jag vill göra det påpekandet, att förhållandena äro sådana, att riksdagen varit med om att uppdela Älvsborgs län i två valkretsar i fråga om val till riksdagens andra kammare, och att det är det enda län i landet, som är på så sätt uppdelat. Jag tror, att det är ett lämpligt prejudikat att anföra i detta sammanhang.

Herr Hellström började sitt anförande med att säga, att när sakkunniga började sitt arbete, funno de, att varje sällskap tyckte, att det hade den bästa organisationen, men, sade han, hur skulle vi kunna till-

Förordningsförslag ang. visst villkor för statsbidrag åt hushållningssällskap. (Forts.)

låta detta, om vi ville komma till något resultat. Jag frågar, varför ej tillåta varje organisation, som ger sällskapet möjlighet att väl fylla sina uppgifter? Varför skapa denna uniformitet? Det är vad som synes mig överflödigt och även skadligt.

Beträffande de anmärkningar till sist, som herr Hagfält framförde, riktade de sig mot åsikter, som jag ej hyser eller här förfäktat, varför jag ej har anledning att ingå i deras bemötande.

Jag ber att få yrka bifall till mitt förut gjorda yrkande.

Herr Rosén: Utskottet har gjort vissa förbättringar i Kungl. Maj:ts förslag, men genom andra kammarens beslut ha dessa förbättringar icke blivit av något större värde.

Jag skall be att få säga några ord i anledning av några yttranden, som förekommit. Jag vill nämna, att i Västerbottens län har man sedan några år ombudsrepresentation med blandat system, och detta har icke medfört någon annan olycka, än att intresset för hushållningssällskapets sammankomster i avsevärd grad minskats. Medan sammankomsterna, innan ombudsinstitutionen infördes, ofta voro besökta av 200—300 jordbrukare från skilda håll av länet, är det nu sällsynt, att i mötena deltaga flera än de 30 ombuden och kanske ett lika stort antal andra intresserade medlemmar. Men man har i det ifrågavarande hushållningssällskapet icke ansett sig böra införa någon bestämmelse om kvalificerad majoritet vid fattande av beslut, varigenom hushållningssällskapets förvaltningsutskott skulle tillförsäkras en onödigt och oproportionerligt stor makt. Här vill man emellertid nu ha kvar den bestämmelse, som Kungl. Maj:t föreslagit, att det i vissa fall skulle erfordras kvalificerad majoritet. Detta, såsom utskottet säger, för att man skulle förebygga förhastade beslut. Jag har verkligen följt hushållningssällskapets sammanträden med stort intresse, och jag har aldrig kunnat märka, att dess försiktiga bönder — det är i allmänhet bönder, som äro ombud vid sammankomsterna — tagit sig före att fatta några förhastade beslut. De äro i vanliga fall mycket försiktiga. Här vill man nu tillägga förvaltningsutskottet nästan all makt. Det är så som herr von Sneidern nämnde i sitt första anförande, att om sällskapet räknar 44 ombud och förvaltningsutskottet har 12 ledamöter och det fordras, att det skall vara 2/3 majoritet för besluts fattande, så behöver förvaltningsutskottet icke få hjälp av mer än 6 ombud, för att förvaltningsutskottets mening skall segra. Alltså är det 18 personer vid sammanträdet som få avgörandet, och vad de övriga 38 vilja betyder absolut ingenting. Jag kan icke finna, att sådant kan vara lyckligt för hushållningssällskapens verksamhet. Då en sådan bestämmelse är högst olämplig, har jag i min motion föreslagit, att den bestämmelsen skulle utgå, men utskottet har i allt fall hemställt, att den skulle stå kvar. Jag anser, att detta är den avgörande punkten, ty den kommer att förkväva intresset. När ombuden gång på gång få se, att det gör detsamma vad de säga, om blott en liten grupp följer utskottet och bestämmer allt, då stanna en del av dem hemma och resa icke vidare dit.

Förordningsförslag ang. visst villkor för statsbidrag åt hushållningssällskap. (Forts.)

Herr statsrådet säger, att då förvaltningsutskottet väljes proportionellt, skulle t. ex. fiskerinäringen kunna bliva representerad i utskottet. Vilka är det som välja utskottet? Naturligtvis ombuden, men jag har ännu icke sett, att jordbrukarna skicka fiskare som ombud till dessa sammankomster, utan vanligen skicka de jordbrukare, och dessa bry sig säkerligen inte om att invälja några fiskare i förvaltningsutskottet. Man vill även ha en kungavald ledamot i förvaltningsutskottet, för att denne skall bevaka statens intressen. Utskottet har avstyrkt detta, men andra kammaren har gått med på Kungl. Maj:ts förslag. Jag hade trott, att man skulle ha vuxit ifrån de kungavalda ledamöterna vid det här laget. Denne ledamot skulle ha att bevaka statens intressen, säger man. Med samma rätt skulle landstingen kunna fordra att få invälja en ledamot i förvaltningsutskottet, ty det finnes landsting, som lämna lika stora anslag som staten till hushållningssällskapen. Det har emellertid icke försports, att det från något landstings sida krävts sådan representationsrätt. Kontrollen kan utövas av den av konungens befallningshavande valde revisorn, liksom landstinget äger välja en revisor, om det beviljar anslag till resp. hushållningssällskap.

Jag finner en reform på detta område nyttig och nödvändig, men jag anser, att den icke får vara så beskaffad, att intresset för hushållsningssällskapets verksamhet förkväves, såsom fallet blir, om detta förslag antages. Då jag anser, att ett ytterligare övervägande är nödvändigt, hemställer jag, herr talman, om avslag på förslaget.

Herr statsrådet L i n d e r s: Herr talman! Då nu både herr von Sneidern och herr Rosén upprepat beskyllningarna, att förvaltningsutskottet skulle bliva så förfärligt starkt, så att det skulle bli ensamt herre på täppan, vill jag hänvisa till § 17 i förslaget, där det heter, att förvaltningsutskottet består av hushållningssällskapets ordförande, vice ordförande och sekreterare, vilka utöva samma befattningar inom utskottet, en av Kungl. Maj:t utsedd ledamot, samt högst 8 därtill av hushållningssällskapet bland dess medlemmar för en tid av högst 4 år valda ledamöter. Jag undrar, om det är någon av denna kammares ledamöter, som kan räkna ut, att det skall ovillkorligen bli 12 förvaltningsutskottsledamöter, när det finnes 40 ombud. Nej 12 är maximum. För övrigt hade de sakkunniga föreslagit, att allenast 6 skulle vara maximum, men åtskilliga yttranden från hushållningssällskapen själva, som ansågo, att förvaltningsutskottet skulle bliva bättre tillgodosett, genom att det var ett något större antal ledamöter, gjorde, att jag ansåg mig kunna tillmötesgå det förslaget. Hushållningssällskapen få ju själva i sina stadgar besluta, hur stort antal de vilja ha, dock högst den av mig nämnda siffran.

Och sedan talade herr Rosén om beslutmässigheten. Ja, i det fallet har jag inte sett annat, än att den lindring, som utskottet föreslagit, skulle kunna accepteras. Även om det icke skulle vara tillräckligt många fiskare i Västerbottens län, så att de skulle kunna proportionellt göra sig gällande och få en representant inom förvaltningsutskottet,

Förordningsförslag ang. visst villkor för statsbidrag åt hushållningssällskap. (Forts.)

så var det dock endast ett exempel från min sida. Jag tänkte icke uteslutande på Västerbottens län, utan det finns åtskilliga andra län, där fisket är en stor näringsgren, och där verkligen fiskeribefolkningen kan ha rättighet att få en representant i förvaltningsutskottet för den institution, som skall tillgodose deras intressen.

Sedan uttalade sig herr Rosén litet hädiskt om den kungavalda ledamoten. Jag får säga, att jag tror nog, att herr Rosén mången gång varit med och velat ha det allmänna representerat i en institution, som haft att använda medel, som riksdagen anslagit. Såväl med hänsyn till lån till företag som också i fråga om anslag har nog den tanken rönt herr Roséns gillande vid mer än ett tillfälle. Det som för mig dessutom varit bestämmande i fråga om detta, har varit, att jag ansett, att det allmännas trygghet fordrar denna garanti, för att stadsmedel skola bliva väl använda, och att det skulle vara nyttigt och gott för hushållningssällskapen själva, om en det allmännas representant följde deras arbeten och bildade en föreningslänk med den anslagsgivande församlingen.

Herr von Sneidern: Herr statsrådet ville förringa anmärkningen mot 2/3 majoritet vid hushållningssällskapens sammanträden för besluts fattande därmed att han yttrade, att den föreslagna bestämmelsen, att antalet medlemmar i förvaltningsutskottet skulle vara 12, endast innehöll en maximisiffra. Det är mycket riktigt, men det är mycket sannolikt, att denna maximisiffra i regel uppnås, och det av den anledningen, att det har stor betydelse, såsom herr statsrådet naturligtvis vet bättre än jag, att lokalkännedomen blir väl företrädd inom förvaltningsutskottet. På en del håll är redan nu antalet medlemmar i förvaltningsutskottet betydligt större än den siffra, som är angiven som maximisiffra, varför jag tror, att man i regel får räkna med denna siffra.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen enligt förekomna yrkanden gjorde propositioner, först på godkännande av det nu föredragna förordningsförslaget samt vidare på avslag å detsamma; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på förordningsförslagets godkännande, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som godkänner det av jordbruksutskottet i utlåtande nr 53 punkten 1 tillstyrka förordningsförslaget (Bilaga A), röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås ifrågavarande förslag.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Förordningsförslag ang. visst villkor för statsbidrag åt hushållningssällskap. (Forts.)

Ja — 41;
Nej — 48.

På framställning av herr talmannen medgav nu kammaren, att det i Bilaga B intagna kungörelseförslaget finge föredragas i ett sammanhang.

Det i Bilaga B intagna förslaget till kungörelse med allmänna grunder för hushållningssällskaps organisation.

Kungörelseförslag rör. hushållningssällskaps organisation.

Herr von Sneidern: Herr talman! Med anledning av det nu fattade beslutet, hemställer jag, att kammaren måtte besluta, att icke tillstyrka, att någon kungörelse enligt Kungl. Maj:ts förslag utfärdas.

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att därunder endast yrkats, av herr *von Sneidern,* att kammaren, i anledning av sitt beslut rörande det i Bilaga A intagna förordningsförslaget, skulle besluta avstyrka utfärdande av det nu ifrågavarande kungörelseförslaget.

På därefter gjord proposition bifölls sagda yrkande.

Utskottets hemställan i första stycket av punkten 1.

Förklarades vara besvarad genom kammarens beslut i fråga om författningsförslagen.

Utskottets hemställan i andra stycket av punkten 1.

Herr von Sneidern: Med anledning av det förut fattade beslutet hemställer jag om avslag å vad utskottet här hemställt.

Efter härmed slutad överläggning blev på gjord proposition utskottets hemställan i förevarande del, i enlighet med herr *von Sneiderns* yrkande, avslagen.

Punkten 2.

Utskottets hemställan bifölls.

Vid ånyo skedd föredragning av första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 17, i anledning av väckt motion om införande av effektiv kontroll över kammarledamöternas närvaro vid riksdagens arbetsplena, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Herr förste vice talmannen erhöll på begäran ordet och yttrade: Jag får hemställa, att kammaren måtte besluta, att främst bland två gånger bordlagda ärenden på onsdagens föredragningslista skola upptagas följande ärenden i följande ordning, nämligen först konstitutionsutskottets memorial nr 26, i anledning av en inom första kammaren jämlikt § 57 riksdagsordningen gjord anmälan om anledning till anmärkning mot det i januari 1921 fungerande statsrådet, så samma konstitutionsutskotts memorial nr 27, i anledning av en inom första kammaren jämlikt § 57 riksdagsordningen gjord anmälan om anledning till anmärkning mot statsrådet och chefen för försvarsdepartementet, så bankoutskottets utlåtande nr 63, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om sparbanker m. m., dels ock i ämnet väckta motioner samt slutligen första särskilda utskottets utlåtande nr 1, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av ett mellan Sverige och Ryssland avslutet preliminärt avtal ävensom i ärendet väckta motioner.

Vad herr förste vice talmannen sålunda hemställt bifölls.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 1.01 på natten.

In fidem

A. v. Krusenstjerna.

Stockholm 1922, Nordiska Bokindustri A.-B.
6665